

GELLÉRT- KONFERENCIÁK

GELLÉRT- KONFERENCIÁK

4.

KOMMUNIZMUS
BŰNEI
ALAPÍTVÁNY

KIADJA A KOMMUNIZMUS BŰNEI ALAPÍTVÁNY BUDAPEST, 2023
FELELŐS KIADÓ: ARADI-BEÖTHY PÉTER

SZÖVEGSZERKESZTÉS: *Molnár-Rúzsza Krisztina*

A KÖNYVET TERVEZTE: *Barabás Ferenc*

ISBN 978-615-81458-1-7

KÉSZÜLT A

Nemzeti
Együttműködési
Alap

MINISZTERELNÖKSÉG

BETHLEN GÁBOR
Alapítvány Zrt.

TÁMOGATÁSÁVAL

E-KÖNYV NYOMDAI ELKÉSZÍTÉSE:

Typografika Kft., Békéscsaba

Gellért-konferenciák 4.

„A kommunizmus megbukott, mindenféle értelemben. De a kommunistáktól nehéz lesz megszabadulni, mert senki nem olyan konok és veszedelmes, mint egy bukott eszme haszonélvezője, aki már nem az eszmét védi, hanem meztelen életét és a zsákmányt.”

Ezzel a Márai idézettel lehet a mai magyar, de az úgynevezett volt szocialista társadalom életét és politikai helyzetét is jellemezni.

Márai a bukott kommunizmus működtetőire hívja fel a figyelmet, ezek tevékenysége a mai magyar társadalomban is jól észlelhető. Ma is léteznek, eszméik és kapcsolataik túléléséről utódaik és azok követői gondoskodnak. Demokratikus ellenzék képében működnek. A fentiek ismeretét és napi tapasztalatainkat szem előtt tartva szervezzük meg immár több mint tizenkét éve konferenciáinkat, melyekkel igyekszünk a már magunk mögött hagyott kommunista rendszer társadalompusztító jellegére a hallgatóság figyelmét felhívni. Ezen eseményeinket, amelyek száma már a húszat is meghaladta, a *Konrad Adenauer Alapítvánnyal* közösen rendezzük. Előadóink a történelem- és a jogászszakma legjobbjai, többnyire egyetemi tanárok.

Három alkalmunkat a Covid-járvány következtében virtuális formában kényszerültünk megtartani.

Amióta a Gellért Szálló bezárt, a *Nemzeti Közzolgálati Egyetem* Ludovika épülete biztosít számunkra helyet, de a jól bevált *Gellért-konferenciák* megnevezést megtartottuk.

Tisztelt Olvasók, kérem, fogadják szeretettel a *Gellért-konferenciák 4.* kiadását.

EÖTVÖS PÉTER ISTVÁN

a Kommunizmus Bünei Alapítvány
kuratóriumának elnöke

*Híd a vasfüggöny fölött.
Kommunisták a globális nagytőke szolgálatában*

Kizökönt időben élünk. Józan ésszel megmagyarázhatatlan jelenségek uralják a közéleti és politikai beszédteret. Szélsőséges és anarchikus mozgalmak alapjaiban és tudatosan támadják azokat a hagyományos kohéziós erőket, amelyek összetartják a társadalmakat. Olyan ideológiai irányzatok jelennek meg egyik napról a másikra a semmiből, amelyek a nyitottság és az elfogadás értékeire hivatkozva a világtörténelem legtotalisabb véleményterrorját valósítják meg. Tudományos alapvetéseket kérdőjeleznek meg propagandaszintű fejtegetésekkel, fittyet hányva a biológia, a természet és a formális logika törvényeire. Létrejött egy virtuális világ, ahol minden a feje tetejére állt, és ennek a képzelt valóságnak a lenyomatai jelennek meg a fősodratú médiában, holott az emberek mindennapi problémái – különösen itt Európa közepén – eléggé távol esnek akár a Black Lives Matter, akár az LMBTQ-lobbi – és még sorolhatnák a mozgalmakat – által kreált álvalóságtól. Ha valaki a realitások talaján marad és ennek még hangot is ad, pellengérré állítják, kirekesztik. A „comme il faut” etikettjét még soha nem erőszakolták rá ennyire intoleráns módon az emberekre, mint a jelen radikálisai. A néhány éve még politikai korrektségnek nevezett „újbeszél” nyelv ma már kiszabadult a politikai és közéleti dialógusokból, és a mindennapjaink, sőt a gondolkodás korlátjává vált.

Multinacionális nagyvállalatok, globális techcégek szállnak be az örület propagálásába, egyértelműen bizonyítva, hogy a humanistának beállított eszmék felfuttatása mögött valójában üzleti érdekek és a mára szinte végletekig feszített tőkekoncentráció abszolút nyertesei állnak. Övék a mainstream média, ők a tulajdonosai a lassan totalis véleményvezérré előlépő közösségi oldalaknak, vagyis ők mondják meg, mi a hír, ők mondják meg, miről mit gondoljál, „porod is neki szolgál.” Hamvas Béla gondolataival élve az emberiség letért az istenek útjáról már a felvilágosodás időszakában, de mára végképp elhagyta az ősök útját is: „Amikor a művész-teremtő-istenből bankár-kereskedő-isten lesz, azt mondják, hogy a világ megokosodott. Ez az okosság a felfelé való zuhanás ellenkezője: a lefelé való zuhanás. A lét magasabbrendűsége nem fontos többé, csak a

tele has és a zseb. Nem a harmónia, stílus, a választékosság, az ízlés, hanem a prosperitás. A költők időszerűtlenné válnak, mert nem jó üzletemberek. Az eszmék mellékesek, mert nem lehet velük kereskedni. Az élet nem művészet, hanem üzlet”¹ – írta Hamvas Béla 1943-ban, de talán őt is megrendítette volna, hogy milyen szélsőségességig fokozódik mindez a 21. század elejére: a költők és az eszmék álltak mára az üzlet, a prosperitás zsoldjába. „A haszon pseudo-érték, a polgárság és a szocializmus tévedése, hogy valódi értéknek hitte, létét erre építette, ezért kell, hogy mind a kettő elpusztuljon.”² Hamvas Béla messze a korát megelőzve ismerte fel, hogy a polgári haszonelvűség és a szocialista materializmus között lényegi különbség nincs, pedig elvileg a marxista ideológia éppen a kapitalizmus kritikájaként született meg.

A tőke és a neomarxizmus, illetve az abból sarjadó radikális felforgató eszmék közötti szoros kapcsolat mára szembeötlő, de ez a tendencia nem új keletű. Már a bolsevik állam megszületését is nemzetközi gazdasági érdekek támogatták. A látszólag egymással kibékíthetetlen ellentétben álló ideológiák bizarr összjátéka nyilvánult meg a hidegháború idejében is, amely sajátos kényszerpályára terelte hazánk politikai és gazdasági mozgásterét. Összekötők lettünk a két világrend cinkos együttműködésében, ennek következtében már akkor kiszolgáltatott helyzetbe kerültünk nyugati pénzügyi központokkal szemben, amikor még javában a szovjet érdekszféra gyarmati sorában tengődtünk. Ez a feszítőnek tűnő ellentmondás a rendszerváltoztatás idején vált igazán húsba vágó realitássá, amikor a szovjet haderő kivonulása után sem szűnt meg a külső kényszerítő erő. Csurka István „bon mot”-jával élve: mentek a tankok, jöttek a bankok.

Magyarország lehetőségeit ma is jelentősen befolyásolják, korlátozzák azok a gazdasági érdekszövetségek, amelyeknek gyökereit még a szocializmus évtizedeiben kell keresnünk. A multinacionális nagyvállalatok és globális pénzügyi érdekek polipként hálózják be az egész földet, szorításukban a nemzeti szuverenitás lassan-lassan értelmetlenné válik. Hazánk önérdek-érvényesítésének biztosításában ezért elengedhetetlenül fontos, hogy tisztában legyünk ennek a külső erőnek a múltjával és kialakulásával, ezáltal érthetőbbé váljanak hátsó motivációik és titkos kapcsolatrendszereik is.

1 Hamvas Béla: *Az ősök útja és az istenek útja*. Medio Kiadó, 2021. 47.

2 Uo. 46.

Bolsevik hálózatok

Napjainkban az állami intézményrendszerek, vagyis a hierarchiák erőteljes erodálódását figyelhetjük meg a korábban stabilnak gondolt fejlett nyugati társadalmakban is. Niall Ferguson skót történész szerint nagyjából a hatvanas évek végére lehet tenni azt az időszakot – gondoljunk az 1968-as diáklázadásokra –, amikor a különböző anarchikus mozgalmak átvették a kezdeményező szerepet az államtól, és azóta ez a tendencia egyre erősödik.³ Alapvetően mindez ellenkezik az emberi természettel, hiszen a kiszámíthatóság és a rend iránti igény határozta meg a társadalmak történetét az ókortól egészen napjainkig. Természetesen a hierarchiák és a hálózatok közötti erőviszonyok időről időre változtak, de olyan erős hálózati működés, mint ami jelenleg tapasztalható a világban, még soha nem volt korábban. A mai mozgalmak a szélsőséges marxista ideológiában gyökereznek, és előképük egészen a felvilágosodásig vezethető vissza.

A történelem első totális államának, vagyis a hierarchia terroron alapuló abszolút uralmának a létrejöttét titkos és informális kapcsolatrendszerek, azaz hálózatok segítették. Ellentmondásosnak tűnhet, hogy a totális rendszert hálózatok építették fel, pedig így történt. Kiterjedt baloldali kapcsolatrendszerek dolgoztak azon, hogy a szocializmus utópiáját megvalósíthassák. A radikális forradalmárok bomlasztó tevékenységét finanszírozni is kellett, így részben ellenséges államok – például a németek – támogatták a cár belső ellenségeit, részben pedig olyan nagytőkés érdekeltségek, akik szívesen befektettek volna a földrésznyi birodalom modernizálásába. Az Oroszországból az Egyesült Államokba kivándorolt Julius Hammer volt az egyik alapítója a keleti part kommunista pártjának, és üzleti vállalkozásaival már 1917 előtt is részt vett az illegális baloldali felforgató tevékenységek pénzelésében. A szentpétervári bolsevik puccs után többek között az ő feladata lett, hogy megszervezze a nyugati tőke beáramlását a megszülető új birodalomba. Végül fia, Armand Hammer utazott el 1921-ben Leninhez és alakították ki együtt azt a gazdasági konstrukciót, amely a hamarjában kisajátított ipari ágazatok jelentős részét koncessziós szerződések formájában megnyitotta nyugati – elsősorban amerikai – befektetők előtt.⁴ Ezzel sikerült modernizálni

3 Ferguson, Niall: *A tér és a torony. Hálózatok, hierarchiák és harc a globális hatalomért.* Scolar Kiadó, Budapest, 2019.

4 Hammer működéséről lásd: Epstein, Edward Jay: *Dossier the Secret History of Armand Hammer.* Random House, New York, 1996.; Considine, Bob: *Sokszoros élet. Dr. Armand Hammer rendkívüli története.* Magvető Kiadó, 1993.

az orosz ipari vállalatokat és megalapozni a későbbi Szovjetunió gazdaságát, vagyis a kapitalizmust elutasító rendszert valójában a nagytőke építette fel.

Magyarország 1945 utáni története szempontjából különösen érdekes az a koncepció, amelyet Lenin a kereskedelem terén követett. A nemzetközi áruforgalom egy élő gazdasági kapcsolatrendszert takar, amelyben állandó a tőkeáramlás, így ennek kisajátításával olyan információs és pénzügyi háttérbázist lehet kialakítani, amely hírszerzési és finanszírozási szempontból kiemelkedő. Nem véletlen tehát, hogy a külkereskedelemben a szovjetek nem alkalmazták a koncessziós megoldásokat, ennek a felügyeletét egy pillanatra sem engedték ki a kezükből. Már a hivatalos diplomáciai kapcsolatfelvételek előtt létrehoztak kereskedelmi kirendeltségeket számos európai nagyvárosban, bázisokat alakítva ki a titkoszolgálat és egyéb földalatti szervezeteik számára. Berlinben és Bécsben különösen erős volt a jelenlétük, de Párizsban és Londonban is terjeszkedtek, gazdasági behatolási csatornákat nyitva a kapitalista világ felé. Vegyesvállalatokat alapítottak a húszas évek elejétől Nyugaton, amelybe tőkeerős cégeket és bankokat vontak be társtulajdonosként, ezzel segítve a kommunista térnyerés finanszírozását.⁵ A kommunista testvérpártok segítségét is részben a külkereskedelem fedésében oldották meg úgy, hogy a pártvállalatokat közvetítőként bevonták az árucserégyletekbe, ezért pedig jutalékot számoltak fel nekik. A reexport tehát ideológiai célokat szolgált elsősorban, amit 1945 után a megszállt országokban is kötelező jelleggel alkalmazni kellett.

Sztálin a harmincas években ugyan kiutasította a külföldi beruházókat a birodalmából, de a nemzetközi kapcsolatrendszerek védelmét és megerősítését maga is fontosnak tartotta. A két világháború között rengeteg energiát és pénzt fordítottak a szovjetek a kulturális térfoglalásra, felhasználva a baloldali mozgalmak erős társadalmi beágyazottságát és a társutas értelmiség önkéntes hadállásait. Ügynökeik jogvédő szervezetek létrehozásának kezdeményezői lettek, a civil társadalom alulról építkező közösségeit használták és rajtuk keresztül tették fogékonyvá környezetüket a baloldali ideológiák iránt. Azokat a területeket igyekeztek mindjobban kisajátítani, amelyeken keresztül a tömegekre tudtak hatást gyakorolni, és amelyeken keresztül egy adott társadalom szellemi miliő-

5 Erről lásd: Seres Attila: A szovjet piac „meghódítása” és a magyar tőke Trianon után. *Iratok a szovjet–magyar vegyes kereskedelmi társaság történetéhez* (1923). *Századok*, 140. (2006) 1. sz. 79–125.; Seres Attila: Magyar külkereskedelmi politika és a szovjet piac az 1920-as években. *Történelmi Szemle*, 50. (2008) 3. sz. 407–433.

je meghatározható: mozgófilm, irodalom, filozófia, média. Bár a szovjet titkosszolgálat már ekkor sikeresen épült be a nyugati országok állami adminisztrációjába is, tudták, hogy a társadalom átformálása, a gondolkodás és a közízlés megváltoztatása hosszabb távon a politikai siker záloga is egyben. Tulajdonképpen látens erőszak alkalmazásával alakították át az emberek értékítéletét azáltal, hogy létrehozták a magukat független gondolkodónak álcázó „zsúri” közegét, vagyis olyan szakmai testületeket, amelyeken keresztül a szakértelem mögé bújva megfellebbezhetetlen ítélettel döntöttek el, mi a szép és jó, ki a hiteles és tehetséges az egyes tudományos és művészeti területeken. Mindehhez csak eleinte kellett nagyobb erőfeszítést kifejteni, hiszen a hálózat lényege éppen az, hogy nem centralizált a működése. Az egyes szereplők többnyire önkezdemenyezésre, önjáróan tevékenykednek, vagyis nem a szervezés és irányítás volt az elsődleges, hanem a hit csíráinak elhintése. A bolsevizmus Bergyajev szerint nem intellektuális eszmerendszerként működött/működik, hanem vallásként, hiszen csak így válhattak a követői ennyire fanatikussá.⁶ Lenin hasznos idiotái és Sztálin hálózatának önkéntesei azért tarthatták magukon sokáig a független értelmiség álarcát, mert nem utasításra, hanem hitből, vagyis valóban önként cselekedtek.

Korunk radikális mozgalmi is ezen az elven alapulnak, a manipuláció olyan jól bevált, hogy máig működik. A megfelelő helyen el kell indítani egy véleményt, amelyet a médián átfuttatva dogmává formálnak, a közéleti, tudományos és művészvilág képviselői pedig önként állnak hadrendbe. Megnyerésükhöz (vagy még inkább megvezetésükhöz) mindössze annyi kell, hogy humanista köntösbe csomagolják az éppen beadagolásra szánt demagógiát, ezáltal abba az illúzióba ringassák a jelen társutas értelmiségét, hogy jót cselekszenek. A bennük élő ártatlan naivitás a leghatásosabb fegyver.⁷

A vörös polip Magyarországon

Sztálin nyugati hálózati terjeszkedése már előrevetítette a hidegháború titkosszolgálati hadszíntereit, de a második világegés ideiglenes szövetségi rendszere kicsit késleltette a világrendek összezsugorodását. A nagyhatalmi háttéralkuk következtében hazánk szovjet érdekszférává vált 1945

6 Bergyajev, Nyikolaj: *Az orosz kommunizmus értelmé és eredete*. Századvég Kiadó, Budapest, 1989. 170.

7 Erről lásd bővebben: Koch, Stephen: *Kettős szerepben. Az értelmiség elcsábítása*. Közép-és Kelet-Európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány, Budapest, 2014.

után, és egy olyan szerepbe kényszerült, amely a rendszer bukása után évtizedekkel is korlátozza a nemzeti érdekérvényesítést: Magyarország összekötővé vált Moszkva és nyugati hadállásai között, a hálózat egyik csomópontja lett.

E szerepet csak részben indokolja, hogy a birodalom periferiájára kerültünk, és az is, hogy az 1955-ös osztrák államszerződés után egy semleges ország közvetlen szomszédságán keresztül nyithattunk Nyugat felé. Valójában mélyebb összefüggések állhattak a folyamat mögött. A Tanácsköztársaság bukása után a világba szétszéledt kommünárok közül sokan a szovjet titkosszolgálat és más baloldali szervezetek kötelékében találták meg a lehetőséget küldetéstudatuk kibontakoztatására. A nyugati értelmiséget behálózó titkos befolyásolási szervezetek kulcspozícióiban számos Magyarországról elmenekült kommunistát találhatunk, akik kitanulták a földalatti hálózatok működését, azok titkos finanszírozásának módozatait és nagyon jól ismerték az informális kapcsolatrendszereket az Atlanti-óceánon innen és túl. Ez a tudás pótolhatatlan volt a hidegháború kibontakozásának éveiben, és véleményem szerint ezt Moszkva elég hamar felismerte.

A Komintern és az NKVD magyar tagozata mellett nyomós érv lehetett az is, hogy hazánk hagyományosan szoros kapcsolatokat ápolt a német területekkel. Az Oroszország és Németország közötti gazdasági együttműködés stratégiai kérdés a két érintett számára, és a mindenkori geopolitikai egyensúly fenntartása szempontjából a világ többi vezető hatalma is érzékenyen reagál kettejük összejátszására. Nem véletlen, hogy mindig is igyekeztek ellehetetleníteni a szorosabb gazdasági kapcsolatokat a két ország között, mint ahogy manapság is állandó támadási felület és konfrontációs pont az Északi Áramlat léte és bővítése. Együttműködésüket ezért érthető módon jobb rejtetten, közvetítőkön keresztül megvalósítani, és ez különösen igaz volt a hidegháború időszakára, amikor az NSZK és a Szovjetunió ellenséges térfélen játszottak. Magyarország történelmi okokból alkalmas volt az összekötő szerepére. További kutatásokat igényel annak megállapítása, hogy ezt a feladatot már előre kijelölték, vagy fokozatosan alakultak úgy a körülmények, hogy betöltöttük ezt a szerepet, de annyi biztos, hogy volt valamiféle szándék arra, hogy átvegyük a nyugati hálózatok közvetlen irányítását.

Már 1944 őszén azzal a feladattal tért haza az emigrációból egy bolsevik élcsapat, hogy megszervezze a külkereskedelem kommunista fel-

ügyeletét még az államosítások levezénylése előtt.⁸ Ez a törekvés eleddig elkerülte a korszakkal foglalkozók figyelmét, pedig sarkalatos kérdésnek tűnik. Mint korábban szó volt róla, Lenin számára kiemelt fontosságú volt a külkereskedelem kisajátítása és kizárólagos kézben tartása, hiszen a kapcsolatrendszer és a tőkeáramlás feletti felügyeletet jelentette egyszerre. Ezt a szisztémát kötelező jelleggel vezették be a frissen megszerzett „gyarmatokon”, és ez sürgetőbb volt a politikai egyeduralom kiépítésénél is. A végrehajtás olyan kipróbált és tapasztalt funkcionáriusokra hárult, mint Vas Zoltán, Háy László vagy Gerő Ernő.

Háy László korábban Varga Jenő pénzügyi népbiztos tanítványaként tevékenykedett Berlinben. A kommün bukása után menekültek el Magyarországról mindketten, és Varga Jenő volt az, aki megszervezte a német fővárosban a Komintern pénzügyi központját. Később Moszkvában folytatták tevékenységüket, de mindvégig kapcsolatban maradtak a nemzetközi kommunista mozgalmakkal és segítették annak finanszírozását. Háyt a háború után „először az újonnan létesített Magyar–Szovjet Külforgalmi Rt. élére állították, majd a Magyar Nemzeti Bankhoz került, ahol csakhamar a bank osztályigazgatója lett. Ez az osztály Háy László irányításával már az államosítások előtt megvalósította a külkereskedelem állami ellenőrzését”⁹ – így emlékeztek Háyra kollégái annak halálakor. Más külkereskedők visszaemlékezéseiben is olvasható hasonló fordulat, amely hangsúlyozza a kommunisták primátusát az ágazatban még az államosítások befejezése előtt. Valójában hasonló technikát alkalmaztak a kivitelezésben, mint Leninék 1917 után, annak ellenére, hogy mindezt a magánszféra megléte mellett kellett megvalósítaniuk, míg a bolsevikok azonnal kisajátították az ágazat egészét. Az átvett módszer lényege a vállalatalapítás volt, amelyet a Szovjetuniót felépítő kommunisták elsősorban a nyugati világban alkalmaztak a gazdasági térnyerés, a kapcsolatrendszer kiépítése céljából, nálunk pedig a konkurencia háttérbe szorítását szolgálta. A Vörös Hadsereg arcvonala mögött létrejövő helyi kommunista pártalapszervezetek sorra hozták létre saját kereskedelmi cégeiket, amelyek ekkor még csempészésre és a közszükségleti cikkek feketepiaci árusítására szorítkoztak.

1944. november 7-én Szegeden hívták életre a Szikra Kiadót, a kom-

8 Erről részletesen lásd: Borvendég Zsuzsanna: Fordulat nélkül. A külkereskedelem szovjetizálása, 1944–1949. In: Horváth-Lugossy Gábor – Vizi László Tamás (szerk.): *A Magyarságkutató Intézet évkönyve 2020*. A Magyarságkutató Intézet Kiadványai 38. Magyarságkutató Intézet, Budapest, 2021. 89–110.

9 Háy László (1891–1975). *Gazdaság*, 1975/1. 135.

munisták első gazdasági vállalkozását.¹⁰ A cég gazdasági és pénzügyei-
nek irányításával Vas Zoltánt és a szintén moszkovita későbbi miniszter-
elnököt, Nagy Imrét bízták meg, a pénztárosi funkciót ideiglenesen Háy
László látta el.¹¹ A Szikra a párt első saját alapítású vállalkozásaként köz-
ponti szerepet játszott a pénzügyi háttér megteremtése mellett a pártpropa-
ganda terjesztésében is: 1945 februárjában könyvesboltot nyitottak a
szétlőtt Budapesten.¹² 1944. december végén, az Ideiglenes Nemzetgyűlés
összehívásakor a Magyar Kommunista Párton (MKP) belül már műkö-
dött a Gazdasági Osztály (GO),¹³ a párt gazdasági központja, amelynek
koordinálása alá helyezték az 1944 ősztől grüндolt vállalatok irányítását.
1945. január 10-én a párt Központi Vezetősége úgy döntött, hogy a párt-
gazdaság és a párt pénzügyek irányításával, vagyis a GO vezetésével Vas
Zoltánt bízzák meg. 1945 végétől a GO tevékenysége fölött a pártvezetés
erősebbere, Farkas Mihály gyakorolt felügyeletet,¹⁴ Vas Zoltán pedig az
újonnan felállított Gazdasági Főtanács élére került. Ekkorra már a párt
által alapított vállalatok olyan tömege jött létre,¹⁵ és azok olyan rendez-
etlenül, átláthatatlanul működtek, hogy szükségessé vált a vállalkozások
központosítása, egy nagy holding alatt történő egyesítése.

A csempészet és a feketekereskedelem természetesen az 1945 ele-
jén felállított politikai rendőrség védelmében zajlott, és a párt financi-
ális megerősítése mellett a versenytársak kiszorítását is célozta, vagyis
komoly feszültségeket szított a koalíciós partnerek között. 1945 végén
a párton belüli csalások visszaszorítására és a politikai riválisok meg-
tévesztésére centralizálták a vállalkozások működését, létrehozták a
Mercur Kereskedelmi és Ipari Rt.-t. „A Mercur volna hivatva a jogilag
vagy politikailag kifogásolható üzleteket és ezzel a támadási felületeket
minimumra csökkenteni.”¹⁶ A visszaélések természetesen nem szűntek
meg. Egyes cégek különösen kivételezett feltételek mellett szolgálhatták
a kommunista érdekeket. Ilyen volt például a West Orient, Vas Zoltánék
talán leghírhedtebb vállalkozása, amelyet mentesítettek minden vám- és

10 A Szikra Kiadó történetéről lásd: Scheibner Tamás: Könyvkiadás a koalíciós években.
A Szikra Nyomdai, Irodalmi és Lapkiadó Vállalat és a politikai fordulat. *Magyar Könyv-
szemle*, 129. (2013) 4. sz. 456–476.

11 Hubai László – Szabó Éva: A Magyar Kommunista Párt gazdálkodása 1944–1948. *Műl-
tünk*, 43. (1998) 2. sz. 77–119. 79.

12 Scheibner i. m., 458.

13 A szervezet felállításáról és szervezeti, személyi változásairól lásd: Hubai–Szabó i. m.

14 Hubai–Szabó i. m., 79–80.

15 A legfontosabbak: Szikra Rt., Szabad Nép, Budapest Garage és Gépkocsijavító Üzem Kft.,
Magyar Filmipari Rt., Nép-Sport Lapkiadó Rt. Hubai–Szabó i. m., 82.

16 Hubai–Szabó i. m., 83.

adórendelkezés alól, így gyakorlatilag szabadon garázdálkodhatott a gazdaságban, főleg miután megbízták azzal, hogy a stabilizáció és az új fizetőeszköz bevezetésének érdekében árukészletet halmozzon fel. A West Orient tevékenysége botránnyba fulladt, számos parlamenti interpelláció és újságcikk foglalkozott a visszaélésekkel, amelyekkel minimum hatmillió forintos kárt okoztak az országnak nem sokkal az új pénz bevezetése után, ráadásul kockáztatták a forint azonnali inflálódását is.¹⁷ 1946 őszén a céget ugyan felszámolták, de helyére több másikat is alapítottak, ahová átmementték a West árukészletét és vagyonát.

A céghálózat felépítése önmagában még kevés lett volna a külforgalmi ügyletek ellenőrzésére és kisajátítására. Az állami adminisztráción belül is meg kellett szerezniük azokat a pozíciókat, ahonnan manipulálni tudták a szabályozást, az engedélyezést. A Gazdasági Főtanáccsal a hátuk mögött ezt 1946 nyarára sikeresen megoldották, és mire beindult a tényleges és mérhető külkereskedelmi tevékenység 1947-re, már csak a kommunista párthoz köthető cégek kaptak engedélyt arra, hogy kapcsolatokat tartsanak a Nyugattal, vagyis minden áruforgalom rajtuk keresztül bonyolódott. Ők voltak azok is, akik meghatározták, hogy a magyar állam kikkel veszi fel a kereskedelmi kapcsolatot és köti meg az első államközi szerződéseket.

Vas Zoltán megbízásából 1947 tavaszán Bródy István újságíró indult el Németország nyugati megszállási övezetébe, hogy felkeresse azokat a személyeket, akiket a kommunista párt gazdasági szakembere kijelölt számára. Összes tárgyalópartnere korábban a náci birodalom magas rangú tisztségviselője volt és a háború alatt Budapesten teljesített szolgálatot. Érdekes kérdés, hogy honnan ismerhette őket Vas, de a legvalószínűbb magyarázat az lehet, hogy a háború alatt a szovjet hírszerzés helyi erői valamilyen formában kapcsolatot tarthattak velük.

Bródy István feladata nem egyedüli és különleges pillanata a kommunizmus 1945 utáni történetének. Általánosságban elmondható, hogy a magyarországi külgazdasági diplomácia előszeretettel üzletelt olyan egykori náci tisztségviselőkkel, akik a Harmadik Birodalom hivatalnoki ranglétrájának magas pozícióját foglalták el, és a háború után bűnbocsánatot nyertek a győztesektől, mert valamilyen területen szükség volt a tudásukra, összeköttetéseikre. 1956 előtt Magyarország külkereskedelmi partnerei között túlnyomó többségben voltak a háborús bűnökkel terhelt volt német diplomaták, hírszerzők és katonatisztek, akiknek Amerika-

17 Erről lásd: Borvendég Zsuzsanna: *A hálózat emberei*. Megjelenés alatt.

ellenességét és korrupciós hajlandóságát kihasználva törték át a lezáródó vasfüggönyt és az egyre szigorúbb embargós szabályokat.¹⁸

Általánosságban elmondható, hogy a kommunisták részéről kiemelt érdek fűződött ehhez a kollaborációhoz, amelyet minden bizonnyal a szovjetek nyomására kellett felépíteni és üzemeltetni. Vannak adataink arról, hogy az egyik náci hírszerzői múlttal rendelkező kereskedelmi partner, Karl Bickenbach például olyan mélyen ágyazódott be a már államosított külkereskedelmi forgalomba, hogy 1956-ra évi másfélmillió forint jutalékot zsebelhetett be szolgálataiért.¹⁹ Ha egyetlen üzletkötőnek ilyen magas éves javadalmazást biztosított a magyar gazdaság, feltételezhetjük, hogy összességében igazán jelentős összegek úsztak el korrupciós pénzek gyanánt már ezekben az években is, amikor az első ötéves terv túlfeszített céljaival és az erőszakos iparosítás irracionális tervével nyomorba döntötték a paraszti társadalmat, szinte élhetetlen helyzetbe sodorták a munkásságot, ellehetetlenítették a lakossági ellátást. Logikus feltételezésként adódik, hogy emögött csak a Nagy Testvér által kiszabott feladat állhatott, amelyet minden körülmények között teljesíteni kellett. A végső cél annak a gazdasági csatornának a kiépítése lehetett, amely a kétpólusú berendezkedés ellenére is biztosította a tőkeáramlást az ellenséges világrendek között. A világ gazdasága a huszadik század közepére erősen globalizált volt már, nemzetközi nagyvállalatok és bankhálózatok uralták a világ pénzüpiacait, és számukra nem lett volna kifizetődő mesterséges fallal két részre osztani a glóbuszt. Szükség volt egy kiskapura, amelyen keresztül a felszín alatt fenntarthatták a pénzmozgást, az áruforgalmat.

A Moszkvából érkezett komisszárok között már ekkor a kiépülő kapcsolatrendszer érdekeit védte Fekete János is, aki rávette a pénzügyi kormányzatot, hogy kifizesse Bickenbach követelését, akinek a forradalom miatt kára keletkezett. Fekete saját bevallása szerint már szovjet hadifogsága idején kapcsolatba került a szovjet titkosszolgálattal, az NKVD-vel, vagyis az ő szerepvállalása is arra enged következtetni, hogy a megszállók érdekei álltak elsősorban a hálózat kiépítése mögött.

18 Erről lásd: Borvendég Zsuzsanna: *A hálózat pénze*. Kárpátia Stúdió, Köröstarján–Balatonfőkajár, 2020.

19 Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL) 3.1.5. O-12344/7. 43. Összefoglaló jelentés, 1960. június 1.

A vasfüggöny, ami összeköt

A külkereskedelem szovjetizálása 1948/49-re fejeződött be. Bár a tényleges árucere-forgalom már a kezdetektől a kommunisták kezében volt – mint láthattuk, 1946 nyarára saját bevallásuk szerint is kisajátították a terület felügyeletét –, a klasszikus állami külkereskedelmi vállalatok alapítására csak az államosítások befejezése után nyílt lehetőség.

A külkereskedelem mint élő kapcsolatrendszer és a folyamatos tőkeáramlás helyszíne kiemelt szerepet játszott a nyugati hálózatokkal való kapcsolattartásban, ráadásul a folyamatos érintkezés az ellenséges világrend gazdasági szereplőivel indokoltá tette a szigorú titkosszolgálati felügyeletet is. A szovjet érdekszféra politikai értelemben teljes elzárkózást hirdetett a tőkés országokkal szemben, de a gazdasági együttműködést lehetetlen lett volna teljesen felszámolni, így azt egy ellenőrizhető, zárt rendszerbe terelte. A termelő ágazatokat elzárta a piacoktól, ezzel kiiktatta a kereslet-kínálat szabályozó mechanizmusát és a tervutasítás abszurd előírányzatának szolgáltatta ki az ipart és a mezőgazdaságot egyaránt, a kereskedelmi tevékenységet pedig különálló vállalatokra bízta. Ezek a cégek szakosodtak a termelés egy-egy szegmensére és az azokban előállított termékeket csak ők értékesíthették. Emellett a termeléshez szükséges nyersanyagok és berendezések megvásárlását is az impexek végezték, miközben nem terhelte őket a termelés költsége. A szisztéma hatékonysága eleve megkérdőjelezhető volt, de mindemellett a korrupció melegágyának is bizonyult. Mivel a kereskedelmi vállalatok nem voltak közvetlenül érdekeltek a termelés gazdaságosságában, egy-egy üzletkötés során sokszor nem a költséghatékonyság, hanem a partner korrupciós hajlandósága döntött. Ennek súlyos és máig kiható következményei lettek.

Magyarország már a hatvanas évektől kezdve széles nyugati kapcsolatrendszerrel bírt, amelyet a kádári nyugati nyitás politikája tovább bővített. Az 1945-től tudatosan épített közvetítő szerep a „gulyáskommunizmusról” szóló manipulált híreknek köszönhetően megerősödött, hiszen a puhának beállított diktatúra szalonképessé vált a nyugati vállalatok számára. Természetesen emögött nem kell keresni semmiféle ideológiai megfontolást. Az elzárt és kiéheztetett keleti piacok magas és kevés kockázattal járó profitot ígértek, hiszen nem voltak versenytársak és a nyugaton kevésbé versenyképes termékeket is kedvező áron lehetett értékesíteni. Mint láthattuk, az együttműködés már az ötvenes évek elejétől létezett, a kapitalista cégek nyitottságát csak a felszínen korlátozta a

személyi kultuszhoz kapcsolódó terror vagy az ötvenhatos megtorlásokról érkező hírek. A politikai irányvonalaknak, az Egyesült Államokból érkező nyomásnak és a COCOM-lista tilalmának ugyan a felszínen meg kellett felelni, de számos kiskapu adódott mindezek kijátszására. Enne ellenére megkönnyítette az együttműködést az új politikai berendezkedés, hiszen mind a politika szereplőinek, mind a gazdasági partnereknek a lelkiismeretét megnyugtatta az emberarcúnak beállított szocialista „különutasság” megvalósulása. Kádár János országával üzletelni maga volt a politikai korrektség.

Magyarország tehát legkésőbb a hatvanas évekre valódi közvetítőként jelent meg a globális együttműködés biztosításában. A helyi külkereskedelmi elit ráállt egy speciális „műfajra”, a reexportra, amely a kétpólusú világban különös jelentőségre tett szert. A reexport, vagy magyarul közvetítő kereskedelem, annyit jelent, hogy a hagyományos bilaterális megállapodásokba egy harmadik fél, egy közvetítő is beékelődik, és tevékenységéért jutalékban részesül. A hidegháború időszakában ennek politikai jelentősége volt elsősorban, mert a különböző direktívák és embargós szabályok kijátszása érdekében sokszor titkolni kellett, hogy egy-egy adásvétel során kik a ténylegesen szerződő felek. A szisztéma kialakítása még a két világháború idejére nyúlik vissza, amikor a Szovjetunió ezt a módszert elsősorban a nyugati baloldali pártok illegális finanszírozására használta. Ezt a metódust a megszállt országokban kötelező jelleggel kellett alkalmazni, de hazánk túlteljesítette az elvárásokat, így a párttámogatásokból hídszerep lett.

Az amerikai hírszerzés szerint már az ötvenes évek végére olyan arányban nőtt a reexport aránya Magyarországon, amely meghaladta a világ bármely más országa által végzett közvetítő kereskedelem mértékét. Ennél is érdekesebb adat, hogy a CIA szerint ez a közvetítés elsősorban nem a két blokk között valósult meg, hanem leginkább két nyugati vállalat árucseréjébe ékelődött be egy magyarországi impex, ráadásul sokszor veszteséggel. Magyarán: a magyar vállalat megvett egy kapitalista vállaltól egy terméket, majd olcsóbban továbbadta egy másiknak. Politikai és gazdasági okai is lehettek mindennek – például a kereskedelmi kontingensek bővítésének szándéka is meghúzódhatott az ügyletek mögött –, de a legfőbb magyarázat ennél sokkal egyszerűbb. Az üzletet lebonyolító vállalat vezetői vagy az üzletkötők a vevőnél jelentkező extra profitból ke-nőpénzeket tehettek zsebre.

A korrupció mértéke egyre nőtt, a külkereskedelem kiváltságos rétege a hetvenes évekre hírhedten tehetős lett hazai viszonylatban. Mindezt

miképpen lehetett titokban tartani egy pártállami diktatúrában, egy olyan rendszerben, ahol a titkosszolgálat fokozottan volt jelen a nyugatikkal fenntartott kapcsolatokban? Természetesen sehoggy. Az a másodlagos és egyre terjeszkedő korrupciós háló, amely rátelepedett az ideológiai megfontolások alapján felépített metódusra, ellátott egy olyan feladatot is, ami miatt védelmet élvezhetett: sikerrel játszotta ki az embargós rendelkezéseket.²⁰

A maffiaszerűen létrejövő csoport tagjai egymást segítették az állami adminisztráció különböző szintjein. Külker vállalatok vezetői, megbízhatónak tartott üzletkötők, pénzügyi szakemberek, bankárok és a titkosszolgálat – különösen a katonai – egyes magas rangú tisztjei játszottak össze és védték egymást és a sarzsit. Természetesen a pártvezetésen belül is voltak kapcsolataik, és a hetvenes évek elejére olyan erőt képviseltek, hogy nyomást tudtak gyakorolni a gazdasági döntéshozókra. 1972-ben elérték, hogy megszülethetett egy pénzügyminiszteri rendelet, amely megnyitotta az utat a nyugati cégalapítások előtt. Lehetővé vált, hogy egyedi engedélyeztetés nélkül a külkereskedelmi vállalatok – és csak azok – vegyesvállalati formában működő leányvállalkozásokat indítsanak a kapitalista világban. Ezek a cégek természetesen a magyar hatóságok pénzügyi felügyelete alá tartoztak, de mivel külföldi székhellyel működtek, az ottani szabályozás volt érvényes rájuk, vagyis jogi személyként szabadon alapíthattak további cégeket. Ezeket már nem jegyezték be itthon, a helyi hatóságok nem gyakoroltak felügyeletet felettük, a többedik áttétel után már nem lehetett látni, hogy valójában kik is állnak a vállalat mögött, vagyis kvázi offshore jelleggel működtek. E cégek nem végeztek termelő tevékenységet, közvetítő kereskedelemre szakosodtak, és a jól bejáratott kapcsolatrendszerrel magukhoz vonva elrejtették az illegális, korrupción alapuló jövedelmet a magyar hatóságok elől, külföldön tartották a bevételeiket. Gyakorlatilag tőkekivonást hajtottak végre.

Miért tűrte el mindezt a pártállam és a Szovjetunió? Mivel a kiépülő céghálózat látszólag nem volt köthető a keleti blokkhoz, a szabadpiacon bármit korlátozások nélkül megvásárolhatott, utána pedig becsempészhette Moszkvába. A nyolcvanas évekre Magyarország lett a szovjetek legnagyobb embargós beszállítója, amely önmagában is rengeteg pénzt emésztett fel.

Jelenleg kevés adat áll rendelkezésre ahhoz, hogy meg tudjuk becsülni, hány cégről lehet szó összességében. Olyan részinformációkból

20 A külkereskedelem titkosszolgálati feladatairól és korrupciós gyakorlatáról lásd: Borvendég Zsuzsanna: Az impexek kora. Kárpátia Stúdió, Kőröstárkány–Balatonfőkajár, 2020.

tudunk következtetéseket levonni, hogy a hetvenes évek elején a szatellit-államok és Ausztria között létrejött kooperációs szerződések közel kétharmadában Magyarország vett részt.²¹ Még ennél is beszédesebb, hogy az Ausztriában működő és a KGST országaihoz köthető 53 vegyesvállalat közül 33 cég magyar érdekeltség volt.²² A társult tag státuszában lévő Jugoszláviát nem számítva, Magyarország mellett tíz tagországa volt a gazdasági tanácsnak, vagyis, ha arányaiban nézzük, a többi tagállam fejenként két vállalattal büszkélkedhetett Ausztriában. A szisztéma tehát sajátosan magyar volt, a térség többi állama kevésbé alkalmazta a reexportot gazdasági terjeszkedésre. Romániában ugyan szintén engedélyezték a vegyesvállalatok alapítását, de hazai székhellyel, ami azt jelenti, hogy a befektetőket hívták be az országba, nem pedig a tőkét pumpálták külföldre. A nyolcvanas évek közepére nagyjából 200, nyugati székhellyel rendelkező vegyesvállalat volt bejegyezve Magyarországon,²³ az általuk alapított offshore jellegű cégek számáról egyelőre nincsenek adataink. A magyarországi székhellyel rendelkező vegyesvállalatok alapítására sokáig alig volt példa: 1980-ban mindösszesen három ilyen cégről tudunk,²⁴ majd a nyolcvanas évek első felében lassan elkezdett nőni a számuk, ami felkeltette a nyugati gazdasági szereplők figyelmét is.²⁵

Az amerikai hírszerzés 1986-ban készített egy elemzést a keleti blokk vegyesvállalatairól, amelyben a Magyarországon működő, vegyes tulajdonban lévő cégek számát még mindig csak ötvenre becsülték.²⁶ 1987-re már nagyjából nyolcvan, hazánkban működő, külföldi tulajdonossal rendelkező vállalatról van tudomásunk, a hazai székhelyű cégek az 1988-ban hatályba lépő társasági törvény megszületése után kezdtek gombamód szaporodni, de ebben sem volt köszönet.

A nyolcvanas évek második fele a szocialista gazdaságból a kapitalizmusba való átmenetről szólt. A nyugati nagyvállalatok, a nemzet-

21 Pogány Ágnes: Co-operation through the Iron Curtain: Economic Relations between Austria and Hungary after the Second World War. In Gertude Enderle-Burcel - Piotr Franaszek - Dieter Stiefel - Alice Teichova (eds.): *Gaps in the Iron Curtain. Economic Relations between Neutral and Socialist Countries in Cold War Europe*. Krakko, Jagiellonian University Press, 2009. 142–162. 149.

22 Uo. 151.

23 Vajna Gábor: *Magyar–osztrák vegyesvállalatok működésének értékelése*. Budapest, doktori értekezés, 1987. 3.

24 Haár Ottó: Kondenzátorokat gyárt a Sicontact. *Világgazdaság*, 12. (1980) 1980. március 21. 3.

25 Ter Borg, Frank A. – Lafeber, Cees N. D. G.: Joint Ventures in Hungary. *Review of Socialist Law*, 13. (1987) 4. sz. 317–335.

26 CIA, FOIA, International Economic & Energy Weekly, 1986. október 31.

<https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP97-00770R000100630001-3.pdf> (Letöltés: 2019. augusztus 31.)

közi pénzügyi csoportok természetesen feszülten figyelték a változásokat, és minden bizonnyal igyekeztek befolyásolni is a folyamatokat. Magyarország nagy vonzerőt jelentett számukra: a kedvező adókörnyezet és a liberális szabályozás a leginkább befektetőbarát állammá tette a régió többi országához képest. A multinacionális nagytőke számára megadtott az a páratlan lehetőség, hogy a tevékenységéből származó profitot egy az egyben kivihette az országból – legalábbis az amerikai titkosszolgálat értelmezése szerint ez tette Magyarországot felettébb vonzóvá.²⁷ És ez volt a rendszerváltoztatás egyik legnagyobb bűne is.

A hálózat marad

A magyarországi gazdasági elit igazodási pontja a nyolcvanas évekre már régen nem Moszkva volt. Nyugati nagyvállalatok és pénzügyi központok szabták meg az irányt, az ő üzleti érdekeik kiszolgálása lett az elsődleges cél. Természetesen kialakították hozzá a politikai narratívát is, amely a mai napig meghatározza a történeti és közgondolkodást a korszakról: Kádár hallani sem akart az életszínvonal romlásáról, hiszen ebben rejlett társadalmi legitimitása, ehhez viszont hitelek felvételére volt szükség. A magyarázat tehát adott volt: a magyar gazdaság teljesítménye és ebből következően a magyar emberek munkájának mennyisége és minősége kevés volt ahhoz, hogy biztosítsa azt a szerény jólétet, amely különbé tett minket a blokk többi országához viszonyítva. Ez a hamis indok kiválóan alkalmas volt arra, hogy ellehetetlenítse a valós kérdések megfogalmazását és a válaszkeresést, miközben méltóságában alázta meg a Kádár-rendszer idején aktív munkavállalóként dolgozó generációkat, semmibe véve a valójában emberfeletti teljesítményüket. Az élhetőbb és elviselhetőbb körülmények, a viszonylagos jólét megteremtése a második gazdaság engedélyezésének következménye volt: a rendszer kegyesen megengedte, hogy az emberek kizsákmányolják saját magukat és ezzel megteremtsék az erősen korlátozott jólétet mutató, de mindenképpen a fogyasztói társadalomra emlékeztető körülményeiket.

A hitelfelveteleket valahogy meg kellett ideologizálni, miközben az adósságszpirálba került állam a nyolcvanas években tulajdonképpen a hitelek finanszírozására vette fel a kölcsönöket. Hogyan jutottunk idáig? Az eladósodás egyik összetevője a folyamatos külkereskedelmi hiány volt,

27 CIA, FOIA, Prospects for US Export to Hungary and Poland, 1989. szeptember 1.
<https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP90T00103R000400410002-0.pdf> (Letöltés: 2019. augusztus 31.)

amelyet a versenyképtelen áruk tömegének gyártásával magyarítottak: az hangoztatták, hogy a nyugati piacokon eladhatatlan termékeket állított elő a magyar ipar. Ez az állítás azonban erős csúsztatás, és nemcsak azért, mert voltak nyugati viszonylatban is piacképes árucikkeink, hanem azért, mert nem veszi figyelembe az eleve veszteséggel végzett reexport hatását.

Nem készültek még gazdasági elemzések ennek a tevékenységnek a következményeiről, arról, hogy a külkereskedelmi mérleg állandó hiányát milyen mértékben befolyásolták ezek a visszaélések, milyen mértékű tőke kivonást eredményezett ez az ideológiai alapokra épített büncselekmény-sorozat, de az eddig feltárt történeti források arra engednek következtetni, hogy az eladósítás vizsgálata során semmiképpen nem lehet figyelmen kívül hagyni ezt a szempontot sem.

Az ország kirablásának megértéséhez talán legérzékletesebb példa az iráni olajszállítások évtizedes gyakorlata.²⁸ Miután a perzsa államban 1979-ben iszlamista fordulat következett be, az Egyesült Államok embargó alá helyezte az országot, de az olajra továbbra is igényt tartott. Magyarország köztudottan a reexport fellegvára volt, így kézenfekvőnek látszott, hogy rajtunk keresztül jusson egy amerikai nagyvállalat, a Phibro a közel-keleti fekete aranyhoz. Magyarország a rendszerváltásig szállította az iráni olajat Amerikába tíz százalékos ráfizetéssel, vagyis olcsóbban adtuk el a nyersanyagot, mint amennyiért megvásároltuk. Dollár százmilliók úszhattak el ezzel az egyetlen üzlettel, a mai napig nincs pontos tudásunk arról, hogy mekkora veszteséget okozott az országnak ez a konstrukció. Az üzletért a Mineralimpex vegyesvállalata, a bécsi székhelyű Mineralkontor volt a felelős. Annyi adat áll rendelkezésünkre, hogy a Mineralimpex vezérigazgatójának magánszámláin – aki 1984-ig irányította ezt az üzletet – halála után az 1989-es költségvetési hiány közel húsz százalékát találták meg. Russay István minden olajszállítás után egy-, illetve kétszázaléknyi jutalékot kapott a Phibrótól, ugyanannyit, mint a Mineralkontor társtulajdonosa, az osztrák Heinrich Korzil. Ha csak e két személynél landolt korrupciós pénzeket adjuk össze, már az 1989-es költségvetési hiány negyven százalékánál járunk, de ne felejtjük el, hogy Russay csak 1984-ig volt részese a visszaéléseknek. Nyugdíjba vonulása után Tóth József vette át a szerepét és biztosította, hogy legalább 1989 végéig változatlan formában folyjék az iráni olaj Amerikába – valószínűleg jóval nagyobb veszteséget okozva ezen időszak alatt, mint amennyit a korabeli nyomozás feltárt. Megbecsülni sem tudjuk az elszenvedett kárt, de az olajkereskedelem mögött álló üzleti érdekek sértetlenül

28 Erről lásd részletesen: Borvendég: Az impexek kora. 187–271.

mentették át magukat a demokratikus keretek közé is. A kilencvenes évek energiapiachoz köthető nagy botrányai mögött olyan érdekeltségek jelentek meg, akik nem voltak függetlenek a pártállami időszak kétes ügyeitől sem. Ráadásul Heinrich Korzil a kilencvenes évek végén a tőlünk ellopott pénzből privatizált Magyarországon. Az ő személyében konkrétan tetten lehet érni, hogy a rendszerváltoztatás után megjelenő működő tőke egy része mögött minden bizonnyal az innen elrabolt pénzek álltak. Arra is rávilágít a tevékenysége, hogy hazánk gazdasági „elitje” mennyire nem az ország érdekeit tartotta szem előtt, hanem már ekkor is a nemzetközi pénztőke kiszolgálására törekedett: Korzilt Lengyelországban már a nyolcvanas években büntetőperbe fogták, elítélték és kitiltották az országból hasonló visszaélések miatt, mint amit nálunk is elkövetett. Magyarországon nem kellett ilyesmitől tartania sem 1990 előtt, sem 1990 után. Apró példa, de talán felsejlik belőle, hogy miért hazánk volt a legkiszolgáltatottabb helyzetben a szovjet blokk összeomlása után.

Konklúzióként elmondhatjuk, hogy azok a gazdasági kapcsolatok, amelyeket 1945 után tudatosan építettek, a kádári nyugati nyitás politikájával teljesezhetnek ki. A magyarországi közvetítő kereskedelem olyan szinten folyt bele a nemzetközi pénzforgalomba, hogy tulajdonképpen megnyitott egy kiskaput a vasfüggönyön, amelyen keresztül folyamatosan biztosítani lehetett a tőkeáramlást a két világrend között. Mindennek súlyos következménye lett, hiszen az embargós beszerzések finanszírozása mellett kialakult egy olyan gazdasági elit, amely pártállami védelmet élvezve járult hozzá hazánk kifosztásához. Az innen elszivattyúzott pénzeknek egy töredék része jutott csak az ő zsebükbe, mintegy fizetségül, a tőke jelentős hányada globális nagyvállalatoknál, pénzügyi központoknál, illetve kihelyezett zsoldosaik kezében landolhatott. Egy brit kutatócsoport 2012-ben publikált adatai szerint Magyarországról 1980 és 2010 között 242 milliárd dollárnyi vagyon került ki offshore számlákra, offshore cégekhez.²⁹ Ez azt jelenti, hogy világviszonylatban is hazánk az egyik legnagyobb vesztese az adóelkerülésre és pénzügyi visszaélésekre szakosodott offshore hálózatok tevékenységének. Ezt az adatot nem lehet figyelmen kívül hagyni akkor, amikor Magyarország 1945 és 1990 közötti történetének feltárása a célunk, de hazánk hidegháborúban játszott nemzetközi szerepvállalása tekintetében is új vizsgálati szempontokat kínál.

²⁹ Henry, James S.: *The Price of Offshore Revisited. New Estimates for 'Missing' Global Private Wealth, Income, Inequality and Lost Taxes*. Tax Justice Network, 2012. http://www.taxjustice.net/cms/upload/pdf/Price_of_Offshore_Revisited_120722.pdf; *Capital Flight from Developing Countries: the Top 20 Losers*. Tax Justice Network. http://static.guim.co.uk/sys-images/Observer/Pix/pictures/2012/07/22/gu_wealth-offshore-02.jpg

Összehasonlító elemzésekre is szükség lesz ahhoz, hogy megállapítsuk, mennyiben volt sajátos ez a helyzet a régió többi országához viszonyítva, kijelenthetjük-e, hogy egy ránk kiosztott szerep következménye mindez, vagy az események véletlen láncolata sodorta hazánkat ilyen kiszolgáltatott helyzetbe.

Hosszabb távon nemcsak az ország eladósításának kérdéséről van szó, hanem politikai és morális következményekről is. A nyolcvanas évek elejére nyilvánvalóvá vált, hogy a Szovjetunió már nem fogja sokáig bírni a versenyt, a kétpólusú berendezkedésnek hamarosan vége lesz. Azok a pénzügyi hálózatok, amelyek profitáltak a Magyarországhoz köthető offshore birodalom működéséből, érdekelték voltak abban, hogy a politikai rendszer összeomlása után se változzanak pozícióik, eddigi monopóliumukat jelentős versenyelőnyre konvertálhassák szabadpiaci körülmények között is. Nem volt tehát mindegy, kik veszik át a hatalmat.

A pártállami hierarchián belül létezett egy erősen elkötelezett, internacionalistából globalistává „fejlődött” kör, akik tudatosan válogatták ki azokat a fiatalokat, akik el tudták játszani a demokratikus és antikommunista ellenzék szerepét. Ebben a játszmában Fekete János és Aczél György volt a két legfőbb machinátor. A magukat radikális ellenzéknek kinevező liberális értelmiség tagjai valójában a párt belső köreiből érkeztek, családjaik a kommunista apparátus elkötelezett tagjai voltak, így szüleik elleni generációs lázadásukat használta ki a pénzügyi hálózat, hogy a kommunista rendszer várható összeomlása után mind gazdasági, mind politikai hatalmuk átmenthető legyen. Az elképzelést sikerrel hajtották végre, amit harminc évvel a rendszerváltásnak nevezett átmenet után, mind tisztában láthatunk. Nem véletlen, hogy a már említett brit tanulmányban az offshore hálózatok működése következményeinek elemzésekor nem látunk semmiféle cezúrát, amely a diktatúrából a demokráciába való átmenet változásaira utalna: a pénzügyi maffia változatlanul rabolhatta tovább az országot, tényleges és látványos politikai szándék nem mutatkozott kártételük megakadályozására. Magyarország volt az egyetlen szocialista utóállam, ahol kísérlet sem történt a reprivatizáció részleges megvalósítására, ahol egyáltalán nem volt semmiféle lusztráció vagy igazságtétel. A globális pénzügyi központoknak, multinacionális nagyvállalatoknak nem fűződött érdekük ahhoz, hogy az őket akkor már évtizede kiszolgáló politikai és gazdasági „elit” valóban leváltsák. Hatalmukat és kapcsolattrendszereiket segítették átmenteni a szabad piacgazdaság világába is, minden bizonnyal máig korlátozva hazánk tényleges szuverenitását és önérdek-érvényesítési lehetőségeit.

Az első szovjet típusú diktatúra Magyarországon. A Magyarországi Tanácsköztársaság (1919)

A kommunista hatalomátvétel okai

A kommunisták 1919. március 21-i hatalomátvételét és a Tanácsköztársaságnak nevezett szovjet típusú diktatúra alatti terrort csak akkor érthetjük meg, ha megvizsgáljuk az előzményeket.

Az I. világháború hatása¹

Az I. világháború folyamán a hadviselő államok belső berendezkedése bizonyos militáns „állami szocializmus” képét öltötték fel. A hadsereg mint bürokratikus, hierarchikus szervezet állam lett az államban. A nemzetközi forgalom hiánya és a készletek apadása miatt szükségszerűen állami elosztást, jegyrendszert vezettek be. A kormány az árakat központilag szabályozta, a fölöslegesnek ítélt készleteket lefoglalta és a termelést állami ellenőrzés alá vonta. A háborús győzelem érdekében mindenkit – még a civileket is – katonai igazgatás alá vontak. A munkáltatás is egyre inkább kényszerjellegűvé vált. A Kommunista Kiáltványban leírtaknak megfelelően a hadifoglyokat is dolgoztatták. Az élet és vagyon értékei devalválódtak. A fronton lévő milliós hadsereg tagjai eldurvultak, a hátrországi lakosság elszegényedett, de egy szűk csoport meggazdagodott. Egyre nagyobb volt a felháborodás a lelkiismeretlen spekuláció miatt. Ez a közhangulat is a diktatórikus megoldásokat erősítette. A jogilag rendezett állami berendezkedés, gazdaság és politika teljesen háttérbe szorult.²

Az első világháború már a számokat tekintve is egy sokkoló érvágásnak számított az akkori Európa történetében. 1914 és 1918 között a körülbelül 70 millió mozgósított katona közül 9,5 millióan veszítették életüket az emberiség történetének addigi legpusztítóbb fegyveres konfliktusában. A sebesültek létszáma ennek sokszorososa, becslések ezt a számot 21 milli-

1 Kövér György: *A felhalmozás íve*. Új Mandátum, Budapest, 2002. 351. Tomka Béla: *Az első világháború mint történelmi korszakhatár*. In: Tomka Béla: (szerk.): *Az első világháború következményei Magyarországon*. Országgyűlés Hivatal, Budapest, 2015. 10.

2 Ottlik László: *A marxizmus társadalomelmélete. Elméleti kritika és történelmi tanulságok*. Budapest, 1922. 103.

óra teszik. Ez azt jelenti, hogy naponta átlag 6060 katona esett el. További 13 millió civil a háború okozta éhínség, nélkülözés és járványok áldozata lett. Az Osztrák–Magyar Monarchia teljes veszteséglistája 4,6 millió nevet tartalmaz. Magyarországon az 5,5 millió hadköteles személyből 3 581 000 vonult be (ugyanakkor nem mindegyikük vett részt harci tevékenységben). A fenti számból 524 000 katona épségben hazatért, 833 000 fogságba esett, 1 492 000 megsebesült és 530 965 hősi halt halált. A háború végén tizenöt hadosztály maradt harcra képes, melyeket Károlyi Mihály kormánya nem tartott tovább fegyverben.³ További veszteséget okoztak a katonaságot és a civil lakosságot egyaránt sújtó spanyolnátha- és tífusz-járványok és az éhínség.

Mindez azt jelentette, hogy a tényleges katonai szolgálatot töltötteknek több mint 50%-a hősi halált halt, megsebesült vagy fogságba esett. A hátszágban a lakosság 18%-át hívták hadi szolgálatra, ezen felül a hadiipar még mintegy 800 ezer főt foglalkoztatott. A háború Magyarországra eső pénzügyi és gazdasági terheit nagyon nehéz számba venni, mégis sokatmondóak a kortárs Teleszky János adatai, aki szerint a háború Magyarországra eső összköltsége 32,7 milliárd aranykoronát tett ki (ami az 1920-as árfolyamon, dollárban számítva 7,82 milliárd). Ez az 1914/15-ös állami költségvetés összkiadásának majdnem a nyolcszorosa volt. Ez az összeg egy háború előtti átlagos év állami összbevételeinek több mint harmincszorosát tette ki.

A kenyérgabona termelése például a békeidőkhöz képest 1916-ra a kétharmadára, 1918-ra a felére esett vissza. 1915-ben bevezették a kenyérgjegyet, 1916-tól rekvirálások folytak, a háború végére pedig 900 üzem katonai irányítás alatt állt. Az infláció nőtt, a feketézés elképesztő méreteket öltött, a reálbérek pedig 50–70%-kal csökkentek – mindez persze leginkább a kiskeresetűeket, a munkásokat, a mesterembereket és a kishivatalnokokat sújtotta.

Ezekről a tragikus eseményekről azért kell a Tanácsköztársaság vonatkozásában említést tenni, mert nem egyszerűen cinikus gazemberek, fanatikusok vagy kalandorok kerültek a vezető pozíciókba, hanem mentálisan súlyosan sérült emberek is. Az I. világháború után jelentkezett a szakirodalomban „brutalizációnak” nevezett jelenség. A négyéves háború nagyon sok fiatal férfinak egész életére meghatározó élménye lett. Azzal kellett szembesülniük, hogy milyen olcsó lett az emberélet, hogy a túléléshez a másik embert meg kellett ölni. Nagyon sokan a négyéves

³ Komáromi Lapok 48. évf./ 41. sz., 3 1927. április 5. Galántai József: *Magyarország az első világháborúban*. Korona Kiadó, Budapest, 2001.

katonai szolgálat után már nem tudtak visszailleszkedni a civil életbe, ráadásul azt kellett tapasztalniuk, hogy a kormány és a társadalom cserben hagyta őket. Linder Béla hadügyminiszter közismert kijelentése: „*Nem kell hadsereg többé! Soha többé katonát nem akarok látni!*”⁴ arcucsapásként hatott. A Károlyi-kormány pacifizmusa azt is jelentette, hogy a hőstetteiket elfelejtették, azt, hogy életüket kockáztatták a hazáért, hogy mennyit szenvedtek a lövészárkokban, semmibe vették. Sok olyan veterán is volt, aki nemcsak hogy lelkében hazavitte a front embertelen farkastörvényeit, hanem továbbra is csak a katonáskodást tekintette egyetlen jó életformának. Egyenruhában, egy közösség tagjaként, fegyverrel a kezében élvezhette a hatalom gyakorlását.⁵ Ők adták a gerincét a Vörös Őrségnek, a Lenin-fiúknak, a Cserny József-terroristacsoportnak és a többi garázdálkodó fegyveres bandának.⁶ Ráadásul még biztatták is őket. Például Lukács György közoktatásügyi népbiztos iránymutatása szerint: „*Az államhatalom birtoka azt jelenti, hogy itt a pillanat az egykor elnyomó osztályok megsemmisítésére. Itt a pillanat, de élni is kell vele!*”⁷ Szamuely Tibor pedig húsvéti beszédében így mennydörgött Győrött 1919. április 20-án: „*A hatalom a kezünkben van. Aki azt akarja, hogy visszatérjen a régi uralom, azt kíméletlenül fel kell akasztani. Az ilyennek bele kell harapni a torkába. A magyarországi proletariátus eddigi győzelme nem került különösebb áldozatokba. Most azonban szükség lesz arra, hogy vér ömöljön. A vértől nem kell félni. A vér – acél: erősíti a szívet, erősíti a proletár öklöt. Hatalmassá fog tenni bennünket a vér. A vér lesz az, mely az igazi kommunvilághoz elvezet minket. Ki fogjuk irtani, ha kell az*

4 Pesti Hírlap, 1918. november 3.

5 Erős Ferenc: *Háború és forradalmak: A trauma és az erőszak szociálpszichológiai megközelítésben*. In: Tomka Béla: (szerk.): *Az első világháború következményei Magyarországon*. Országgyűlés Hivatal, Budapest, 2015. 137. Bödök Gergely: *Politikai erőszak az első világháború után: forradalmak és ellenforradalmak Magyarországon és Közép-Európában*. In: Tomka Béla: (szerk.): *Az első világháború következményei Magyarországon*. Országgyűlés Hivatal, Budapest, 2015. 99.

6 B. Müller Tamás: *Vörösteror az Országházban: 1919*. Országgyűlés Hivatala, Budapest, 2016. Stocker Antal: *A nagy per. Cserny József és társainak bűnügye*. Magyar Országos Véderő Egyesület kiadása, Budapest. Konok Péter: *Az erőszak kérdései 1918–1920-ban. Vörösteror – fehérterror*. In: *Múltunk*, 2010/3. 72. Donáth Péter: *A Cserny-különítmény rémtettei „Mozdony utcai laktanyájukban” 1919 júliusában. Fery Oszkár és tisztársai halálának körülményei, következményei, utóélete*. In: Donáth Péter: (szerk.): *SORSFORDÍTÓ MOZZANATOK a magyarországi kisgyermekkori nevelőképzés, a Budapesti Tanítóképző Főiskola, az ELTE TÓK és épülete történetéből*. Trezor Kiadó, Budapest, 2012. 144. Váry Albert: *A vörös uralom áldozatai Magyarországon Hivatalos jelentések és bírói ítéletek alapján*. A Váci Királyi Országos Fegyintézet Könyvnyomdája, 1922.

7 *Népszava* 1919. április 15.

egész burzsoáziát...!”⁸ A vörösteror végrehajtói nem ismerték a marxista tanokat. Leginkább az tetszett nekik, hogy mindent elvehettek a gazdagoktól, illetve azoktól, akiknek egy kicsit több adatott.

A második előzmény: az ún őszirózsás forradalom

Az 1918. október végétől lezajlott magyarországi eseményeket a történelmi tárgyú könyvek, tanulmányok döntő része „*őszirózsás forradalomnak*” nevezi.⁹ Kétségtelenül a forradalom fogalmára vonatkozóan a szakirodalomban sok szempontból eltérő definíciók, meghatározások találhatók,¹⁰ azonban Hannah Arendt definíciója mégis irányt mutat: „*Forradalomról csak ott beszélhetünk, ahol a változás új kezdetként értelmezhető, ahol erőszakot egy egészen új állam létrehozásáért alkalmaznak, s ahol az elnyomás alóli felszabadulás legalább célnak tekinti a szabadság elérését.*”¹¹ Az Osztrák–Magyar Monarchia jogállam volt, tehát „*elnyomás alóli felszabadulás*” legfeljebb a marxista értelmezés szerint lehetett volna.

A forradalom szó a 20. században sokak számára pozitív tartalmat jelentett. Ez volt az egyik oka, hogy azok a csoportok, amelyek erőszakkal meg akarták szerezni maguknak a hatalmat, magukat forradalmárnak, tetteket pedig forradalomnak nyilvánították.¹² Ez ellen a minősítés ellen már a kortársak közül is jónéhányan tiltakoztak. Ifjabb Andrassy Gyula szerint: „*Azt a forradalmat azonban, amelyben mi élünk, nem a belső*

8 Szamuely Tibor: *Összegyűjtött írások és beszédek*. Szerkesztette: Simon András. Magvető Kiadó, Budapest, 1975. 583.

9 Borsányi György: *Októbertől márciusig: polgári demokrácia Magyarországon, 1918*. Kossuth Kiadó, Budapest, 1988. Böhm Vilmos: *Két forradalom tüzeiben. Októberi forradalom, Proletárdiktatúra, Ellenforradalom*. Verlag für Politik, München, 1923. Breit József: *A magyarországi 1918/19. évi forradalmi mozgalmak és a vörös háború története*. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1929. Gratz Gusztáv: *A forradalmak kora: Magyarország története, 1918–1920*. Magyar Szemle Társaság, Budapest, 1935. Hajdu Tibor: *Az 1918-as magyarországi polgári demokratikus forradalom*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1968. Hajdu Tibor: *Az 1918-as Népköztársaság*. In: *Múltunk*, 2005/2. Hajdu Tibor: *Károlyi Mihály*. Kossuth, Budapest, 1978. Hajdu Tibor: *Ki volt Károlyi Mihály?* Napvilág Kiadó, Budapest, 2012. Hatós Pál: *Az elátkozott köztársaság*. Jaffa Kiadó, Budapest, 2018. Juhász Nagy Sándor: *A magyar októberi forradalom története*. Cserépfalvi Kiadó, Budapest, 1945. Mérei Gyula: *A magyar októberi forradalom és a polgári pártok*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1969. Salamon Konrád: *Nemzeti önpusztítás, 1918–1920: forradalom – proletárdiktatúra – ellenforradalom.*, Korona Kiadó, Budapest, 2001. Schönwald Pál: *A magyarországi 1918–1919-es polgári demokratikus forradalom állam- és jogtörténeti kérdései*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1969. Siklós András: *Magyarország 1918–1919. Események, képek, dokumentumok*. Kossuth Könyvkiadó/Magyar Helikon, Budapest, 1978.

10 Hahner Péter: *A forradalom fogalmáról*. In: *Magyar Tudomány*, 2008/8. 920.

11 Arendt, Hannah: *A forradalom*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1991. 45.

12 Hahner Péter: *Mi a forradalom?* In: *Rubicon*, 2017/10. 79.

szükség, hanem a külpolitikai katasztrófa idézte elő. Nem azért esett ki a vezetés a régi rétegek kezéből, mert kipróbált rendszerrel akarta őket olyan új réteg felváltani, mely többet tudott, többet tanult, gazdagabb volt, és az igazi politikai munkát már régóta elvégezte. Nem saját érdeme és belső értéke, hanem a régiek pillanatnyi gyengesége és pillanatnyi kudarca következtében jutott az új réteg hatalomhoz.¹³

Budapesten és a nagyvárosokban 1918. október 28-a és 31-e között az I. világháborús vereség és a szociális nehézségek miatt elégedetlenkedő katonák és civilek utcai tüntetéseket kezdtek. A legradikálisabbak a szökött katonák voltak, akiknek a száma egyes források szerint elérte a 40-50 ezret. Nekik élet-halál kérdés volt, hogy kormányváltás történjen. Emellett körülbelül 30 ezer civil is fegyverhez jutott. A fegyveres csoportok közül a legaktívabbak a tengerészek voltak. Vezetőjük Horváth-Sanovics Sándor¹⁴, aki már a cattarói matrózlázadásban¹⁵ is részt vett, és a Tisza István elleni merényletben való részvétellel is meggyanúsították,¹⁶ kijelentette: „a matrózoknak a nemzetisége mellékes – az a fő, hogy lázadás legyen.”¹⁷

A különböző fegyveres csoportok szervezeten működtek: sorra megszállták a postákat, a pályaudvarokat, a távírdákat és a telefonközpontot.¹⁸ (Érdekes lenne kideríteni, hogy ennek az összehangolt akciónak kik voltak a szervezői, irányítói?)

Jászi Oszkár, Károlyi Mihály egyik közvetlen munkatársa szerint: „... október 30-ának éjszakája szinte egyes csoportok magánvállalata volt. Az is világos, hogy ezekben a katonai bandákban nem mindig a komoly,

13 Andrassy Gyula: *Diplomácia és világháború*. Budapest, Göncöl – Primusz, 1990. 191–192.

14 Egyes források Tivadarként is emlegetik. 1919-ben a Szerb-Horvát-Szlovén királyságba ment. Ott nyoma veszett.

15 Csonkaréti Károly: *Császári és királyi hadihajók*. Hajja és Fiai Kiadó, Debrecen, 2002. 142. Csonkaréti Károly: *Ha tengeren veszek, ki sirat meg engem?* Kornétás Kiadó, Budapest, 2012. 170. Merényi László: *A cattarói matrózfelkelés*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1984.

16 Gróf Tisza István gyilkosai a hadbírótság előtt. Budapest, Magyar Ház, é. n. Hegedős Sándor: *Egy politikai per kulisszatitkai*. Kossuth, Budapest, 1976. Komjáthy Miklós: *Tisza-gyilkosság, Tisza-perek*. In: *História*, 1986. 5-6. sz. 58–60. Pölöskei Ferenc: *A rejtélyes Tisza-gyilkosság*. Helikon, Budapest, 1988.

17 Gellért Oszkár: (szerk.): *A diadalmas forradalom könyve: a Népkormány tagjainak, a forradalom szereplőinek és 75 magyar írónak önvallomása*. Budapest, Légrády, 1918. 192. Bus FÉKETE László: *Katona forradalmárok: ezerkilencszáztizennyolc október*. Budapest, Phönix, 1919. 26. Károlyi Mihályné: *Együtt a forradalomban. Emlékezések*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1967. 278..

18 Breit József: *A magyarországi 1918/19. évi forradalmi mozgalmak és a vörös háború története*. Hadtörténeti Levéltár, Budapest, 1925. 28.

öntudatos elemek, hanem a forradalom desperádói (mindenre elszánt kalandorok) játszották a vezérszerepet, akik most számlájukat mindenféle címen (szervezési költségek, nyomtatványok, autók, fűszerelés, muníció stb.) siettek bemutatni a forradalom kormányának, ki-ki a maga érdemét, iniciatíváját hangsúlyozva, egyben sejtetni engedve, hogy mögötte egy nagyon hatalmas és elégedetlen katonai csoport áll, melyért nem vállalhatja a felelősséget, ha a kormány nem honorálja kellőképpen az ő emberei munkáját. Ettől a katonai csőcseléktől kellett mindenekelőtt szabadulnia a Károlyi-kormánynak, s e célból sok embert kellett »megnyugtatni« és lefegyverezni.¹⁹

Ez volt tulajdonképpen a Károlyi-kormány legnagyobb dilemmája, hogy az elégedetlenkedő tömegek révén kerültek hatalomra, de miután ez megtörtént, a fegyveres csoportok legnagyobb része a kormány utasításait figyelmen kívül hagyva rabolt és fosztogatott. Hiányzott a „forradalom” eufóriája is. Míg az 1956-os forradalom és szabadságharc idején a betört kirakatokból sem tűnt el az áru, és az utcán dobozokban gyűjtötték a pénzt, most még a kórházakat sem kímélték. Két helyőrségi kórházból kiterelték a betegeket, és még az ágyneműket is elvitték.²⁰ Hiába adták ki az erre vonatkozó rendelkezést „A Magyar Nemzeti Tanács befejezettnek nyilvánítja a forradalmat, a sztrájk beszüntetésére és nyugalomra hívja fel az ország népét”²¹ címmel. Különösen az alábbi mondat tűnik a körülmények ismeretében rendkívül naivnak: „Katonák! Térjete vissza kaszárnyaítokba, és ott várjátok be a magyar népkormány utasításait, mely meg fogja hozni számotokra a jogot és a békét.” Nem tudni, hogy miből gondolták, hogy a katonaszökevények maguktól visszatérnek laktanyáikba. A Nemzeti Tanácsra felesküdt katonák vezetőjét, Heltai Viktor főhadnagyot is le kellett tartóztatni sorozatos rablásai miatt.²² A Tanácsköztársaság idején kiszabadították, majd Hatvani Lajos szerint Prónay Pál fehérterrorista alakulatában szolgált tovább.²³

Egy másik tengerészkülönítmény Cserny József vezetésével hajtott végre terrorista akciókat. A kormány le akarta fegyverezni őket, de Fényes László kormánybiztos ezt megakadályozta. Cserny József és a Lenin-fiúk

19 Jászi Oszkár: *Magyar kálvária, magyar föltámadás: A két forradalom értelme, jelentősége és tanulságai*. Magyar Hírlap Könyvkiadó, Budapest, 1989. 59.

20 Hatos Pál: *Az elátkozott köztársaság*. Jaffa Kiadó, Budapest, 2018. 169.

21 Az Újság, 1918. november 1. A Nemzeti Tanács kiáltványai.

22 Népszava, 1918. november 26. 8.

23 Hatvani Lajos: *Egy hónap története. (Eszterdő 1918. december)*. Budapest, é.n., Pesti Napló, 82.

azután a Tanácsköztársaság alatt folytathatták terrorista tevékenységüket.²⁴

Egyes felfegyverzett csoportok gyárakat, épületeket foglaltak el. A „*forradalomra*” hivatkozva lefoglalták az autókat is. A kormány ezeket az akciókat nem tudta vagy nem is akarta megakadályozni.²⁵

A francia forradalom óta, ami a Bastille elfoglalásával és lerombolásával kezdődött,²⁶ a forradalmak első intézkedéseinek egyike a politikai foglyok kiszabadítása lett. A francia forradalom szellemiségének megfelelően, 1918. október 31-én „*igazságügyminiszter*” aláírással táviratban utasították a büntetésvégrehajtási intézményeket, hogy bocsássák szabadon az új politikai foglyokat. Eszerint a Büntető törvénykönyv (1878. évi V. tc.) I-VII. fejezetében felsorolt valamennyi bűncselekmény miatt fogva tartottat, „*ha azok nem veszélyesek a közbiztonságra*”, szabadon kell engedni. Ezek: I. A felségsértés. II. A király, a királyi ház tagjainak bántalmazása és a király megsértése. III. A hűtlenség (ez tulajdonképpen a hazaárulást jelentette). IV. A lázadás. V. A hatóságok, országgyűlési vagy hatósági közegek elleni erőszak. VI. Az alkotmány, a törvény, a hatóságok vagy közegek elleni izgatás. VII. A magánosok elleni erőszak. Hasonló utasítást kaptak a királyi ügyészségek is. A felfegyverzett tömegek azonban több esetben is nem várták meg a hatósági intézkedéseket, és erőszakkal szabadították ki az elítélteket.²⁷ A gyűjtőfogházból pedig a letartóztatott katonák törtek ki. A kecskeméti fogház elleni támadás során Gyalóky Sándort, az ügyészség vezetőjét, aki le akarta csillapítani a tömeget, az egyik fogva tartott katona agyonlőtte. Ezután az összes fogvatartott elhagyta a fogházat. Az illavai fegyházban november 2-án a 150 fegyenc lefegyverezte az őrséget, és elfoglalva egy vasúti szerelvényt megindult Budapest felé. Egy katonai alakulatnak szabályos tűzharcban, jelentős veszteségek mellett (65 halott) kellett legyőznie a fegyencjáratot.²⁸ A váci fegyházból súlyos bűncselekmények elkövetőit, köztük életfogytiglani szabadságvesztésre ítélt fegyenceket is kiengedtek.²⁹ A pesti alvilág vezére,

24 Váry Albert: *Vádbeszéd gyilkosság, rablás stb. büntetével vádolt Cserny József és társai bűnügyében 1919. dec. 6-án a budapesti büntetőtörvényszék előtt.* Budapesti Hírlap ny., Budapest, 1920. 48.

25 Gratz Gusztáv: *A forradalmak kora: Magyarország története, 1918–1920.* Magyar Szemle Társaság, Budapest, 1935. 65.

26 Hahner Péter: *A Bastille bevétele.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1985.

27 Salamon Konrád: *Az őszirózsás forradalomról és az első köztársaságról: harag és elfogultság nélkül.* Éghajlat Könyvkiadó, Budapest, 2014. 27.

28 Szöllősy Oszkár: *Magyar börtönügy. A büntetések és biztonsági intézkedések végrehajtása.* Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság Kiadása, Budapest, 1935. 49.

29 Schönwald Pál: *A magyarországi 1918–1919-es polgári demokratikus forradalom állam- és jogtörténeti kérdései.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1969. 38.

Medveggy Vili, a betörőkirály is zavartalanul folytathatta bűnözői életmódját.³⁰

A leghíresebb politikai fogoly, akit a Nemzeti Tanács utasítására már október 31-én kiszabadítottak és lelkesen ünnepeltek, Lékai János (1895–1925) kommunista író volt, aki gróf Tisza István ellen október 16-án merényletet kísérelt meg.³¹

Az utcán elhangzó jelszavak, követelések sem forradalmi jellegűek voltak. A háború befejezését, a közellátás és a szociális helyzet javítását akarták elérni, illetve egy igazságos békeszerződésben reménykedtek. Ezért is támogatták gróf Károlyi Mihályt, aki köztudottan háborúellenes volt. Úgy gondolták, hogy ezért jobb békefeltételeket tud elérni, mint az addigi kormánypártok. Az államforma és a politikai jogok terén Ausztriában is hasonló folyamatok zajlottak le, mégsem nevezték azt forradalomnak.³²

Károlyi Mihály (bár egyáltalán nem volt forradalmár alkat) és politikus társai azért nevezték mégis az 1918 őszi eseményeket forradalomnak, mert ezzel akarták legitimálni a hatalmukat. A Nemzeti Tanács, a munkás- és katonatanácsok is innen eredeztették hatalmukat. Kezdetben választásokkal akarták a törvényességet megalapozni, de erre végül is nem került sor. A forradalom teóriája végül azért rögzült a magyar történelmi tudatban, mert 1945 után a marxista történetírás Leninre hivatkozva azt hangoztatta, hogy Károlyi Mihály vezetésével ún. polgári demokratikus forradalom zajlott le, ugyanúgy, mint Oroszországban 1917 februárjában.³³ Ezt az irányvonalat a Kossuth- és állami díjas történész, Nemes Dezső jelölte ki – aki a Magyar Tudományos Akadémia mellett a Szovjet Tudományos Akadémia tagja is volt – a *Forradalmak és Tanácsköztársaság Magyarországon 1918–1919* (Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1979) című művében.

A forradalom mítosza mellett mindig szerepel az „őszirózsás” jelző. E szerint a katonák letépték sapkarózsájukat, és a helyébe Bécs, Zágráb és Prága mintájára őszirózsát tűztek. Valójában egyes fegyveres csoportok a halottak napjára előkészített virágokat, elsősorban krizantémokat foglaltak le, majd végighaladva Budapest utcáin, minden társukat arra

30 Borsányi György: *Októbertől márciusig: polgári demokrácia Magyarországon, 1918.* Kossuth Kiadó, Budapest, 1988. 86.

31 Demény Pál: *Rabságaim.* Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1989. I. k. 16.

32 Brauneder, Wilhelm: *Osztrák alkotmánytörténet napjainkig.* Pécs, JPTE ÁJK, 1994. 235. o. Zöllner, Erich: *Ausztria története.* Budapest, Osiris Kiadó, 2000. 370–371. o.

33 Lenin, V. I.: *A szociáldemokrácia két taktikája.* In: *Lenin Összes Művei.* Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1962. 11. k. 82. Lenin, V. I.: *A szociáldemokrácia viszonya a parasztközszemélyhez.* In: *Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1962. 11. k. 212.*

kényszerítették, hogy sapkarózsájuk helyére krizantémot tűzzenek ki. Az altiszteknek a csillagjait és a kardbojtjait is letépték, a tisztektől pedig a kitüntetéseiket is elvették. Aki nem volt hajlandó viselni a virágot, azt megverték. Voltak olyanok is, akiket agyonlőttek.³⁴

A Károlyi Mihály vezette Magyar Népköztársaság 141 napos fennállása alatt jelentős számú jogalkotó tevékenységet folytatott. A kormány a Nemzeti Tanács néphatározata alapján adott felhatalmazás révén törvényi rangú jogforrásként több mint negyvenhárom néptörvényt és csaknem négyszáz rendeletet alkotott. Ezek a jogszabályok bár kapkodva, minden különösebb hatásvizsgálat nélkül készültek el, de összességükben pozitív üzenetet hordoztak magukban. A végrehajtásukra azonban többségükben nem került, nem kerülhetett sor. Részben azért, mert időközben a döntéshozók meggondolták magukat (pl. a választójogi néptörvény esetében), részben azért, mert a Károlyi Mihály vezette kormány tagjainak többsége nem rendelkezett semmiféle igazgatási ismerettel, gyakorlattal. (Korábban csak Nagy Ferenc szerzett miskolci polgármesterként némi közigazgatási tapasztalatot.) Emiatt a korabeli válságos körülmények közepette egyszerűen csődöt mondtak.

A miniszterelnök, Károlyi Mihály az ország egyik leggazdagabb arisztokrata családjából származott. Fiatalkorában elkényeztettek.³⁵ Csak felületesen foglalkozott a tanulással. Több nyelven is beszélt, de egyikén sem tökéletesen, és sohasem tanulta meg a magyar helyesírást.³⁶

34 Népszava, 1918. november 1. 3. Friss Újság, 1918. november 1. 5. Kassák Lajos: *Egy ember élete. Önéletrajz.* Dante Könyvkiadó, Budapest, 1928–1932. II. k. 432.

35 Bánffy Miklós: *Emlékeimből.* Révai Kiadó, Budapest, 1943. 76–77.

36 Fenti levelet gróf Károlyi Mihály írta Landler Jenőnek, faximiléje olvasható „Az Újság” 1919. szeptember 28-i számában. A helyesírási hibák betűhívek:
„Kedves Landler !

Két hónapja lesz annak hogy a belügyi kormány Rendelkezése folytán Lakásomat (Svábhegy) Lóránt ut 22) és engemet Dctectivec őriznek. Mindek kettő kettő felváltva tette ezt a szolgálaton. így összesen 8–10 ember fordult meg nalam Szolgálatukat jól és pontosan végeztek ebben nem volt baj. Elleniben legnagyobb csodalamatom s ez készlett engem ezen sorok írására cselédeimtől – akik feltétlenül megbízhatok [az egyik 35 eve van szolgálatomban] megtudtam hogy a lég erősebb módon beszéltek a mai Rendszer és kormány ellen. Folyton annak a Reményüknek adtak kifejezést bár jönne mar az ellenség – a mai kormány elkergetésére – Az egész ház nép megbotránykozott ezen beszéd felett. Mind ezt nyíltan tettek Az egyik nyíltan Tisza istának vallotta magát – Eleinte nem törődtem sokat ezekkel a pletykákkal – de mint hogy ez állandóan és szinte Rendszeresen folyik kötelességemnek tartom erről értesíteni.

Szívélyes üdvözlettel

(A legnagyobb eltenforrának valami szerb neve van, Mihalicshoz hasonló) Karolyi Csak kettő viselkedett tartozkodoan. Lukács és még egy (Gaál) nevet nem tudom külömben is nevüket nem ismerem”

V. ö.: Hajdú Tibor: *Károlyi Mihály: politikai életrajz.* Kossuth Kiadó, Budapest, 1978. 25.

Elkezdte a jogi tanulmányokat, de nem fejezte be. Pazarló életmódot folytatott. Birtokai egy részét felhalmozott adósságai miatt sorra eladogatta. Egyébként sem foglalkozott a gazdaságaival. A könyveléseket, számadásokat legtöbbször meg se nézte. Téves politikai következtetéseire jellemző, hogy elhitte, hogy az antant értékelni fogja a pacifizmusát és a szocialista eszmék iránti vonzódását. Emigrációja idején be akart lépni a kommunista pártba, és nagyra értékelte Sztálint. Úgy gondolta, a Magyarországot megszálló szovjet csapatok a demokráciát fogják támogatni.³⁷ Ormos Mária szerint: „Az ő személyében egy jó szándékú dilettáns tévedt be a lehető legrosszabb pillanatban a politikába...”³⁸ Igazából csak sodródott az eseményekkel. Miniszterelnökként egyetlen határozott állásfoglalása, utasítása nem volt. A minisztertanács ülésein szórakozottan viselkedett. Nem tudta magát fegyelmezni, egyszerűen nem tudott sokáig egy helyben ülni. Ki-be járkált, amikor leült, lábát arisztokrata hanyagsággal az asztalra tette. Sokszor a tanácskozásokra kedvenc kutyáját is bevitte magával.³⁹

A Károlyi-kormánynak a folyamatos változások miatt⁴⁰ tizenöt tagja volt: három nagybirtokos arisztokrata: gróf Károlyi Mihály, gróf Batthyány Tivadar, gróf Festetics Sándor.⁴¹ Két katonatiszt: Linder Béla, Bartha Albert; egy tanár: Kunfi Zsigmond; egy műszerész, újságíró: Garami Ernő; nyolc jogász: Berinkey Dénes, Búza Barna, Jászi Oszkár, Lovászy Márton, Nagy Ferenc, Nagy Vince, Szabó Oreszt, Szende Pál. Valamint Böhm Vilmos műszerész, tisztviselő, szakszervezeti titkár.

Berinkey Dénes kormányának tizenöt tagja: nyolc jogász: Baloghy Ernő, Búza Barna, Juhász Nagy Sándor, Junker János, Nagy Vince, Szabó Oreszt, Szende Pál, Harrer Ferenc; egy arisztokrata: gróf Festetics Sándor; egy műszerész, tisztviselő, szakszervezeti titkár: Böhm Vilmos; egy újságíró: Garami Ernő; egy betűszedő, lapszerkesztő: Peidl Gyula; egy tanár: Kunfi Zsigmond és egy gazdálkodó: Szabó István.⁴²

37 Hajdú Tibor: *Károlyi Mihály: politikai életrajz*. Kossuth Kiadó, Budapest, 1978. 499.

38 Ormos Mária: *A Károlyi-kérdés*. In: *A magyar történelem vitatott személyiségei*. Kossuth Kiadó, Budapest, 2008. 232.

39 Hatos Pál: *Az elátkozott köztársaság*. Jaffa Kiadó, Budapest, 2018. 161.

40 Szladits Károly, aki igazságügyi miniszter lett volna, még a kinevezése előtt lemondott.

41 Festetics gróf Károlyi Mihály sógora. 1933 és 1938 között a Magyar Nemzeti Szocialista Párt vezetője lett. Ezért a második világháború után a népbíróság öt év fegyházra ítélte. Lásd: Püski Levente: *Festetics Sándor, a „nyilas gróf” politikai pályája*. In: *Történeti Tanulmányok*. XIII. Debreceni Egyetem Történelmi Intézetének Kiadványa, Debrecen, 2005. 157.

42 Szabó István kinevezése után két ízben is lemondott, mert nem kapott azonnal autót. Lásd: Böhm Vilmos: *Két forradalom tüzeiben. Októberi forradalom, Proletárdiktatúra, Ellenforradalom*. Verlag für Politik, München, 1923. 169.

A Károlyi-kormány első hadügyminisztere egy alkoholista tüzérkari ezredes, Linder Béla⁴³ lett, akiről kiderült, hogy korábban Ferenc Ferdinánd híve volt. Igazából senki sem tudta, hogy miként esett rá a választás.⁴⁴ Hírhedtté vált kijelentése: „*Nem kell hadsereg többé! Soha többé katonát nem akarok látni!*”⁴⁵ Olyan volt, mintha a pénzügyminiszter azt mondta volna, hogy nem akar több pénzt látni. Így kerülhetett sor a világtörténelem leggyorsabb leszerelésére. A demarkációs vonalakat senki sem védte. A helyzet odáig fajult, hogy amikor november 6-án Károlyiéék Belgrádba utaztak, a Hadügyminisztérium nem tudott a különvonat védelmére kirendelni két tucat katonát.⁴⁶

A Hadügyminisztériumban uralkodó anarchikus állapotra jellemző, hogy Friedrich István saját magát nevezte ki honvédelmi államtitkárrá, és Budapesten hatalmas plakátokat helyezett el önkényesen megalkotott rendeleteinek szövegével. Linder azt hitte, hogy Károlyi Mihály küldte, a miniszterelnök pedig azt, hogy a hadügyminiszter nevezte ki. Jellemző, hogy annak ellenére, hogy a november 5-i kormányülésen tisztázódott a szélhámosság, Friedrich még két hónapig államtitkár maradhatott.⁴⁷

Károlyi Mihály az ország védtelen állapota és a belgrádi kudarc miatt Lindert tette meg bűnbaknak és ezért november 9-én leváltotta, de továbbra is maradhatott tárca nélküli miniszter. (1918. november 9. és december 12. között.)⁴⁸

Linder után Bartha Albert⁴⁹ következett, aki elődjével szemben próbált fegyelmet teremteni a hadseregben, ami nem volt könnyű feladat. Például az 1918. november 30-án kelt 32.334/eln. 2-a. sz. rendelkezés lehetővé tette a tiszteteknek, hogy politikai pártokhoz csatlakozzanak. A parancsnokok fegyelmi jogkörét esküdszékekre ruházták át, bizalmi férfiakat neveztek ki, korlátozták a tisztelgést stb. Mindezek a rendelkezések

43 Hornyák Árpád: „*Nem akarok több katonát látni.*” Linder Béla – egy politikai kalandor portréja. In: Rubicon, 2005/9. 28.

44 Garami Ernő: *Forrongó Magyarország: emlékezések, tanulságok.* Pegazus, Leipzig, Wien, 1922. 75.

45 Pesti Hírlap, 1918. november 3.

46 Jászi Oszkár: *Magyar kálvária, magyar föltámadás: A két forradalom értelme, jelentősége és tanulságai.* Magyar Hírlap Könyvkiadó, Budapest, 1989. 61.

47 Gratz Gusztáv: *A forradalmak kora: Magyarország története, 1918–1920.* Magyar Szemle Társaság, Budapest, 1935. 67. Siklós András: *Magyarország 1918–1919. Események, képek, dokumentumok.* Kossuth Könyvkiadó/Magyar Helikon, Budapest, 1978. 234. Böhm Vilmos: *Két forradalom tüzeiben. Októberi forradalom, Proletárdiktatúra, Ellenforradalom.* Verlag für Politik, München, 1923. 80–81.

48 Bölöny József – Hubai László: *Magyarország kormányai 1848–2004.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 2004. 89.

49 Haas György: *A szabadság tábornoka.* Kairosz Kiadó, Budapest, 2002.

csak bomlasztották a fegyelmet. Ráadásul a Pogány József vezette katonatanács folyamatosan akadályozta a minisztérium működését. Sőt Pogány december 12-én vörös zászlóval felvonult katonákkal tüntetett a hadügyminisztérium előtt. Ennek hatására Bartha Albert lemondott.⁵⁰ Bartha után Károlyi egy ideig hadügyminiszter is volt, majd sógorát, Festetics Sándor grófot nevezte ki.⁵¹

A belügyminiszteri tárcát gróf Batthyány Tivadar kapta.⁵² Szinte lehetetlen feladatot kellett volna ellátniuk. Rendet teremteni az országban, amikor megszűnt a közbiztonság, az emberélet ledegradálódott, és fegyveres bandák raboltak, fosztogattak. A rendészeti szervekkel azonban nemcsak a csőcselék, hanem – Böhm Vilmos tanúsága szerint – a szociáldemokrata politikusok is szemben álltak.⁵³ A Belügyminisztériumban is „*bizalmi testület*” alakult, melynek tagjai folyamatosan ülészttek, tanácskoztak, közben semmit sem mozdítottak előrébb, de újabb és újabb követelésekkel álltak elő.⁵⁴

Ifj. gróf Andrassy Gyula írta le a visszaemlékezésében, hogy miután gróf Tisza Istvánt meggyilkolták, az elkövetők ellen senki sem kutakodott, sőt többen is hangosan dicsekedtek, hogy részt vettek a merényletben, ez pedig a köztudatban tovább rombolta a közbiztonságba vetett bizalmat. Sokan úgy gondolták, ha még egy ilyen gyilkosság is megtörténelanul marad, akkor senkinek sincs az élete biztonságban.⁵⁵

Temesváron, Debrecenben, Nagyszébenben, Vácon, Békéscsabán, Nagykőrösön, Eperjesen, Pakson, Cegléden, Pápán, Kiskunfélegyházán több napig tartó zavargások kezdődtek. A töredékes ügyészi és főügyészi jelentések szerint több mint 500 községben került sor tömeges atrocitásokra, melyekben több mint százezren vettek részt. Előfordult nemi erőszak, gyilkosságok, gyújtogatások, rablások és antiszemita kilengések is. A kiket elfogtak, azok közül többen is a Károlyi-kormány proklamációjára hivatkoztak: „*Mi vagyunk a forradalmárok, leszámolunk minden-kivel!*”⁵⁶

50 Salamon Konrád: *Az őszirózsás forradalomról és az első köztársaságról: harag és elfogultság nélkül*. Éghajlat Könyvkiadó, Budapest, 2014. 35. Gratz Gusztáv: *A forradalmak kora: Magyarország története, 1918–1920*. Magyar Szemle Társaság, Budapest, 1935. 70.

51 Bölöny József – Hubai László: *Magyarország kormányai 1848–2004*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2004. 89.

52 Batthyány Tivadar: *Beszámoló*. Athenaeum Kiadó, Budapest, 1928. I. k. 297.

53 Böhm Vilmos: *Két forradalom tüzeiben. Októberi forradalom, Proletárdiktatúra, Ellenforradalom*. Verlag für Politik, München, 1923. 90.

54 Nagy Vince: *Októbertől októberig*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1991. 112.

55 Andrassy Gyula: *Diplomácia és világháború*. Göncöl – Primusz, Budapest, 1990. 199.

56 Schönwald Pál: *A magyarországi 1918–1919-es polgári demokratikus forradalom állam-és jogtörténeti kérdései*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1969. 37.

Kifosztották az üzleteket, kávéházakat, kastélyokat (köztük Ady Endre csucsai otthonát is), raktárakat, pincegazdaságokat, szeszfőzdeket. A kormány húzódozott attól, hogy erőszakot alkalmazzon, de a csendőrség, különböző katonai alakulatok, nemzetőrök körülbelül ezer embert kivégeztek. A Muraközben Bosnyák Géza főispán egy hónap alatt 173 embert akasztatott fel. A Krassó-Szörény megyében lévő Facsádon a fosztogatókra egy repülőgépről bombákat dobtak le. Száznégyen haltak meg.⁵⁷ Több községben is megölték a jegyzőt, és még a családjukat sem kímélték. A Krassó-Szörény megyei Bozovics községben a jegyzőt nyakig beásták a földbe, és a fejét addig rugdosták, míg végül meghalt. A főszolgabíróat elevenen megnyúzták.⁵⁸

A helyzet a brutális megtorlás ellenére sem javult. A dunaszerdahelyi nemzeti tanács 1919. január 9-án is ezt táviratozta: „Az anarchia dühöng, teljes a személy- és vagyombizonytalanság, a polgárság elkeseredése határtalan a kormány tehetetlensége miatt.”⁵⁹

A Károlyi-kormány nem tudta – vagy nem akarta – kezelni a kommunisták zavarkeltését sem. Egyes források szerint Oroszországban közel százezer magyar hadifogoly csatlakozott a Bolsevik Párthoz. Lenin utasítására 1918. március 24-én megalakult az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt magyar csoportja. Kun Béla vezetésével pedig november 4-én a moszkvai Dresden szállodában a Kommunisták Magyarországi Pártja. A párt utasította tagjait, hogy térjenek haza, és Magyarországon is vegyék át a hatalmat, mint ahogy az Oroszországban történt. Közülük már többen is részt vettek az „őszirózsás forradalomban”, de tevékenységük igazán novembertől vált látványosan aktívvá. Moszkvából jelentős anyagi támogatást kaptak, és az előre elhatározott akcióterv szerint kezdtek el tevékenységüket. A rendkívüli papírhiány ellenére nagy példányszámban adtak ki újságokat. December 7-től a Vörös Újságot, az Ifjú Proletárt, a Vörös Katonát és az elméleti kérdésekkel foglalkozó Internacionálét. Budapestet ellepték a plakátjaik és a röpcéduláik. A nehéz körülmények között élő, nélkülöző lakosságot szociális demagógiával lázították. Böhm Vilmos írta visszaemlékezésében: „A kommunisták nagygyűléseket tartanak, fegyveres fölvonulásokat rendeznek. A főváros utcáin kisebb-nagyobb mesterségesen tenyésztett, fegyverkezéssel, fölke-

57 Siklós András: *A Habsburg Birodalom felbomlása: 1918. A magyarországi forradalom.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1987. 194.

58 Borsányi György: *Októbertől márciusig: polgári demokrácia Magyarországon, 1918.* Kossuth Kiadó, Budapest, 1988. 84.

59 Schönwald Pál: *A magyarországi 1918–1919-es polgári demokratikus forradalom állam- és jogtörténeti kérdései.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1969.38.

lésekkel, pogromokkal fenyegetőző, vitatkozó csoportok százai nyugtalanítják az embereket.”⁶⁰ Gyárakat foglaltak el, laktanyákban agitáltak.⁶¹ Budapesten kívül Salgótarjánban⁶², Nyíregyházán, Szarvason, Makón, Szegeden és még egy sor településen a Kun Béla és társai által fellázított tömeg fegyverkezni kezdett, üzemeket foglalt el. A kiprovokált fegyveres összecsapásokban több tucatnyian meghaltak.⁶³

Batthyány Tivadar, amikor kellő számú bizonyítékot gyűjtött össze a kommunisták által elkövetett bűncselekményekről, elhatározta, hogy letartóztatja a főbűnösöket, de Kunfi Zsigmond közbelépése folytán Károlyi Mihály nem engedélyezte a rendőrségi akciót.⁶⁴ Batthyány utóda, Nagy Vince is több esetben a minisztertanács elé vitte a kommunista vezetők letartóztatásának indítványát gyilkosság, gyilkosságra való felbujtás, izgatás és lázítás bűncselekményeinek megalapozott gyanújával. Azonban a szociáldemokraták azon vezetői, akik már lepaktáltak a kommunistákkal, mindannyiszor meghiúsították az erélyesebb fellépést.⁶⁵ Még a volt belügyminiszter sem érezhette magát biztonságban. Károlyi Mihály üzent Batthyány Tivadarnak, hogy gyorsan hagyja el a lakását családjával együtt, mert Kun Béláék azon a környéken tüntetnek majd, és nem tudják őket megvédeni.⁶⁶

Hosszas huzavona után az V. kerületi rendőrkapitányság 1919. február 3-án házkutatást tartott a Vörös Újság szerkesztőségében, ahol le kellett fegyverezni a tizenhárom fős őrséget.⁶⁷ Az igazi fordulat a kormány politikájában csak a Népszava ostroma után következett be. A kommunisták 1919. február 20-án a Vörös Újság szerkesztősége előtt gyűlést tartottak. Kun Béla, Szamuely Tibor és Vágó Béla uszította a tömeget. Amikor Vágó Béla azt mondta: „*ne hagyjuk, hogy a Népszava bennünket piszkoljon!*”, a több száz fős felfegyverzett tömeg megtámadta a Szociáldemokrata Párt újságjának székházát. Négy rendőr és három, a székházat védő népőr meghalt, a sebesültek száma meghaladta a nyolcvanat. Szinte mindegyi-

60 Böhm Vilmos: *Két forradalom tüzeiben. Októberi forradalom, Proletárdiktatúra, Ellenforradalom.* Verlag für Politik, München, 1923. 173.

61 Garami Ernő: *Forrongó Magyarország: emlékezések, tanulságok.* Pegazus, Leipzig, Wien, 1922. 91.

62 Népszava 1919. január 7.

63 Böhm Vilmos: *Két forradalom tüzeiben. Októberi forradalom, Proletárdiktatúra, Ellenforradalom.* Verlag für Politik, München, 1923. 226–236. Breit József: *A magyarországi 1918/19. évi forradalmi mozgalmak és a vörös háború története.* Hadtörténeli Levéltár, Budapest, 1925. 71–72.

64 Batthyány Tivadar: *Beszámolóm.* Athenaeum Kiadó, Budapest, 1928. I. k. 307–308.

65 Nagy Vince: *Októbertől októberig.* Európa Könyvkiadó, Budapest, 1991. 123.

66 Batthyány Tivadar: *Beszámolóm.* Budapest, Athenaeum Kiadó, Budapest, 1928. I. k. 310.

67 Népszava 1919. február 4. 6., február 5. 4.

kük régi szociáldemokrata szervezett munkás volt.⁶⁸ A minisztertanács ezek után már hozzájárult a kommunista vezetők letartóztatásához.⁶⁹ 1919. február 20. és 24. között hetvenhét kommunistát vettek őrizetbe, akik közül harminckettőt előzetes letartóztatásba helyeztek. Az 1919. évi XI. néptörvény⁷⁰ alapján gyanúsították meg őket. Ennek a néptörvénynek az 1. §-a ugyanis kimondta: „Az, akinek cselekménye közvetlenül arra van irányozva, hogy Magyarország népköztársasági államformája erőszakkal megváltoztassék, bűntett miatt tíz évről tizenöt évig terjedő fegyházzal büntetendő.”

Kunfi Zsigmond és Böhm Vilmos ezután azt javasolták, hogy a kommunisták letartóztatásáért cserébe internáljanak egyes jobboldali közéleti személyeket is.⁷¹ A konkrét vádak helyett a minisztertanács február 22-én az egyidejűleg kiadott 1919. évi XX., „A forradalom vívmányait veszélyeztető egyéneknek rendőri felügyelet alá helyezéséről és őrizet alá vételéről” szóló néptörvény alapján kezdték meg a letartóztatásokat.⁷² E jogszabály kimondja:

1. § Oly egyének, akik cselekvésükkel vagy magatartásukkal a forradalom vívmányait veszélyeztetik, úgyszintén az oly egyének, akiknek cselekvése vagy magatartása a forradalom vívmányainak biztosítása szempontjából a népköztársaság érdekeire vagy a közrendre és a közbiztonságra aggályos, az eset körülményei szerint akár lakó- vagy tartózkodóhelyükön, akár az országnak más községében, rendőrhatalósági felügyelet alá helyezhetőek vagy a szükséghez képest őrizet alá vehetőek.

A rendőri felügyelet alá helyezést és az őrizet alá vételt a minisztertanács rendeli el és szünteti meg.

A rendőri felügyelet alá helyezés vagy az őrizet alá vétel folytán esetleg szenvedett vagyoni hátrányért térítés nem jár.

A rendőri felügyelet alá helyezett vagy őrizet alá vett oly egyének eltartásáról, akik magukat saját erejükből nem tudják ellátni, az állam gondoskodik.

68 Pesti Hírlap, 1919. február 21. 3., Magyarország, 1919. február 22. 1., Népszava, 1919. február 21. 4., február 26. 3–4. Salamon Konrád: *Nemzeti önpusztítás, 1918–1920: forradalom – proletárdiktatúra – ellenforradalom*. Korona Kiadó, Budapest, 2001. 114.

69 Böhm Vilmos: *Két forradalom tüzeiben. Októberi forradalom, Proletárdiktatúra, Ellenforradalom*. Verlag für Politik, München, 1923. 179.

70 Edvi Illés Károly: *A népköztársasági államforma védelméről*. In: Jogállam, 1919. 151.

71 Garami Ernő: *Forrongó Magyarország: emlékezések, tanulságok*. Pegazus, Leipzig, Wien, 1922. 104.

72 https://www.eleveltar.hu/web/guest/bongeszo?ref=TypeDeliverableUnit_c66023ba-701b-40db-84fc-00cd276831d2&tenant=MNL

A rendőri felügyelet alá helyezésnek és az őrizet alá vételének szabályait a belügyminiszter az igazságügyminiszterrel egyetértőleg rendelettel állapítja meg.

2. § Ez a néptörvény kihirdetésének napján azonnal életbelép. Végrehajtásával a belügyminister és az igazságügyminister bizatik meg.

Nyilvánvaló, hogy ez a jogszabály egyaránt sértette a *nullum crimen sine lege*, illetve a *nulla poena sine lege* elvét. Nem tartalmazott semmilyen törvényi garanciát sem. A minisztertanács bárkinek elrendelhetette a rendőri felügyelet alá helyezését vagy őrizet alá vételét. Ez ellen nem biztosítottak bírói jogorvoslatot. Leginkább a francia forradalom gyanúsakról készült rendelkezésére (1793. szeptember 17.) hasonlított.⁷³

Így került sor gróf Mikes János szombathelyi püspök, Wekerle Sándor volt miniszterelnök, Szterényi József volt kereskedelmi miniszter, Szurmay Sándor volt honvédelmi miniszter letartóztatására és internálására. A minisztertanácsban még gróf Károlyi József, gróf Bethlen István, Pallavicini György örgróf és Bangha Béla őrizetbe vételét is javasolták, de egyéb politikai ellenfeleiknél is rendszeresen házkutatásokat tartottak.⁷⁴ A letartóztatottaknak az alábbi belügyminiszteri rendelkezést mutatták fel: *„A minisztertanács elhatározta, hogy Önt felelősségre vonja amiatt, mert a háború céltalan folytatása körül követett magatartásával egyik fő okozója volt az ország külpolitikai és gazdasági helyzete megromlásának. A vád alá helyezésről és az Ítélező bíróságról külön törvény fog intézkedni. A népköztársaság érdekeire aggályos volna, ha Ön a felelősség alól magát az országból való eltávozásával kivonhatná. Ezért a minisztertanács az 1919. évi XX. néptörvény 1. §-ának alapján elrendelte az Ön őrizet alá helyezését. Ennek végrehajtásaképpen felszólítom Önt, hogy a rendeletet átadó rendőrtisztviselőnek, akit a rendelet végrehajtásával megbíztam, további utasításait saját érdekében minden ellenkezés nélkül teljesítse. Budapest, február 25. Dr. Nagy Vince belügyminiszter.”*⁷⁵

73 Hahner Péter: (szerk.): *A nagy francia forradalom dokumentumai*. Osiris Kiadó, Budapest, 1999. 339–340.

74 https://www.eleveltar.hu/web/guest/bongeszoz?ref=TypeDeliverableUnit_c392b639-f935-4ab1-9f55-c74d74ee3d2c&tenant=MNL Népszava 1919. február 27. Pesti Napló, 1919. február 27. 2. Varga János: *Mikes püspök fogsága*. Martineum, Szombathely, 1921. 40. Bakó Balázs: *Az ellenforradalmár püspök (Eljárás gróf Mikes János szombathelyi püspök ellen 1918–19-ben)*. In: Vasi Szemle, 2007/1. 71. M. Tóth György: *A katonabáró. Szurmay Sándor a Monarchia magyar hadvezére*. MH vitéz Szurmay Sándor Budapest Helyőrség Dandár Budapest Főváros XVI. kerületi Önkormányzata, Budapest, 2017. 100–101. Szabó László: *A bolsevizmus Magyarországon. A proletárdiktatúra okirataiból*. Athenaeum, Budapest, 1919. 19.

75 Közli: Délmagyarország, 1919. február 26. 1.

Nem érvényesülhetett tehát a személy- és vagyonbiztonság, de szigorúan büntették a részegséget. Egy részeg tizenöt nap elzárásra és száz korona pénzbüntetésre ítélték.⁷⁶

1918. november 23-án tették közzé az első néptörvényt az általános, egyenlő és titkos választójogról. E szerint nemzetgyűlési választójoga lett minden férfinak, aki életének 21. évét betöltötte és legalább hat év óta magyar állampolgár. A nőknek, ha 24. évét betöltötte, legalább hat év óta magyar állampolgár és bármely hazai élőnyelven írni-olvasni tud. A néptörvény a választhatóságot a 24. életévhez kötötte, tehát különbséget tett az aktív és a passzív választójog között. A Károlyi-kormány azonban ezt a progresszív választójogi törvényt sem tudta érvényesíteni, mert közel öt hónap alatt nem tudta – vagy nem akarta – lebonyolítani a választásokat. Eközben Németország és Ausztria is megtartotta a meg nem szállt területeken a választásokat. Mivel nem sikerült összehívni a Nemzetgyűlést, nem tudták legitimálni a kormányt. Hosszas viták után áprilisra tűzték ki a választásokat, de erre a kommunista diktatúra miatt már nem kerülhetett sor. Ennek következtében sohasem tudhatjuk meg, hogy a Károlyi Mihály vezette Függetlenségi és 48-as párt, amelynek húsz képviselője volt 1918-ig a Parlamentben, hány szavazatot kapott volna. Károlyi Mihály népszerűsége 1918 októberében jelentősen megnőtt, de mozgósítható tömegei a kormánypártok közül csak a szociáldemokratáknak voltak. Ezért Károlyi folyamatosan közeledett az SZDP programja felé, hogy a munkások, alkalmazottak és a leszerelő katonák támogatását megőrizze. A Károlyi vezette kormány nem egészen öthónapos regnálása idején közel ötmilliárd koronát költött a magyar költségvetésből, ebből alig több mint egymilliárd ment az államadósság törlesztésére és az államigazgatás működtetésére, a többi közel négy milliárdot segélyként osztották szét.⁷⁷

Így a választások elmaradása miatt Károlyiéknak továbbra is a forradalomra kellett hivatkozni, ami az idő előrehaladtával egyre kevésbé hatott.⁷⁸

A sorban következő néptörvény a sajtószabadságot deklarálta, amelyet egyébként csak a világháború miatt korlátoztak.⁷⁹ Egyúttal szigorították a papírgazdálkodási szabályokat. Kimondták, hogy azok a lapok,

76 A korabeli sajtó szinte majdnem minden nap beszámolt az ilyen esetekről.

77 Korányi Frigyes: *Társadalmi és gazdasági válság*. In: Budapesti Szemle, 1919. 180. k. 62.

78 Buchinger Manó: *Küzdelem a szocializmusért: emlékek és élmények*. Népszava, Budapest, [1946–1947]. 70. Böhm Vilmos: *Két forradalom tüzeiben. Októberi forradalom, Proletárdiktatúra, Ellenforradalom*. Verlag für Politik, München, 1923. 171.

79 Révész T. Mihály: *A sajtójog metamorfózisa az első világháború esztendeiben Magyarországon*. In: Jogtörténeti Szemle, 2015/4. 34.

amelyek nem jelentek meg 1918. március 31-e előtt, nem kaphatnak papírt.⁸⁰ Nagy mértékben korlátozta a sajtószabadságot az a rendelkezés is, hogy a lapalapításhoz miniszterelnöki engedély kellett. Igaz, ezt a szabályt – ahogy a Károlyi-kormány többi rendelkezését is – nem tartották be. Nagy Vince belügyminiszter emellett a cenzúra alkalmazását javasolta, mondván, hogy egyes lapok szellemisége és tartalma nem szolgálja a közérdeket.⁸¹ A kormánypárti Népszava milliós példányszámot ért el, de a jelentős mértékű „guruló rubel” révén a Vörös Újság is nagy mennyiségű papírt tudott venni a feketepiacon.⁸²

A Károlyi-kormány tétlenül szemlélte azt is, hogy a szociáldemokrata miniszterek támogatása mellett sorozatos atrocitások érték az ellenzéki vagy a kormányt kritizálni merészülő lapokat.⁸³ 1919. január 3-án a kommunisták által felheccelt hadirokkantak megtámadták a Rokkant Újság szerkesztőségét, és szétrombolták még a nyomdát is. A Nap szerkesztőségébe is behatoltak, de ott sikerült leszerelni a támadókat.⁸⁴ 1919. január 25-én katonák egy csoportja fenyegette meg a 8 órás újság szerkesztőit.⁸⁵ Kommunkista tüntetők 1919. január 23-án betörték a Pesti Hírlap szerkesztőségébe. Összetörték a berendezést, széthányták az ott lévő iratokat, majd rabolni és fosztogatni kezdtek. Behatoltak a gépterembe is, ahol a nyomdagépeket védő munkásokat megverték. Csak a közel 900 munkás élelmezését biztosító raktárt nem sikerült kifosztaniuk. A kormánypárti Népszava először egyetértőleg tudósított az atrocitásról „*Népítélet a Pesti Hírlap ellen*” címmel,⁸⁶ csak másnap vettek vissza a lelkes hangnemből, amikor is azzal szembesültek, hogy többségükben szociáldemokrata munkások voltak az áldozatok.⁸⁷ Február 20-án a Katolikus Apostol nyomdáját dúlták fel és rabolták el az ott talált értékeket.⁸⁸ A nyomdász szakszervezet bejelentette, hogy a szervezett munkások nem szedik ki az

80 Hivatalos közlemények, 1918. 22. szám, 134.

81 MNL OL K 26. 1231. V. 1271. Nagy Vince belügyminiszter Berinkey Dénes miniszterelnöknek, 1919. február 14.

82 *A Vörös Újságot kétezer korona pénzbírságra ítélték.* In: 8 órás Újság, 1919. február 7.

83 Szabó László: *A bolsevizmus Magyarországon. A proletárdiktatúra okirataiból.* Athenaeum, Budapest, 1919. 50. Kozma Miklós: *Az összeomlás 1918–1919.* Athenaeum, Budapest, 1933. 116.

84 Böhm Vilmos: *Két forradalom tüzeiben. Októberi forradalom, Proletárdiktatúra, Ellenforradalom.* Verlag für Politik, München, 1923. 227.

85 Népszava, 1919. január 25. 4.

86 Népszava, 1919. január 24. 6.

87 Népszava, 1919. január 25. 6.

88 *Szétrombolták az „Apostol nyomdát.”* In: Alkotmány, 1919. február 20. 5.

ellenforradalminak minősített cikkeket.⁸⁹ Amikor pedig a Déli Hírlap eladására került sor, a nyomozó hatóságok házkutatást tartottak, és erőszakos eszközökkel megakadályozták a tulajdonosváltást.⁹⁰

A sorozatos atrocitások és erőszakos cselekmények hatására a Budapesti Napilapok Szindikátusa tiltakozott a kormánynál a sajtószabadsággal szemben alkalmazott terror miatt. Leszögezték, hogy ha a kormány továbbra is tűri a támadásokat, akkor a szindikátus „*minden felelősséget elhárít magától azért, hogy egyrészt a legegységesebb kötelességeit sem teljesítheti ezekben a napokban a sajtó, másrészt azért is, hogy sok ezer kenyérkereső munkása a sajtóvállalatoknak a maga legegységesebb existenciájában károsodik*”. A tiltakozó akció nem járt sikerrel. A kormány még csak nem is válaszolt a benyújtott jegyzékre.⁹¹

A Károlyi-kormány a polgári radikálisok és a szociáldemokraták követelésének hatására célul tűzte ki az állam és az egyház elválasztását,⁹² a szekularizációt, az egyházi iskolák államosítását és az iskolai vallásoktatás betiltását.⁹³ A szociáldemokraták emellett az egyházi javak elkobzását is követelték. Szerintük az egyházak csak magánegyesületi formában működhetnek volna tovább.⁹⁴ Mindeközben – különösen a kormánypárti Népszavában – egyre erősödött az uszító hangnem az egyházakkal és a vallásos világnézetű emberekkel szemben. 1919 januárjától ilyen stílusban támadták az egyházakat: „*Amit így a csuhások és kaftánosok művelnek, az gyalázatos visszaélés és szédelgés a vallással, meg az emberek tudatlanságával.*”⁹⁵ Több esetben is diadalittas cikkekben tudósítottak arról, hogyan vertek szét szociáldemokrata aktivisták egyházi rendezvényeket, például Fóton vagy Egerben. Az ott megjelenteket a Népszava „*papszamaraknak*” nevezte, akiknek természetesen nincs joguk a gyülekezéshez és a

89 Sajtószabadság. In: Typographia, 1919. 7. sz. 1.

90 Klestenitz Tibor: *Médiaháború 1919-ben*. A Déli Hírlap ügye. In: Médiakutató, 2008/1. 69.

91 MNL OL K 26 1208. III. 1842. A Budapesti Napilapok Szindikátusa a kormánynak. 1919. február 20.

92 Az állam és egyház szétválasztásáról nyilatkoztak, de közben a kormány a Nemzeti Tanács elnökének, Hock Jánosnak akarta juttatni a váci püspökséget. Lásd: Népszava, 1919. március 1. 5.

93 Tengely Adrienn: *A magyar egyházak a forradalmak korában*. Líceum Kiadó, Eger, 2011. 234.

94 Erényi Tibor: *Kunfi Zsigmond*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1978. 7–8. A pápaság. In: Huszadik Század 1903. 713–720, 831–837. o *A hazafiság revíziója*. In: Népszava 1906. augusztus 12., augusztus 15., augusztus 22., szeptember 2., szeptember 11. *Vallás és szocializmus*. In: Szabadgondolat 1911/3. 105–108. Agárdi Péter: *Kunfi Zsigmond*. Új Mandátum, Budapest, 2001. 36. Kunfi Zsigmond: *Vallás és szocializmus*. In: Mucsi Ferenc – Szabó Ágnes: (szerk.): *Kunfi Zsigmond írásai*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1984. 76.

95 Népszava, 1919. január 17. 2.

véleménynyilvánításhoz.⁹⁶ Még az egyházakkal toleránsabb miniszterek sem voltak biztonságban: Vass János minisztersége idején tárcáját kötötte a kötelező iskolai vallásoktatás fenntartásához. A Károlyi-párt március 15-i gyűlésén a tömeg emiatt tetteg is bántalmazta.⁹⁷ 1919. február 19-én Pogány József, a Katonatanács vezetője által kiprovokált támadások érték a különböző vallási intézményeket. Így mintegy 100-120 felheccelt és kivezényelt munkanélküli botokkal megtámadta a Kongregációs Otthon épületét. Előbb az ablakokat verték be, majd a felbőszített emberek betódultak a házba. Az alagsorban felforgatták az Apostol nyomda betűszekrényeit, a nyomtatványokat össze-vissza hányták és szaggatták, az írógépet és egyéb berendezéseket összetörték, a könyvkötészetben lévő Szűz Mária-szobrot lefejezték. Az emeleten lévő díszteremben a csillárokat leverték, a székek lábait kitördelték, a bőrrel bevont bútorokat felhasították és részben megnyúzták, az ablakokat cseréppé verték, majd a folyosók üvegajtajai és a könyvtárszekrény üvegbetétes ajtajai következtek a pusztításban. Az egyetemi hallgatók Mária-kongregáció tagjainak ott tárolt ruháit elrabolták. Az értékes, nagy antik festményeket, régi szentképeket annyira összevagdosták, hogy később sem a festményeket, sem a kereteket nem lehetett helyreállítani. Azután behatoltak a kápolnába, ahol a keresztút képeit leverték.

A Berinkey-kormány a Budapesti Tudományegyetem autonómiáját is megszüntette.⁹⁸ Jászi Oszkárt nevezték ki kormánybiztossá, aki leváltotta az egyetem vezetőit (még a prodékánt is!) és politikai megbízhatóság, illetve ideológiai szempontok szerint nevezték ki egyetemi tanárokat. Olyanokat is, akik nem rendelkeztek megfelelő tudományos minősítéssel sem. Köztük Rónai Zoltán ügyvédet, földrajz-történelem szakos tanárt, Varga Jenőt, aki ekkor a Népszava újságírója volt, Ágoston Pétert, a kommün leendő népbiztosait.⁹⁹ Az egyetemi autonómia megszüntetése ellen nemcsak a „*vaskalapos*”, „*reakciós*” professzorok tiltakoztak, hanem Somló Bódog és Pikler Gyula is.¹⁰⁰ A Népszava rendkívül durván reagált az egyetemi tanárok tiltakozására. A cikk címe nagy betűkkel: „*LETÖRNI! MEGRENDSZABÁLYOZNI! LETARTÓZTATNI!*” Majd így folytatták: „*Nyílt kijelentése annak, hogy a tudományos reakció fellejvára,*

96 Népszava, 1919. február 12. 7. február 13. 7.

97 Böhm Vilmos: *Két forradalom tüzeiben. Októberi forradalom, Proletárdiktatúra, Ellenforradalom.* Verlag für Politik, München, 1923. 235.

98 Népszava, 1919. február 4. 4.

99 Népszava, 1919. január 28. 4. január 30. 4. február 6. 6. o. február 9. 7.

100 *Obstrukció az egyetemen.* In: Pesti Napló, 1919. január 29. i. *Az egyetem harca a hét kinevezés ellen.* In: Pesti Napló, 1919. január 29. 4.

a tudománytalan egyetem, a protekciósok, a püspöki, a főhercegi, a miniszteri kegyeltek dísztelen és dicstelen társasága csak éppen túrni hajlandó az új szocialista egyetemi tanárokat, de nem ismeri el a kormány kinevező rendelkezéseit.” Ezután megfenyegették az egyetem oktatóit: „A forradalmi kormánynak most már nyersen, erélyesen és forradalmian cselekednie kell: az ellenforradalmat és az ellenforradalmárokat le kell törni, meg kell rendszabályozni és le kell tartóztatni!”¹⁰¹

Az elvesztett háború, az, hogy a négy évig a hazáért harcoló katona, az özvegyen, árván maradt család is várta a jóvátételt, mindez egyértelművé tette, hogy a földreformot nem lehet tovább halasztani. A kormányzat ráadásul a forradalomra hivatkozással teljesen szabad kezet kapott. Nem kötötte őket sem a magántulajdon szentsége, sem a szerzett jogok tiszteletben tartásának kötelezettsége. Egyetlen cél vezette őket, hogy az elégedetlenkedőket lecsillapítsák és a válságból valamilyen kiutat találjanak. Ilyen körülmények között született meg az 1919. évi XVIII. néptörvény a földművelő nép földhözjuttatásáról címmel. A jogszabály elrendelte, hogy minden 500 hold feletti világi, és 200 hold feletti egyházi birtok jelzett területnagyság feletti részét 5–20 holdas parcellákra bontva a tulajdonosok kártalanítása mellett, örökhaszonbérbe kell adni. Mivel az elégedetlenkedő tömegeket ki akarták elégíteni, ezért szinte minden földigénylőnek földet ígértek. A baj csak az volt, hogy akkoriban a megművelhető földterület még a ténylegesen földműveléssel foglalkozók számára sem lett volna elegendő. A törvény nem számított reálisan a telepítéssel sem. Nem vették figyelembe a parcellázás és a kisparaszti birtokok felszerelésének, utaknak stb. költségeit, melyet Éber Antal, a Magyar Agrár- és Járadékbank vezérigazgatója körülbelül 15 milliárd koronára becsült.¹⁰² Arra vonatkozóan sem születtek számítások, hogy a kisbirtokoknak mekkora hitelre lett volna szükségük a földművelés elindításához, és milyen mértékű visszaesést hozott volna a földosztás a mezőgazdasági termelésben. A kisparaszti gazdaságok képesek lettek volna arra, hogy elegendő élelmiszert termeljenek a lakosság szükségleteinek fedezésére? Hiányoztak a földméréshez szükséges eszközök és egyéb technikai feltételek is. Bár mozgósítottak 500 ügyvédet, 500 okleveles gazdát és több tucat mérnököt. Közben tömegesen jelentkeztek különböző földekért, akik csak tudtak. Budapesten a Vérmezőt és a köztereket is megpróbálták kiigényelni. Az is nyilvánvalóvá vált, hogy például a mintagazdaságokat

101 Népszava, 1919. február 4. 1–2.

102 Matlekovits Ferenc: *Föld-reform*. In: Budapesti Szemle, 1919. 179. k. 8.

nem lenne szerencsés feldarabolni. Ezért például a bajor királyné sárvári uradalmát állami tulajdonba vették. Máshol pedig önkényes földfoglalásokra került sor.¹⁰³ Végül csak Károlyi Mihály kezdte meg ünnepélyes külsőségek mellett 36000 holdas hitbizományi birtokát felosztani, melyet 30 évre bérbe adott a Magyar Föld Részvénytársaságnak, vagyis a Magyar Földhitelintézetnek, amelynek egyébként felügyelő bizottsági tagja volt.¹⁰⁴ Mások nem követték a példáját, és a kormánynak sem volt kellő erélye a földosztás végrehajtására.

Gróf Károlyi Mihály kormánya a háborús vereség, a szociális elégedetlenség és a budapesti utcákon tüntető tömeg hatására jutott a hatalom birtokába. Azonban sem az igazságosabb békefeltételek érdekében, sem pedig a szociális problémák orvoslása terén nem sikerült eredményeket elérniük. Az őket hatalomba segítő tömeget sem sikerült lecsillapítani, a belpolitikai helyzetet konszolidálni. A néptörvényeket és a kormány egyéb intézkedéseit gyakorlati tapasztalatok híján, illetve a kellő erély hiányában nem sikerült végrehajtani. Az ország, annak lakossága sokkal rosszabb helyzetbe került, mint volt októberben. Ezért is történhetett meg az, hogy amikor Károlyi Mihály köztársasági elnökkel szemben a kommunisták puccsot hajtottak végre, a lakosság mindezt csak rezignáltan tudomásul vette. Elmaradt a tömeges tiltakozás.

Harmadik előzmény: a Kommunisták Magyarországi Pártjának megalakulása és agitációja

A kommunista pártok, így a Magyar Kommunista Párt is a Bolsevik Párt mintájára és annak „önálló nemzeti szekció” -jaként jött létre.¹⁰⁵ A szovjet vezetés a különböző kommunista pártok tevékenységének koordinálására hozta létre 1919 márciusában a KOMINTERN-t.¹⁰⁶ Ez a nemzetközi szervezetnek tűnő intézmény valójában a szovjet vezetés irányítása alatt állt, költségvetését először a szovjet párt Politikai Bizottsága fedezte, majd 1928-tól a szovjet állambiztonsági szervek finanszírozták.¹⁰⁷

103 Kerék Mihály: *A magyar földkérdés*. Mefhosz Könyvkiadó, Budapest, 1939. 148–161.

Sipos József: *A pártok és a földreform 1918–1919-ben*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2009.

200–219. Romsics Ignác: *A parasztság és a forradalmak kora*. In: Valóság, 1989/6. 21.

104 Hajdu Tibor: *Károlyi Mihály*. Kossuth, Budapest, 1978. 178.

105 Fejtő Ferenc: *A népi demokráciák története*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1991. I. k.

88.; Gati, Charles: *Füstbe ment tömb*. Századvég Kiadó, Budapest, 1991. 56. Szamuely

Tibor: *A Kommunisták Magyarországi Pártjának megalakulása és harca a proletárdiktatúráért*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1964. 130.

106 Kommunista Internacionálé, vagy III. Internacionálé, melyhez kezdetben harminc ország kommunista pártjai, illetve kommunista szervezetei tartoztak.

107 Varga József: *Bűnös nemzet vagy kényszerű csatlós? Adalékok Magyarország és a Du-*

Az 1920-ban, ugyancsak Moszkvában megszervezett II. KOMINTERN-kongresszuson már negyvenegy párt képviseltette magát. Ekkor tették közzé a KOMINFORM-tagság feltételeit tartalmazó 21 pontot, amelyeket – egy kivétellel – Lenin fogalmazott meg: „A polgárháború jelenlegi korszakában a kommunista párt csak abban az esetben tudja majd köteleességét teljesíteni, ha leginkább centralista módon lesz megszervezve, ha a katonai fegyellemmel határos vasfegyelem fog uralkodni benne és a párt központja hatalommal és tekintéllyel bíró szerv lesz, amelynek széles a jogköre, s amely a párt tagjainak általános bizalmát élvezi.”¹⁰⁸

Az ilyen módon megszervezett kommunista párt legfontosabb kötelezettsége a Szovjetunióhoz való teljes hűség,¹⁰⁹ és ennek megfelelően köteles volt a KOMINTERN határozatát teljesíteni. A KOMINTERN elnöksége, végrehajtó bizottsága, titkársága a „*demokratikus centralizmus*” elve alapján, a tagpártok működésének minden részletébe beleszólhatott, vezetőségük határozatait felfüggeszthette, hatályon kívül helyezhette. Hatáskörük még arra is kiterjedhetett, hogy egyes pártok működését átmenetileg vagy akár végleg is megszüntethessék.

A Magyar Kommunista Párt is a KOMINTERN¹¹⁰ tagpártja, vagy ahogy akkoriban mondták, „*szekciója*” volt. Az „*önálló nemzeti szekciók*” autonómiájának csekély voltát érzékelteti, hogy például még Rákosi Mátyás sem akkor küldte a beszámolóit, amikor azt jónak látta, hanem amikor a futár Moszkvába ment.¹¹¹

A Kommunisták Magyarországi Pártja eredetileg 1918. március 24-én alakult Moszkvában Kun Béla vezetésével. Tagjai azt a feladatot kapták, hogy agitátorokat képezzenek ki, és kezdjék meg Magyarországon a kommunista szervezkedést. Amikor megérkezett az úgynevezett őszirózsás forradalom híre, úgy gondolták, hogy elkezdődött Magyarországon

na-Medence kortörténetéhez. Szerzői magánkiadás, Budapest, 1991. 91.; Vass Vilmos: A magyar demokratikus munkásmozgalom története (1919–1944). Széphalom Könyvműhely, Budapest, 1994. 32.

108 *Lenin összes művei.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1974. 41. k. 199.

109 Mindezek közül a legfontosabbnak a Szovjetunióhoz való teljes hűség számított. Jó példa erre, hogy Hirossik János (1887–1950), aki a Tanácsköztársaság idején a negyedik legfontosabb pozíciót töltötte be, 1933-ban Prágába ment. Ott azzal a feladattal akarták megbízni, hogy menjen Magyarországra, és tegyen jelentéseket a szovjet titkosszolgálatnak a magyarországi katonai objektumokról. Amikor Hirossik ezt megtagadta, nemcsak hogy kizárták a pártból, hanem 1945 után hagyták éhen halni. Lásd: *Demény Pál 1901–1991. Emlékkönyv.* Gyertyán Ervin és Bossányi Katalin interjúja. Bodor Pál előszavával. Demény Pál Alapítvány, Budapest, 1995. 54–55.

110 A KOMINTERN-t hivatalosan 1943-ban feloszlatták.

111 Rákosi jelentéséből egy jellemző részlet: „*Mostantól fogva rendszeresen beküldöm a Pártközpont és a Titkárság jegyzőkönyveit.*” Idézi: Pünkösti Árpád: *Rákosi Mátyás negyedik hazatérése.* In: Valóság, 1992/3. 49.

is az a folyamat, ami Oroszországban az 1917-es februári forradalommal. Kun Béla és társai az úgynevezett guruló rubellel¹¹² és a szovjet vezetés konkrét utasításaival együtt érkeztek vissza Magyarországra. Lengyel József¹¹³ visszaemlékezése szerint: „Az agitátorképzőből magukkal hozták az előadási módot, a primitív, egyszerű, meggyőző és közérthető szavakat. [...] Megtanultuk, milyen fontos a postaépület, a vasút, a távíró erős meg-
szállása.”¹¹⁴

A Kommunisták Magyarországi Pártjának¹¹⁵ magyarországi alakuló ülésére 1918. november 24-én, jellemző módon nem egy gyárnegyedben vagy munkások által lakott kerületben, hanem Budán, egy Városmajor utcai polgári lakásban került sor. Vezetői jórészt értelmiségiek: újságírók, szakszervezeti funkcionáriusok. Valódi munkást csak elvétve találhatunk közöttük, parasztot pedig egyet sem.¹¹⁶ A Kommunisták Magyarországi Pártjának Ideiglenes Szervezeti Szabályzata mégis előírta, hogy a párt tagja lehet minden bérmunkás és földtelen paraszt, a nem bérmunkások viszont csak két tag ajánlásával vehetők fel.¹¹⁷

A Kommunisták Magyarországi Pártja következetesen készült arra, hogy a polgári köztársaságot fegyveres akcióval megdöntse, és még a programja által is bevallott módon a Szovjetunióhoz csatlakoztassa.¹¹⁸ Ennek érdekében fegyvereket vásároltak, és folyamatosan lázították a háborús vereség, a területi veszteségek és a gazdasági katasztrófa mi-

112 Így nevezték azt a viszonylag jelentős anyagi támogatást, amit a Szovjetunió adott a más országokban a hatalom megszerzése érdekében tevékenykedő kommunista pártoknak. Garami Ernő: *Forrongó Magyarország*. Pegazus, Leipzig–Wien, 1922. 86. Népszava, 1919. február 25. 5.

113 Major Ottó: (Válogatta, sajtó alá rendezte és az előszót írta): *Lengyel József noteszeiből*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1989.

114 Lengyel József: *Visegrádi utca*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1968. 82–83.

115 A magyarországi kommunista párt viszonylag sokszor változtatta a nevét:

- ▶ 1918. november 24.–1919. március 21.: Kommunisták Magyarországi Pártja
- ▶ 1919. március 21.–1919. június 12.: Magyarországi Szocialista Párt
- ▶ 1919. augusztus 1.–1943. július: Kommunisták Magyarországi Pártja
- ▶ 1943. július–1944. szeptember 12.: Békepárt
- ▶ 1944. szeptember 12.–1944. november 12.: Kommunista Párt
- ▶ 1944. november 12.–1948. június 12.: Magyar Kommunista Párt
- ▶ 1948. június 12.–1956. október 31.: Magyar Dolgozók Pártja
- ▶ 1956. november 1.–1989. október 6.: Magyar Szocialista Munkáspárt

116 Milei György: *A Kommunisták Magyarországi Pártjának megalakításáról*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1962. 71.; Hajdu Tibor: *Az 1918-as magyarországi polgári demokratikus forradalom*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1968. 202.; Sarló és Kalapács, 1932/4. 49–53. Nemes Dezső et. al.: (szerk.): *A magyar forradalmi munkásmozgalom története*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1979. 135.

117 Vörös Újság, 1918. december 28.

118 Gábor Sándorné – Fehér András: (szerk.): *A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai*. Budapest, 1956. 5. k. 351–352.

att egyébként is elkéseredett lakosságot. Végül is a Kommunista Párt a kormányzati hatalmat nem fegyveres felkeléssel, hanem Károlyi Mihály és a szociáldemokraták révén sajátos körülmények között szerezte meg. A könnyen megszerzett hatalmi pozíciót azonban nem tudták sokáig megtartani.

A Magyarországi Tanácsköztársaság kikiáltása

Károlyi Mihály és a kormányzat bukását végül is az okozta, hogy nyilvánvalóvá vált, nem tudják megtartani az etnikai határokat sem. 1919. március 20-án adták át az Antant legfrissebb utasítását, a Vix-jegyzéket, amely szerint a kormányzatnak a magyar csapatokat a Debrecen-Orosháza-Hódmezővásárhely vonaltól öt kilométerre nyugatra kellett volna visszavonnia. A jegyzék visszautasítására Károlynak sem ereje, sem bátorsága nem volt, nem is látta a kiutat a válságossá vált helyzetből, ezért egy szociáldemokrata kormány kinevezését latolgatta. Károlyi tépelődései közben, 1919. március 20-án a szociáldemokrata Landler Jenő a Budapesti Gyűjtőfogházban pártja nevében alkut kötött az ott előzetes fogvatartásban levő kommunista vezetőkkel arról, hogy közösen fogják átvenni a hatalmat, majd pártjaik egyesülése után közösen fogják kikiáltani a Tanácsköztársaságot, és bevezetik a proletárdiktatúrát. Másnap, 1919. március 21-én megtörtént az államcsíny, Budapesten szórólapokon tudatták a lakossággal azt a hamis hírt, hogy Károlyi lemondott, és a kommunisták, illetve a szociáldemokraták együttesen létrehozták a Magyarországi Szocialista Pártot, és átvették a hatalmat. Fegyveres csapataik elfoglalták a főváros stratégiai szempontból fontos objektumait, és Garbai Sándor szociáldemokrata és Kun Béla kommunista vezetők kikiáltották a Tanácsköztársaságot. Hivatalos nevén: a Magyarországi Szocialista Szövetséges Tanácsköztársaságot. Az új politikai rendszer nevét az orosz „szovjetrepublic” kifejezésből magyarosították és a „Szövetséges” szó azt jelentette, hogy az internacionalizmus elve alapján készek betagozódni a Szovjetunióba.

A tényleges hatalmat a kormány helyébe lépő Forradalmi Kormányzótanács gyakorolta, amelyben az új miniszterek magukat szovjet minta alapján népbiztosoknak nevezték. Formálisan a Forradalmi Kormányzótanácsot vezette, valójában a tényleges hatalmat a szovjet támogatásra hivatkozó Kun Béla tartotta a kezében; állami tisztségére nézve Kun egyébként a Tanácsköztársaságban külügyi, illetve emellett egy időben hadügyi népbiztos volt.

A Tanácsköztársaság még a Lenin vezetésével álló Szovjetországnak tekintette magát. A legfőbb különbség a későbbi sztálini struktúrához képest, hogy ekkor még nem épült ki a pártállami rendszer. A Forradalmi Kormányzótanács alakuló ülésén leszögezték, hogy az egyesítő pártkongresszusig egyben a párt vezetését is maguknak vindikálják. A Moszkvából Budapestre küldött magyar bolsevikok azt a feladatot kapták, hogy Magyarországon is hozzanak létre egy szovjet típusú diktatúrát, amely majd csatlakozik a nagy Szovjetunióhoz. Ennek megfelelően betiltották az összes polgári pártot és egyesületet, kulturális és vallásos szervezeteket. Nagymértékben korlátozták az emberi jogokat. Csak a Tanácsköztársaságot megfelelő propagandával támogató lapok működhettek tovább, a többi újságot rövid úton betiltották.

A Tanácsköztársaság ideiglenes alkotmánya:

Az április 2-án közzétett ideiglenes alkotmány, amely szó szerinti fordítása volt a szovjet alkotmánynak, szabályozta a különböző tanácsok és intézőbizottságaik viszonyát, létrejöttük feltételeit, meghatározta a választójog új kritériumait, megfogalmazta a választási eljárás fogalmát. Eszerint a községek és a városok választói munkástanácsokat választhattak. A felsőbb szintű hatalmi testületeket viszont már az alsóbb szintű tanácsok tagjai közül választották ki. Tulajdonképpen a Bolsevik Párt belső szabályzatát alkalmazták a tanács választásokra is.

Szólt a nemzeti önrendelkezés jogáról, s kiemelte, hogy a proletárium föderaliztikus elvek szerint szerveződné. (Ami a Szovjetunióhoz való csatlakozással realizálódna.)

A Tanácsköztársaság végleges alkotmánya:

1919. június 23-án vezették be a Tanácsköztársaság „végleges” alkotmányát, amely a Magyarországi Szocialista Szövetséges Tanácsköztársaság Alkotmánya címet viselte.¹¹⁹ Teljes mértékben szakított a demokráciával és a jogállamisággal, és a magyar történelmi alkotmány tradícióival, a nemzeti hagyományokkal szemben az 1918. július 10-én elfogadott szovjet alkotmányt tekintette mintának. Bár nem teljes egészében a szovjet alkotmány szó szerinti fordítása, sőt ahol eltér tőle, ott igyekezett azt forradalmi szemléletében túllícitálni.

119 Bihari Ottó: *Alkotmány és államszervezet a Magyar Tanácsköztársaságban*. In: Jogtudományi Közlöny, 1969/6. 275.

Az államhatalom egységéből indult ki. A munkásokra, katonákra és földművesekre hivatkozva osztatlanul birtokba vették a törvényhozó, a végrehajtó és a bírói hatalmat. Egyúttal deklarálták, hogy az ún. kizsákmányolóknak semmilyen pozíciót, hivatalt nem adnak.

Az alkotmány első részében az alapelveket, a másodikban a dolgozók jogait, a harmadikban a tanács hatalom központi szervét, a negyedikben a helyi tanácsok szervét, az ötödikben a választójogot, a hatodikban a költségvetési jogot, a hetedikben a nemzetek jogait szabályozta.

Elvileg a legfőbb hatalmat az új hatalom központi szerve a Szövetséges Tanácsok Országos Gyűlése gyakorolta, amelynek a hatáskörébe tartozott minden nagyobb fontosságú állami ügy, de különösen: 1. a Magyarországi Szocialista Szövetséges Tanácsköztársaság alkotmányának megállapítása és megváltoztatása; 2. az ország határainak megállapítása és megváltoztatása; 3. a hadüzenet és békekötés; 4. a nemzetközi szerződések kötése; 5. az államkölcönök fölvétele; 6. a külső és belső politika legfőbb irányítása; 7. az ország területi beosztása; 8. a helyi tanácsok hatáskörének megállapítása; 9. a gazdasági élet egészének, valamint egyes ágainak általános irányítása; 10. a pénzrendszer, a mérték- és súlyrendszer megállapítása és megváltoztatása; 11. a Tanácsköztársaság költségvetésének megállapítása; 12. a közterhek megállapítása; 13. a véderő szervezetének megállapítása; 14. a honosság jogának szabályozása; 15. a közjogi, magánjogi és büntetőjogi törvényhozás; 16. a közművelődési politika legfőbb irányítása; 17. a bírászkodás szervezetének megállapítása; 18. az általános vagy részleges amnesztia. Minden olyan kérdés, amelyre nézve a Szövetséges Tanácsok Országos Gyűlése a hatáskörét megállapítja.

A Szövetséges Tanácsok Országos Gyűlése évente kétszer ülésezett volna, ezért az ülésszakok között hatáskörét a 150 tagú Szövetséges Központi Intéző Bizottság gyakorolta, melyet a Szövetséges Tanácsok Országos Gyűlése választott. Ennek a testületnek az érdemi működésére azonban már nem került sor.

A Szövetséges Központi Intéző Bizottság választotta meg a Kormányzótanácsot, amelynek tagjai a népbiztosok voltak, és amely elvileg a végrehajtó hatalmat gyakorolta.

Az alkotmánynak a helyi tanácsok szervezetére vonatkozó része csaknem szó szerint átvette az ideiglenes alkotmánynak erre vonatkozó részét. Megszüntették az önkormányzatokat, és az újonnan létrehozott tanácsoknak nevezett államigazgatási szerveket hierarchikus módon alárendelték a központi apparátusnak.

Az aktív és a passzív választójogot nemre való tekintet nélkül mind-

azok, és csak azok gyakorolhatták, akik tizennyolcadik életévüket beöltötték és a társadalomra hasznos munkából élnek, mint a munkások vagy alkalmazottak stb., vagy akik háztartási munkával foglalkoznak. Nem választók és nem választhatók: a) akik nyereség szerzése céljából bérmunkásokat alkalmaznak, b) akik munkanélküli jövedelemből élnek, c) kereskedők, d) lelkészek és szerzetesek, e) elmebetegek és gondnokság alatt állók, f) akiknek politikai jogai aljas indokból elkövetett bűncselekmény miatt föl vannak függesztve. Ezeknek a szabályoknak megfelelően a lakosság 50%-ának lett választójoga. A választásokon ellenjelölt nélkül csak a pártvezetés által kiválasztottakból álló listára lehetett szavazni. Így is néhány helyen utólag korrigálták az eredményeket. Az ilyen módon létrehozott helyi, azaz községi és városi tanácsok delegálták a járási tanácsokat. A megyei tanácsok pedig a járási és a városi tanácsokból alakultak, ezzel is erősítették a városi munkásság befolyását. A megyei és a városi tanácsok végül pedig kijelölték a Szövetséges Tanácsok Országos Gyűlésének tagjait.¹²⁰

A Tanácsköztársaság 133 napos fennállása alatt igen nagy mennyiségű jogszabályt alkotott. A kommunista vezetők között viszont alig volt képzett és gyakorlati tapasztalatokkal rendelkező jogász. Rónai Zoltán igazságügyi népbiztos néhány jogszabályt kapott Kun Bélától, majd a bécsi külkereskedelmi kirendeltségtől jutottak el hozzá német nyelven a Szovjetunióban kiadott rendelkezések.¹²¹ Később azt is deklarálták, hogy többet jogászokra nem lesz szükség, és hamarosan a jog is el fog halni.¹²² Ennek megfelelően Lukács György népbiztoshelyettes rendeletére megszüntették az egyetemi jogászképzést. Azonban nem tisztázták a jogforrási hierarchiát, még azt sem, hogy melyik hatóságnak van jogalkotói jogosultsága. Kialakították azt a gyakorlatot, hogy a napilapok is rendszeresen közzétették a rendeleteket. Ez tovább fokozta a zűrzavart. Valaki például megjelentetett egy rendeletet arról, hogy az együttélést házasságnak kell nyilvánítani. Ezután hiába nyilatkozott a Kormányzótanács arról, hogy ilyen rendelet nem született, több házasságot erre a nem létező rendeletre

120 Gratz Gusztáv: *A forradalmak kora*. Magyar Szemle Társaság, Budapest, 1935. 126. Böhm Vilmos: *Két forradalom tüzeiben. Októberi forradalom, Proletárdiktatúra, Ellenforradalom*. Verlag für Politik, München, 1923. 301. Szabó László: *A bolsevizmus Magyarországon. A proletárdiktatúra okirataiból*. Athenaeum, Budapest, 1919. 67.

121 Sarlós Béla: *A Tanácsköztársaság jogrendszerének kialakulása*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1969. 50.

122 Östreicher Andor: *A jogvédelemről*. In: *Proletárjog*, 1919. március 29. 8. Földes István: *Laikus bíraskodás és anyagi jogszabályok*. In: *Proletárjog*, június 16. 50.

hivatkozva felbontottak.¹²³ A kapkodva, csekély jogász ismeretekkel összetákolt rendelkezések egymással is ellentmondásosak voltak. Ráadásul sok esetben teljesen értelmetlenek. Például húsvétkor megtiltották a húsvéti tojások festését¹²⁴, be kellett szolgáltatni a nemzeti színű zászlókat, lobogókat¹²⁵, megszüntették az érettségi vizsgát¹²⁶, állami tulajdonba akarták venni a mézet, a rongyot és a papírhulladékot, az üvegdíszeket, a háztartási cikkeket, az evőeszközöket stb. A Proletárjog című lap újabb és újabb ötleteket közölt: a papi nőtlenség megszüntetése,¹²⁷ a fajegészség, az eugenika szempontjából az elmebetegek, szifilisztikusok, tuberkulózisok stb. házassági tilalma. Később a süketnémáké is. Sőt közösülési tilalmat és sterilizációt is elrendeltek.¹²⁸ Betiltották a divatot és minden célszerűtlen szokást.¹²⁹ Állandósították az alkoholtilalmat. Hiába mondta Garbai Sándor, a Forradalmi Kormányzótanács elnöke, hogy a magyar parasztság ötöde szőlőművelésből él, illetve az Alföldön sok helyen nincs ivóvíz, ezért bort adnak az aratóknak.¹³⁰ Jobb ügyhöz méltó precizitással határozták meg a színházak és mozik büféiben árusított limonádé árát és összetételét.¹³¹

Kelen Józsefné, a Közoktatásügyi Népbiztosság Gyermekszociális osztályának vezetője a gyermekvédelmi egyesületek bizottságai előtt előadta, hogy meg kell tiltani a megszületett csecsemők anyjuk általi szoptatását, mert a gyermekek az anyatejjel egyidejűleg magukba szívják a szülők iránti tiszteletet, ami „*elavult fogalom*.”¹³²

Több újság is leközölhette a rendelkezések szövegét, amelyeknek még az elnevezései is ellentmondásosak voltak, végrehajtásuk pedig esetleges és önkényes.

Az államosításnak nevezett jogtalan vagyonekbobzásokról egymás után hozták a rendeleteket. Kárpótlás nélkül állami tulajdonba vették a pénzintézeteket, az ipari, bányá- és közlekedési üzemeket, az áruházakat,

123 Sarlós Béla: *A Tanácsköztársaság jogrendszerének kialakulása*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1969. 74.

124 A Közellátási Népbiztosság 1919. április 15-én kiadott 18. Ke. N. számú rendelete

125 A Szociális Termelési Népbiztosság április 25-én kiadott 55. számú rendelete.

126 Közoktatási Népbiztosság 1919. május 12-én kiadott 30. KN számú rendelete

127 Proletárjog, 1919/1. 6.

128 Proletárjog, 1919/13., 19., 21., 32., 40., 61.

129 Proletárjog, 1919/31.

130 Proletárjog, 1919/61.

131 Dent, Bob: *A vörös város. Politika és művészet az 1919-es Magyarországi Tanácsköztársaság idején*. Helikon, Budapest, 2019. 325.

132 Hamersvelo, Marcel van – Klinghammer, Michiel: *Könyörtelen messianizmus*. H. és é. n. 84.

a földbirtokokat, az iskolákat, a színházakat, a mozikat, a könyvtárakat, a műkincseket, a gyógyszerházakat. Az ipar államosításának csak a húsznál több alkalmazottat foglalkoztató üzemekre kellett volna kiterjednie, ennek ellenére sok helyen a kisiparosok mőhelyeit és szerszámaikat is elkobozták. Állami tulajdonba vették a lakóházakat, az ékszereket, a műtárgyakat, az aranyérmeket és a külföldi pénzeket, a keleti szőnyeget, a bankbetéteket, a zongorákat, a kerékpárokat, a mikroszkópokat és a bélyeggyűjteményeket stb. A lakásokat az ún. házbizalmiak leltárba vették, és szinte mindent lefoglaltak, ami mozdítható volt. Minden felnőtt elvileg egy szobát, egy család pedig maximum három szobát tarthatott meg, a lakásingatlan többi részét fel kellett ajánlani az államnak. A házbizalmiak és a házmesterek által leltárba vett lakásokat, lakrészeket a rendszer hívei között osztották szét. A tulajdonosok hirtelen rájuk szakadt jogfosztottságuk mellett úgy érzékelték az új rendszert, mint amelyik kifogatja őket anyagi és erkölcsi javaikból, amelyik mindent elvesz.¹³³ Minden magánlakás fürdőszobáját szombatoként a proletárcsaládok rendelkezésére kellett bocsátani.¹³⁴ Kétségtelen, hogy az államosításnak nevezett akció valójában egy át nem gondolt kifosztás volt, amely még a Tanácsköztársaságra nézve is több kárt okozott, mint hasznot. Az államosított vállalatok többségénél visszaesett a termelés, csökkent a munkafegyelem, a lefoglalt árukészletek egy része pedig elveszett. A korlátozások nemcsak a kereskedőket, hanem a vásárlókat is sújtották. Bútort, edényt, evőeszközt, felső- és alsóruházatot, ágynemőt vagy más tartós fogyasztási cikket csak a házbizalmi írásos engedélyével lehetett megvásárolni. Egyetlen gazdasági vagy szociális problémát sem oldottak meg, inkább növelték azok számát.¹³⁵

A száz hold feletti birtokokat államosították, és általában a régi intézők szakmai felügyelete mellett állami gazdaságokhoz hasonló termelő egységeket hoztak létre belőlük. Mivel a földet államosították és nem osztották fel, ezért szinte az egész parasztságot maguk ellen fordították.¹³⁶ A magántulajdonban maradt kisbirtokokat szövetkezeti gazdaságokba akarták tömöríteni, de ennek megvalósítására a Tanácsköztársaság bukása miatt már nem került sor. A magántulajdon szentségébe vetett bizalom

133 Mónus Lajos – Mosonyi Tibor: A magyar lakásjog. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1978. 56.

134 Budapesti Népbizottság Hivatalos Közlőnye, 1919. március 28.

135 Varga Lajos: *A szocializálás illúziói és buktatói a proletárdiktatúra első, békés-békétlen hónapjában*. In: Múltunk, 2015/4. 4. Rákos Ferenc: Állam és alkotmány a Magyar Tanácsköztársaságban. Jogi Kiadó, Budapest, 1953. 41.

136 A szomszédos országok földosztásáról szóló hírek viszont eljutottak Magyarországra is.

viszont megingott.¹³⁷ Különböző önjelölt szervezetek a magukat hatóság-
nak tituláló tagjaikkal sorra foglalták el mások földbirtokait. A birtokos
parasztk joggal tartottak attól, hogy az ő földjeiket is államosítani fog-
ják. A parasztság ezért elbizonytalanodott, és sok helyen a termelőmunka
helyett inkább kivárára rendezkedett be.¹³⁸

A lakosságot folyamatosan vegzálták, illetve megpróbálták ellenőr-
zés alá vonni és izolálni. Korlátozták a kávéházak működését, hogy ne
legyen fóruma a nem kontrollálható társalgásoknak. Betiltották a telefon-
hívásokat. Még a segélyhívást is. Szigorúan büntették az utcai csoporto-
sulásokat. Estére kijárási tilalmat hirdettek, és le kellett oltani a villanyt.
Tilos lett mindenfajta nemzeti jelkép használata. Be kellett szolgáltatni
a magyar zászlókat, és helyettük a vörös színt és a vörös zászlót kellett
mindenütt közzétenni.

Betiltották a teológiai és jogi oktatást. Az iskolákban betiltották az
imádkozást. Az iskolai ünnepeken az Internacionálét kellett elénekelni.

Az egyházakra kezdettől fogva ellenséggként tekintettek. Ezért a val-
lásosság és az egyházak megsemmisítésére külön hivatal, a Vallásügyi
Likvidáló Hivatal (vagy „bizottság”, máshol „biztosság”) jött létre, mely-
nek élére Fáber Oszkárt – egyébként egy harcos ateistává és szociáldemok-
rata funkcionáriussá lett korábbi piaristát – tették. A szervezet leginkább
az egyházak vagyonának megszerzésében jeleskedett.¹³⁹ Államosították
az egyházak földjeit, a templomok kivételével minden ingatlanait, iskolá-
kat, kórházakat, szociális otthonokat, de még az értékpapírokat és a kész-
pénzt is elkobozták. A helyi szinten tevékenykedő vezetők viszont sok
helyen elmondták, hogy a templomokat is ki fogják sajátítani, és azokban
például mozit rendeznek be, mint a Szovjetunióban.¹⁴⁰ Ezután nem kap-
hattak az egyházak a műemlék jellegű templomok fenntartásához sem
segítséget. A munkástanácsok megbízottjai ellenőrizték, hogy a miséken,
istentiszteleteken mit mondanak a lelkészek. Új tankönyveket adtak ki,
betiltották a hittan oktatását, eltiltották a szerzetes és paptanárokat a ta-
nítástól és a betegápolástól, felszámolták a keresztény gazdasági, kultu-
rális és valláserkölcsei szervezeteket. A papokat és a szerzeteseket felszó-

137 Matlekovits Sándor: *Földreform*. In: Budapesti Szemle, 1919. 1.

138 Böhm Vilmos: *Két forradalom tüzeiben. Októberi forradalom, Proletárdiktatúra, Ellenforra-
dalom*. Verlag für Politik, München, 1923. 350.

139 Fazekas Csaba: *A Fáber-Apáti per (A Tanácsköztársaság „vallásügyi likvidáló biztosainak”
felelőssége vonása 1920-ban)*. In: Győri Tanulmányok. Bűn és bűnhődés II. – Győri Tanulmá-
nyok. Tudományos Szemle 24/2001. Győr, 2001. 17. Szakál Ádám Sch. P.: *A pesti piaristák a
Tanácsköztársaság idején*. In: Piarinsta, 2017. március 17.

140 Dent, Bob: *A vörös város. Politika és művészet az 1919-es Magyarországi Tanácsköztársaság
idején*. Helikon, Budapest, 2019. 338.

lították, hogy hagyjanak fel hivatásuk gyakorlásával, nősüljenek meg és vegyenek részt egy átnevelő tanfolyamon. A Tanácsköztársaság hivatalos lapja, a Vörös Újság fogalmazta meg a Forradalmi Kormányzótanács célkitűzéseit: „A hadseregből és az iskolából kirepültek a papok, most már csak a templomok vannak hátra. A vallás nem magánügy, hanem közügy, és a proletárdiktatúrának igenis elsőrendű kötelessége a legkérelhetetlenebbiül megszüntetni az egyház minden néven nevezendő működését.”¹⁴¹ Kegyeletsértő módon felszámolták a különböző vallások szertartásainak megfelelő temetkezéseket. Faber Oszkár kijelentette: „Ne kerteljünk! Nyíltan megmondom, hogy célunk az egyház teljes kiirtása!”¹⁴² Az egyházakkal szemben alkalmazott terror következtében tizenegy pap és egy szerzetesnővér szenvedett vértanúhalált.¹⁴³ Vida János helyettes esperes, kerületi tanfelügyelő és sármelléki plébánost március 30-án gyilkolták meg.¹⁴⁴ Füles plébánosát, Szemelliker Antalt a kommunista vádbiztos április 9-én „népirtással és vérontással” vádolta. Ezért a forradalmi törvényszék még aznap halálra ítélte.¹⁴⁵ Jászkarajenőn Szamuely terrorcsoapatának egyik tagja, Dobák Imre csőre töltött fegyverrel követte a plébánost a lakására. Kósa József fejlövést kapott, a vöröskatona vele együtt meggyilkolta káplánját, Hornyik Károlyt is, aki a lövés hangjára sietett az irodába, hogy feladja plébánosának a szent kenetet.¹⁴⁶ Trubinyi Lajost, a Tamási környéki Dunamocs község plébánosát közismert nézetei miatt a kommunista különítményesek a Duna partjára vitték, és ott egy fára egy csónak láncával felakasztották.¹⁴⁷ Június 23-án Vajay László 28 éves

141 *Pokolba a csuhásokkal*. In: Vörös Újság, 1919. április 3. 6. V. ö. *Menekülnek a patkányok*. In: Vörös Újság, 1919. április 11.

142 Adriányi Gábor: *A Katolikus Egyház története a XX. században Kelet-Közép és Dél-Európában*. Kairoz Kiadó, Budapest, 2005. 178.; Fazekas Csaba: *A 'Vallásügyi Likvidáló Hivatal'*. In: Pölöskei Ferenc – Stemler Gyula: *Múltból a jövőbe. Tanulmányok*. ELTE BTK, Budapest, 1997. 63. *Menekülnek a patkányok*. In: Vörös Újság, 1919. április 11.

143 Jankovich Sándor: *Az egyház a Tanácsköztársaság idején*. In: Katolikus Szemle, 1969/1. 15. Fazekas Csaba: *A 'Vallásügyi Likvidáló Hivatal'*. In: Pölöskei Ferenc – Stemler Gyula: *Múltból a jövőbe. Tanulmányok*. ELTE BTK, Budapest, 1997. 63. Fazekas Csaba: *Az esztergomi egyházmegye az 1919-es Tanácsköztársaság idején*. In: Magyar Egyháztörténeti Vázlatok – Regnum 1998. 3. Bernhard Zsigmond SJ: *Egy jezsuita emlékei a kommunizmus idejéből*. Korda I. K. Részvénytársaság kiadása, Budapest, 1919. Vezsenyi Péter: *Az esztergomi egyházi vagyon likvidálása 1919-ben*. In: Fons, 2014/4. 487.

144 VÉL A/44 1878/1919.

145 Népszava, 1919. április 11. 7. Meszlényi Antal: *Keresztény magyarságunk küldetésében*. Szent István Társulat, Budapest, 1943. 283. Biczó Zalán: *Szemelliker Antal (1882–1919)*. Szerző kiadása, Győr, 2011/2.

146 Deák József: (szerk.): *Jászkarajenő egyháztörténete és vértanúpapjai*. Kucsák Könyvkötészet és Nyomda, Budapest, 1996.

147 Váry Albert: *A vörös uralom áldozatai Magyarországon Hivatalos jelentések és bírói ítéletek alapján*. A Váci Királyi Országos Fegyintézet Könyvnyomdája, 1922. 40.

római katolikus keceli káplánt vöröskatonák, azt kiabálva, hogy „*A papoknak meg kell dögleni, a papok jöjjenek ki!*”, lelőtték.¹⁴⁸ A szentendrei segédlelkészt, Kucsera Ferencet június 26-án a Vörös Őrség tagjai elfogták, a Dunához vitték és agyonlőtték.¹⁴⁹ Wohlmuth Ferenc császári plébánost „*a csuhásnak lógnia kell*” felkiáltással végezték ki 1919. július 5-én. Miután meghalt, gyilkosai meggyalázták: a négy égtáj felé lóbálták holttestét. A templom kapuját beszögezték, és a következő szöveggel ellátott plakátot tettek ki rá: „*Istenhiány miatt az üzlet zárva marad.*”¹⁵⁰ Dr. Vermes Gyula pécsi származású papot, a keresztény szocialista párt budapesti főtitkárát július 12-én vagy 14-én lőtték agyon.¹⁵¹ Lovászpatonán augusztus 3-án a proletárdiktatúra bukását ünnepelték. A Pápán még a hatalmat a kezükben tartó kommunisták másnap a községbe mentek, és agyonlőtték Nagy Jenő plébánost.¹⁵²

A katolikus híveket is folyamatosan terrorizálták. A krisztinavárosi templom körül június 22-én úrnapi körmenetet tartottak, amikor egy fél-századnyi vöröskatoná több lövést adott le a tömegre. Dr. Dénes Artúr ügyvéd a helyszínen meghalt.¹⁵³

A sajtószabadság teljes mértékben megszűnt. Az újságok legnagyobb részét betiltották.¹⁵⁴ A megmaradt lapok szerkesztőit Lukács György behívatta magához, és utasította őket, hogy csak azokról a témákról írjanak,

148 Tóth Tamás: <https://iranyszentendre.hu/kerekasztal-beszelgetes-kucsera-ferenc-vertanusagarol-2/>

149 Tyekvircska *Árpád: Szentendre mártirja – Kucsera Ferenc élete és halála.* <https://szentendre.hu/szentendre-martirja-kucsera-ferenc-elete-es-halala-iii/>; Olysoi Gabányi János: *Mártírjaink.* Honvédelmi Sajtóvállalat, Budapest, 1922.

150 Sulyok Dezső: *Két éjszaka nappal nélkül.* Éghajlat Könyvkiadó, Budapest, 2004. 259. Váry Albert: *A vörös uralom áldozatai Magyarországon Hivatalos jelentések és bírói ítéletek alapján.* A Váci Királyi Országos Fegyintézet Könyvnyomdája, 1922. 26.

151 Váry Albert: *A vörös uralom áldozatai Magyarországon Hivatalos jelentések és bírói ítéletek alapján.* A Váci Királyi Országos Fegyintézet Könyvnyomdája, 1922. 2.

152 Nagy Szabolcs: Amikor a vörösteror az utolsókat rúgta – A lovászpatonai plébános 1919. augusztus 4. meggyilkolása. In: Nagy Miklós Mihály (szerk.): *A történezm igazságossága és magányossága. Tanulmányok a 65 éves Raffay Ernő tiszteletére.* Kárpátia Stúdió, Budapest, 2013. 145. Est, március 3. 1920.

153 Nagy Sándor: *Vörös megtorlás a fehér Budán. Véres úrnapi körmenet a Krisztinavárosban, 1919. június 22.* In: Rubicon, 2011. 36.

154 József Farkas: *A Magyar Tanácsköztársaság sajtója.* Tankönyvkiadó, Budapest, 1969. 51. Gábor Sándorné – Hajdu Tibor – Szabó Gizella: (összeáll. és szerk.): *A Magyar Munkásmozgalm Történetének Válogatott Dokumentumai.* Kossuth, Budapest, 1959–1960. 6/A k. 167. „...*a proletárforradalom eltörölte a burzsoá szabad mozgási jogát, feltétlenül meg kell, hogy szüntesse tehát a burzsoá értelemben vett sajtószabadságot.*” Lásd: *Proletárjog,* 1919. 33. Borus Rózsa: (szerk.): *A század nagy tanúi.* RTV-Minerva, Budapest, 1978. 182. Gál Imre: *A polgár a viharban. Napló a vörös diktatúráról.* Duna, Budapest, 1937. 98. Weltner Jakab: *Forradalom, Bolsevizmus, Emigráció.* Szerzői magánkiadás, Budapest, 1929. 177, 215.

amelyeket a népbiztosok nekik kijelölnek. Azokat az írókat, akik nem voltak hajlandók a Tanácsköztársaság politikáját szolgálni, letartóztatták, (mint például Herczegh Ferencet, Rákosi Jenőt) vagy megfélemlítették.¹⁵⁵ Lukács György még az 1830-as években alapított Kisfaludy Társaságot is betiltotta.¹⁵⁶ Akik viszont szállították a propagandaműveket, azoknak nem vették el a lakását, sőt magas honoráriumokat kaptak. Lukács György szerint: „A proletár államnak... ezzel a szabadsággal éppen úgy le kell számolnia, mint a nagybankokkal, mint a prostitúcióval. Nem lehet tűrnie, hogy ez a neme az emberi lelki mérgezésnek bármilyen ürügyek alatt is fennmaradjon... A szocialista sajtó sohasem ismerte el a burzsoázia véleményszabadságát.”¹⁵⁷ Kun Béla gyakorlati oldalról közelítette meg a Tanácsköztársaság sajtópolitikáját: „...minden magánvállalkozásban levő újságot, minden olyan újságot, amelyet nem a Magyarországi Szocialista Párt vagy nem a proletárállam kiadásában jelenik meg, be kell tiltani.”¹⁵⁸

A könyvkereskedéseket megszüntették, helyettük nyilvános gyűléseken propagandisták árusították a Tanácsköztársaságot igazoló műveket. Eltörölték a szerzői jogot, helyette az írók érdemeiknek megfelelően rendszeres havi fizetést adtak. Nagy hangsúlyt helyeztek a propagandára. Azoknak az íróknak és költőknek, akik hajlandók voltak népszerűsíteni a Tanácsköztársaságot, tekintélyes összegű honoráriumokat adtak, és a lakásaikat sem rekvirálták el.¹⁵⁹ Államosították a színházakat is, ahol ezután csak meghatározott darabokat játszhattak, és a gyárakból kivezényelt munkásokkal gondoskodtak a teltházás előadásokról. Betiltották Madách Imre Az ember tragédiája című drámáját, ezzel szemben a Nemzeti Színház ekkor mutatta be Pogány József Napoleon című művét. Amikor a színészek sztrájkolni kezdtek, Lukács György bezáratta a színházakat.¹⁶⁰

A régi típusú büntetőbíróóságokat megszüntették, helyettük pedig a többnyire proletárokból álló és politikai alapon ítélkező forradalmi törvényszékek minden alakiságtól mentesen teljesen önkényesen, azonnali

155 Sipos András – Donáth Péter: (szerk.): „Kelet Párizsától” a „Bűnös városig” Szöveggyűjtemény Budapest történetének tanulmányozásához. Budapest Főváros Levéltára – Budapesti Tanítóképző Főiskola, Budapest, 1999. 284.

156 József Farkas: (szerk.): „Mindenki újakra készül...” az 1918-19-es forradalmak irodalma: szöveggyűjtemény. 4. köt., A Tanácsköztársaság publicisztikája és irodalmi élete. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967. 42.

157 Lukács György: Sajtószabadság és kapitalizmus. In: Vörös Újság, 1919. július 10. 1–2.

158 József Farkas: A Magyar Tanácsköztársaság sajtója. Tankönyvkiadó, Budapest, 1969. 54.

159 Fehéri Armand: A vesztegető forradalom. Kertész József Könyvnyomdája, Budapest, 1919. Dent, Bob: A vörös város. Politika és művészet az 1919-es Magyarországi Tanácsköztársaság idején. Helikon, Budapest, 2019. 295.

160 Gerencsér Miklós: (szerk.): Vörös könyv 1919. Magyar Közlöny és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2016. I. k. 257.

hatállyal, mindenfajta jogi garanciák figyelmen kívül hagyásával hozták meg ítéleteiket. Lukács György a terrorról mint „*jogforrásról*” tett közzé nyilatkozatot. Az ítéletek néha túlzottan is enyhe, máskor megdöbbentően kegyetlenek voltak. Amennyiben halálos ítéletet hoztak, azt nyomban végrehajtották. A Forradalmi Törvényszék összesen 570 személyt ítelt halálra és végeztetett ki. Az áldozatok „*bűne*” döntő többségben „*ellenforradalmi magatartás*” tanúsítása volt.

A csendőrség és a rendőrség feloszlata után belső, karhatalmi egységként hozták létre a Vörös Őrséget. 1919. április 29-én pedig a Cseka mintájára a Frontmögötti Forradalmi Bizottságot, amely „*terrorcsapatok*”-kal (ez volt az egységek hivatalos megnevezése) terrorizálta a lakosságot. A kormányzati terror legerősebb szabadcsapatát a budapesti lakosok „*Lenin-fiúknak*” nevezték. Nevüket arról kapták, hogy Szamuely Tibor moszkvai látogatásakor Lenin fiaivá fogadta őket, és „munkájuk” elismeréseként jelvényeket küldött nekik. Hírhedt páncélvonatukon járták az országot, és mindenütt felléptek, ahol a tanácsrendszert veszélyeztető megmozdulásokat sejtettek. Már az öltözetükkel is félelmet keltettek: bőrnadrág, bőrkabát, tányérsapka. Emellett szinte minden létező fegyvert magukra aggattak.¹⁶¹ A vörösteror során nyilvánosan kivégeztek százát kétszáz főre, az összes áldozatát pedig 300-600 közé teszik különféle források.¹⁶²

Rögtönítélő bíróságokat is állítottak fel, amelyek statáriális eljárásban akasztották fel a nekik nem tetsző embereket.¹⁶³ Forradalmi törvényszékeket szerveztek, amelyek a „*forradalmi jogtudat*” alapján ítéleztek, vagyis mindig olyan büntetést szabtak ki, ami éppen eszükbe jutott (pl. zseblópásért egyszer felmentették a vádlottat, másik alkalommal halálra ítélték).¹⁶⁴

A román hadsereg előnyomulásától és a belső ellenállástól megrémült budapesti kommunista vezetők Lenin útmutatását követve túsok

161 B. Müller Tamás: *Vörösteror az Országházban: 1919.* Országgyűlés Hivatala, Budapest, 2016. 47. Böhm Vilmos: *Két forradalom tüzeiben. Októberi forradalom, Proletárdiktatúra, Ellenforradalom.* Verlag für Politik, München, 1923. 377.

162 Váry Albert: *A vörös uralom áldozatai Magyarországon Hivatalos jelentések és bírói ítéletek alapján.* A Váci Királyi Országos Fegyintézet Könyvnyomdája, 1922. Nagy Szabolcs: *Vörös és fehér. A vörös és a fehér uralom háttérje. 1919 vidéken.* A Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára, Veszprém, 2013.

163 Váry Albert: *A vörös uralom áldozatai Magyarországon Hivatalos jelentések és bírói ítéletek alapján.* A Váci Királyi Országos Fegyintézet Könyvnyomdája, 1922.

164 Gratz Gusztáv: (szerk.): *A bolsevizmus Magyarországon.* Franklin Kiadó, Budapest, 1921. 539.; Sarlós Béla: *A Tanácsköztársaság forradalmi törvényszékei.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1961. 63.; Szabó András: *A Magyar Tanácsköztársaság büntetőjogának fő kérdései.* In: In: Halász Pál (szerk.): *Tanulmányok a Magyar Tanácsköztársaság államáról és jogáról.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1955. 115.

szedését határozták el. Pogány József a budapesti munkás- és katonatanács ülésén kijelentette: „*vegye tudomásul a burzsoázia, hogy a mai naptól kezdve túsznak tekintjük*”. Budapesten a letartóztatásokat leginkább Cserny József különleges karhatalma hajtotta végre. A túszok listáját Szántó Rezső és Korvin Ottó írták össze. Elsősorban a telefonkönyvből kimásolt különböző listák alapján kerültek a túszok közé közéleti személyek, politikusok, vállalkozók, papok, katonatisztek. Például Alpár Ignác építészmérnök, Andrassy Gyula miniszter, gróf Apponyi Albert, Balogh Jenő jogászprofesszor, miniszter, Concha Győző egyetemi tanár, Darányi Ignác miniszter, Ferdinandy Géza egyetemi tanár, miniszter, Hazai Samu miniszter, Herczeg Ferenc író, Huszár Károly miniszterelnök, Kmety Károly egyetemi tanár, Mikes János püspök, Timon Ákos egyetemi tanár, Weiss Manfréd nagyiparos, Wekerle Sándor miniszterelnök. Budapesten és a nagyobb városokban összesen mintegy 715 „*ellenforradalmár*” túszt tartottak fogva, más adatok szerint politikai okokból a rövidebb-hosszabb ideig fogságban tartott vagy internált személyek száma közel 1350 volt. A túsztokat mindig éjjel hurcolták el s a Gyűjtőfogház magánzárkáiba csukták. Durván bántak velük, kivégzéssel fenyegették őket, s elrettentésül a kivégzéseket celláik közelében hajtották végre.¹⁶⁵

Marx azon elméletéből indultak ki, hogy a bűnözés legfőbb oka a kapitalizmus társadalmi rendszerével együtt járó kizsákmányolás és elidegenedés, arra gondoltak, hogy ezután már nem fognak elkövetni vagy elleni bűncselekményeket. Ezért Rónai Zoltán népbiztos utasítására a VIII. sz. Kormányrendelet alapján kiengedték a börtönökből azokat a bűnözőket, akiknél „*a cselekmény nyilvánvalólag a kapitalista gazdasági rendszerben rejlő exogén okokra vezethető vissza*”. Budapesten ezért 16 143 fogva tartottból 13 812 elítéltet vagy előzetes fogva tartásban lévő személyt helyeztek szabadlábra. Köztük olyat is, akit szándékos emberölésért ítélték el, de az elkövető „*proletár*” volt. Helyükre jórészt politikai okokból letartóztatottak kerültek.¹⁶⁶

165 Olysió Gabányi János: (szerk.): „*Mártírjaink.*” – Az „*öszirózsás*” forradalom és a proletárdiktatúra áldozatainak meggyilkolása, lelki és testi megkínzása. Honvédelmi Sajtóvállalat, Budapest, 2000. 417–421. Bődök Gergely: *Kegyelmes urak a Gyűjtőfogházban. A vörösteror fővárosi túsza*. In: *Múltunk*, 2014/4. 151. Molnár Félix: (szerk.): *Rabságom története. Emlékalbum. A 133 napos kommün túsza*inak arcképcsarnoka és élményei. Mindel Albin Műkönyvkötészete, Budapest, 1921; Somogyi Zoltán: *A rémuralom napjaiból – Túszok és egyéb történetek.* „Patria” Irodalmi Vállalat és Nyomdai Rt., Budapest, 1922.

166 Szöllősy Oszkár: *Magyar börtönügy. Büntetések és biztonsági intézkedések végrehajtása.* Révai, Budapest, 1935. 50. Berta Gyula: *Börtön, börtön, börtön.* Somogy Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet, Kaposvár, 2005. 35.

A Tanácsköztársaság vezetői abból az illúzióból indultak ki, hogy a Vörös Hadsereg hamarosan elfoglalja Magyarországot is, ezért hozták sietve és a következményekre nem gondolva a szovjet mintát követő rendeleteik garmadáját. A szovjet hadsereg előrenyomulása azonban megtorpant, és ennek következtében a Tanácsköztársaság kül- és belpolitikája egyaránt megbukott, vezetői – bár a román csapatok még csak a Tiszánál voltak – két különvonaton Bécsbe menekültek.

A Tanácsköztársaság rendszerének lényegét a szociáldemokrata Böhm Vilmos fogalmazta meg a legtalálóbban: *„Ez a rendszer nem a proletariátus, hanem egy fegyveres erő fölött rendelkező csoport diktatúrája, amely gyakran szembefordult már a proletársággal is.”*¹⁶⁷

167 Böhm Vilmos: *Két forradalom tüzeiben. Októberi forradalom, Proletárdiktatúra, Ellenforradalom.* Verlag für Politik, München, 1923.

***A pártok induló büdzsége
a rendszerváltoztatást követően.¹
Origó állapot – az utódpárt releváns bukszája***

Bevezetés

Ahhoz, hogy az 1990-től 2018-ig terjedő hét parlamenti ciklust felölelő időszak parlamenti pártjainak gazdálkodását feltérképezhessük, látni kell, hogy az origónak tekintett 1990. évben a pártok milyen kondíciókkal és lehetőségekkel bírtak és vágtak neki az új, demokratikus berendezkedés kínálta lehetőségeknek. Az újonnan megalakult pártok 1990 előtti pénzügyi-gazdasági történetének vizsgálata – az általuk hozott muníció rövid távra való visszavezethetősége és csekély mértéke miatt – az origó állapot meghatározása tekintetében nem releváns, de a szocialista diktatúra egypártrendszerében működő MSZMP, majd a jogutód pártként létrejövő MSZP pénzügyi-gazdasági helyzetének bemutatása, a tisztán látás és az új kezdet, az origó állapot meghatározása miatt elengedhetetlen.

Mint azonban ismert, a többszakaszos elszámolás – az adathiányok miatt – lényegében teljesíthetetlen elvárásokat támasztott a jogutód párt felé, ami az adott helyzetben sajátos politikai megoldásokra támaszkodó törvénykezést is maga után vont. Az elszámolás tényét megkérdőjelezni azonban nem lehet, így a párt kiinduló pénzügyi-gazdasági helyzetét a vagyonelszámolási és pót-vagyonelszámolási beszámolójuk adta eredmények alapján határozhatjuk meg.²

1 A tanulmány a Nemzeti Közszolgálati Egyetem és a Konrad Adenauer Stiftung közös szervezésében megtartott 2021. október 8-i konferencián elhangzott előadásra épül; a (szerk.): Kovács Éva Margit: Ünnepi kötet a 65 éves Imre Miklós tiszteletére, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2020. kiadványban megjelent tanulmány másodközlése.

2 A téma az akkori időszak parlamenti bizottsági és plenáris jegyzőkönyveinek, valamint a különböző törvények bemutatásával tovább mélyíthető. Jelen tanulmány témája szempontjából azonban a jogutód párt (MSZP) origó pénzügyi helyzetének megismertetését tűztem ki célul, amely a párt vagyonelszámolási és pót-vagyonelszámolási beszámolója alapján eredménnyel szolgál.

Hazánkban a rendszerváltoztatást követően kialakult demokratikus politikai miliő lehetővé tette a pártfinanszírozás és pártgazdálkodás demokratikus szabályainak lefektetését is. Az 1989. évi XXXIII. törvény (továbbiakban Pártgazdálkodási törvény) megalkotásával – a pártok finanszírozásáról és gazdálkodásáról – lehetővé vált a pártok pénzügyi mechanizmusainak törvényes keretek közé szorítása és nem utolsósorban átlátható és jól dokumentálható lekövetése is.

A tanulmányban igyekszem a rendszerváltoztatás körüli időszak pártok számára nyújtotta lezáró és egyben új fejezetet nyitó lehetőségeit és alakulását felvázolni, az állampárti vagyon elszámolásához kapcsolódó történések és a Pártgazdálkodási törvény adta új keretek feltérképezésével.

1.2 Az MSZMP vagyonának sorsa a jogutód MSZP vagyonelszámolási és pót-vagyonelszámolási beszámolója alapján

... Nem kérhetem vissza a jegy árát, csak ha elmaradt az előadás. Itt az előadás megtörtént.

Lehet minősíteni...³

Az Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) vagyonának sorsa és az utódpárt elszámoltatása az „örökölt” vagyonról hatalmas társadalmi-politikai érdeklődést váltott ki a rendszerváltoztatás miliőjében, és a téma még sokszor ma is, több mint harminc évvel a rendszerváltoztatást követően hullámokban elő-elő tör. A Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) jogutódként létrejött Magyar Szocialista Párt (MSZP) gazdasági és pénzügyi beszámolóiból, valamint az általuk az Állami Számvevőszék vizsgálóinak rendelkezésére bocsátott dokumentumokból kaphatunk képet a korábbi állampárti vagyon alakulásáról és az utódpárt „kiinduló” pénzügyi helyzetéről, magáról az elszámolás tényéről és annak eredményéről.

3 Az Állami Számvevőszék beszámolója a pártvagyonvizsgálatról az Országgyűlés terv- és költségvetési bizottsága előtt – Jegyzőkönyvkivonat

MSZMP-ből MSZP és az elszámoltatás társadalmi-politikai igénye

Az MSZMP XIV. átalakuló kongresszusán elfogadott határozata szerint⁴ „az új, de jogfolytonos párt kíméletlen őszinteséggel szembenéz elődje múltjával, elhatárolja magát a bűnöktől, a tévesnek, hibásnak bizonyult elvektől és módszerektől. Szakít a bürokratikus pártállam rendszerével, a demokratikus centralizmus elvével, ugyanakkor az MSZMP-n belüli reformtörekvések örökösének tekinti magát.”

Az elfogadott határozat értelmében az állampárt jogutóda a Magyar Szocialista Párt (MSZP) lett. Az első országos ügyszavazást az Szabad Demokraták Szövetsége kezdeményezte 1989 őszén a következő kérdésekről: kivonuljanak-e a pártszervezetek a munkahelyekről, elszámoljon-e vagyonával az MSZMP, a szabad választás után sor kerüljön-e a köztársasági elnök megválasztására, illetve feloszlassák-e a munkásőrséget? A referendumon⁵ a választópolgárok 58,03 százaléka vett részt, és a négy kérdésre a többség igennel válaszolt, így a többi közt az állampárt vagyonelszámoltatásának kérdése is a lehetőségből kötelező és szükséges feladattá vált. A kérdéses vagyon pedig nem kevés, a régi MSZMP Központi Bizottság Gazdálkodási Osztálya által összeállított jelentés szerint 1988. december 31-én a régi MSZMP vagyona csaknem 10 és fél milliárd forint volt. Az 1990. évi LXXIII. törvény és az e törvényt módosító

4 „Az MSZMP XIV. kongresszusának küldöttei – (a megválasztott 1276 küldöttből 1274 regisztráltatta magát) – október 5-én este előzetes vitát folytattak a napirendről és az ügyrendről, ezt 6-án délelőtt véglegesítették. Nyers Rezső politikai megnyitó beszédében hangsúlyozta, hogy az 1988. májusi pártértekezlettel lezárult egy korszak és valami új kezdődött. A Népi demokratikus platform és a Reformszövetség által „összedolgozott” kompromisszumos tervezetet abszolút többséggel elfogadta a kongresszus, kimondta az MSZMP megszűnését és az új párt – a Magyar Szocialista Párt – megalakulását, s a továbbiakban már az MSZP I. kongresszusaként folytatta munkáját. A kongresszus állásfoglalása leszögezte: „Hazánk történelmében lezárult a Magyar Szocialista Munkáspárt nevével fémjelzett korszak. Ezzel az MSZMP, mint állampárt története véget ért. Az átfogó és gyökeres társadalmi, gazdasági és politikai megújuláshoz elengedhetetlen, hogy belőle új párt alakuljon. A kongresszuson létrejövő új párt kíméletlen őszinteséggel szembenéz elődje múltjával. Elhatárolja magát a bűnöktől, a tévesnek, hibásnak bizonyult elvektől és módszerektől. Szakít a bürokratikus pártállam rendszerével, a demokratikus centralizmus elvével. Az alakuló új párt ugyanakkor az MSZMP-n belüli reformtörekvések örökösének tekinti magát.” A Kossuth Könyvkiadó megjelentette a kongresszus rövidített, szerkesztett jegyzőkönyvét „Kongresszus '89” címmel. (Szerkesztette Kimmel Emil és a Kossuth Könyvkiadó Politikai Szerkesztősége – Kossuth Könyvkiadó 1990. 368.) (Bihari Mihály elemző írása „Egy kongresszus szociológiája – az állampárt végőrái” címmel jelent meg a Magyarország politikai évkönyve című kiadványban – Aula – OMIKK 1990. 21–28.)” – In: IV. Kötet 1981–1989. Magyar Országos Levéltár. Budapest, 2001.

1991. évi LI. törvény előírásai alapján elkészített beszámolókból – amely az elmúlt rendszerhez kötődő egyes társadalmi szervezetek vagyonszá-
moltatásáról rendelkezett – képet kaphatunk az MSZMP/MSZP rend-
szerváltoztatás idején jegyzett vagyonáról, amelynek hitelességét a tör-
vény előírásai szerint az Állami Számvevőszék (ÁSZ) jogosult vizsgálni
és megállapítani. Az MSZP 1990 októberében nyújtotta be az ÁSZ felé
vagyonszá-
moltatását. A beszámolóról készített Állami Számvevőszéki je-
lentést a vizsgálók a lehető legnagyobb körültekintéssel és a teljességre
törekedve állították össze. Az ÁSZ ezt a vagyonszá-
moltatást és az elszá-
moltatás alapját képező adatokat és táblázatokat csak töredékében minősítette
hitelesnek, és a törvény értelmében felhívta a pártot a hiányok pótlására
és az elégtelenül közzétett adatok pontosítására.

A pótlás benyújtását követően az Állami Számvevőszék ellenőrizte
az MSZP pót-vagyonszá-
moltatását is, amelynek eredményéről jelentést
tett az Országgyűlésnek. Az Állami Számvevőszék az MSZP pót-vagyonszá-
moltatását, figyelemmel a törvény 6. §. (5) bekezdésében biztosított le-
hetőségre, amely szerint az elszá-
moltatás nem pótolható adathiány esetén is
elfogadottnak tekintendő – azt elfogadta, és az a törvény 6. §. (6) bekez-
dése alapján „hitelesnek” minősítette. A hitelesnek minősített beszá-
moltatáshoz azonban rögzös út vezetett. Álljon most itt az Állami Számvevőszék
csaknem kétezer oldalas vizsgálati anyagát feldolgozó összefoglaló írás
az MSZP vagyon- és pót-vagyonszá-
moltatásáról, amely az örökölt vagyon
sorsának feltérképezésére és a párt 1990-es induló büdzséjének meghatá-
rozására nyújt lehetőséget.

1.2 Az MSZP vagyon és pót-vagyonszá- moltatása

Az MSZP az 1990. évi LXXIII. törvény előírásainak megfelelően
1990 őszén benyújtotta vagyonszá-
moltatását. A dokumentum hét külön-
álló táblában taglalta a párt vagyonának részleteit. Ezek az összefoglaló
táblák a párt vállalataira, a párt által alapított kft.-kre és alapítványokra,
ingatlan-nyilvántartásra, bevételekre és kiadásokra, állóeszköz-ál-
lományra, illetve értékpapír-, pénz- és bankszámlákra vonatkozó bon-
tásban jelenítették meg a felhalmozott vagyon részleteit. Ez a beszámoló
azonban a vizsgálók által készített jelentés alapján rendkívül hiányos-
nak bizonyult. A benyújtott elszá-
moltatás ellenőrzését követően az Állami
Számvevőszék mindössze két tábla adatait tudta hitelesnek elfogadni. Az
egyik az MSZMP *vállalataira vonatkozó* adatszolgáltatás (1949–1990)

volt, míg a másik, kisebb⁶ korrigálásokkal az MSZMP, illetve az MSZP által alapított *kft.-kre és alapítványokra vonatkozó* tábla. A hiányos adat-szolgáltatásra való tekintettel az Állami Számvevőszék felhívást intézett a párt elnökéhez, hogy adja közre pót-vagyonelszámolását. Az Állami Számvevőszék jelentését, miszerint a párt vagyonelszámolása csak töredékében hitelesíthető és felhívását a pót-vagyonelszámolás benyújtására a párt elfogadta, és gazdasági részlege tovább dolgozott a feladaton. A Magyar Szocialista Párt (MSZP) 1992. január 20-i keltű P-06/92. sz. levelével küldte meg pót-vagyonelszámolását, valamint a nem pótolható adathiányokra vonatkozó nyilatkozatokat az Állami Számvevőszék részére.⁷ Az egyes táblák újbóli hitelesítéséhez kiegészítő információkat adtak, és a következő intézkedéseket is lefolytatták. Ismételten megerősítették korábbi nyilatkozatukat, miszerint az MSZMP nyilvántartásában 1980 előttről nem találtak olyan átfogó *ingatlan-nyilvántartást*, amely tételesen és hitelesen az elszámolás alapja lehetett volna. Az első hiteles összesített nyilvántartást az MSZMP KB 1976. december 6-i határozata, valamint a MÉM 16/b/1977. sz. utasítása alapján készített 1980. december 31. alapadatokkal találták meg. Az eredeti tulajdonosokat – az ősbirtokosokat – azonban ez sem tartalmazta. Az MSZMP ingatlan-nyilvántartásában a részkezelői jog alapján az alapterület és az érték adatok módosítását elvégezték, azok a főkönyvi nyilvántartás értékadatában már követhetők lettek. A felsorolt változásokat az ingatlanvagyon elszámolásához készített táblákon átvezették, ezzel együtt is a táblák csak 1980-tól tekintethetők teljes körűnek. Az MSZP kiadta nyilatkozatát, miszerint bizonyos adathiányokat nem tudtak pótolni, illetve beszerezni. A párt felkérte az Állami Számvevőszéket, hogy az adathiányokat igazolja, és ennek alapján mondja ki a hitelesítést. Az MSZMP *bevételeire vonatkozó* tábla adatait is pontosították, az összeadási hibákat korrigálták, a kamatbevételt a tényleges számra pontosították.

A párt mellékelten megküldte a Pénzügyminisztérium Bevételi Főigazgatóságának 1968 áprilisában kelt 134/1963. sz. intézkedését, ugyan-

6 Az MSZP Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Belvárosi Autójavító Kft. szervezete által alapított törzstőkéjét 5526e Ft-ra módosította, illetve az Allegro Kft. apportlistáját véglegesítette. Mivel az ÁSZ jelentése e két tétel kivételével az elszámolást teljes körűnek ismerte el, s e két tételt korrigálták, ezért a párt kérte, hogy az ÁSZ a 3. sz. táblát minősítse hitelesnek.

7 I. sz. Függelék Az Állami Számvevőszék V-150-6111991/91. sz. jelentéshez – JELENTÉS a Magyar Szocialista Párt pót-vagyonelszámolása hitelességének ellenőrzéséről, az 1991. évi LI. törvénnyel módosított 1990. évi LXXIII. törvény alapján. Budapest, 1992. április. Állami Számvevőszék V-149-8/1991/1992. Tsz: 100.

csak a PM Bevételi Főigazgatóságának 1963. május 20-ai levelét, valamint az MSZMP Költségvetési és Tervezési Alosztályának 1970. április 9-ei feljegyzését és a PM Testületi Szervek Főosztálya K/607/1939. IX. jelű feljegyzését az illetékes államtitkárnak, amelyek dokumentumokból egyértelműen kiderült, hogy az MSZMP-ben az állami szervektől eltérő gyakorlatot engedélyeztek az adózásra és az adatszolgáltatásra. A fentiek alapján a törvényi előírásnak megfelelő MSZMP összesítők nem készülhettek. Az MSZP nyilatkozott arról is, hogy adathiány miatt a párt bevételeire vonatkozó táblát a kért bontásban nem tudja megadni, ezért az adathiány igazolására, majd ezt követően a bevételeket tagláló tábla hitelesítésére kérte fel az Állami Számvevőszéket. Az MSZP *kiadásaira vonatkozó* táblában pontosítottak több megyei szervezet által könyvelt munkabért és közterhet, valamint működési és fenntartási költségek mérlegsoron könyvelt hibás adatait. A módosításokra tekintettel a párt kérelmezte a vizsgálóknál, hogy a kiadásaira vonatkozó táblát is minősítse hitelesnek. Az állóeszköz-állomány vizsgálatakor feltárt hiányosságokat a párt pótolta. A gépek, berendezések és felszerelések, valamint a közlekedési eszközök adatait módosították, azokat teljes körűvé alakították. A korábban beadott nyilatkozatukat megerősítették, hogy az MSZMP védett műalkotásokkal nem rendelkezett. A pontosított állóeszköz állomány táblát ismételten elkészítették, és kérték az Állami Számvevőszéket, hogy a pótolhatatlan adathiányokat újfent igazolja, és a táblát minősítse hitelesnek. A párt *értékpapír-, pénz- és bankszámlákra vonatkozó* összeállított táblát a fellelt dokumentumokból szintén nem lehetett maradéktalanul bemutatni. A megszűnt járási pártbizottságok gazdasági iratainak hiányos archiválása megoldhatatlan szakmai problémákat jelentett. Mindezek alapján a párt kérte, hogy az értékpapír-, pénz- és bankszámlákra vonatkozó táblát az ÁSZ pótolhatatlan adathiány elismerése mellett minősítse hitelessé. A párt nyilatkozott, hogy az 1991. évi LI. törvény – az elmúlt rendszerhez kötődő egyes társadalmi szervezetek vagyonszámoltatásáról szóló – 1990. évi LXXIII. törvény módosításában meghatározott vagyontárgyak elidegenítésére, megterhelésére 1990. augusztus 31. és 1990. szeptember 18. közötti időszakban nem került sor.

Összességében elmondható, hogy a Magyar Szocialista Párt ismételten benyújtott, a volt MSZMP vagyonról szóló elszámolása igencsak hiányos maradt. Ennek legfőbb okaként a párt a pótolhatatlan adathiányokat jelölte meg. Mindezekre tekintettel a párt kérte az Állami

Számvevőszéket, hogy az adathiányokat alapul véve mondja ki az elszámolás hitelességét.⁸

Az MSZP vagyon és pót-vagyonelszámolásának Állami Számvevőszéki vizsgálata

Az Magyar Szocialista Párt (MSZP) által 1992 év elején megküldött pót-vagyonelszámolása több száz oldalnyi dokumentumot tett ki, ezért az Állami Számvevőszék (ÁSZ) a hitelesség ellenőrzésénél csak a helyszíni mintavételes vizsgálat eszközével tudott élni. Az ÁSZ nem vizsgálta a beszámoló azon adatait, amelyek az eredeti vagyonelszámolás dokumentumban a vizsgálat során hiteles minősítést kaptak. A törvény értelmében az ellenőrzésnek nem volt feladata az állampárt vagyonát illetően végrehajtott vagyonmozgások célszerűségének és eredményességének vizsgálata, valamint az MSZMP által alapított gazdálkodó szervezetek működési kérdéseinek és az e szervezeteket illetően végrehajtott gazdasági események feltárása.

Az Állami Számvevőszék által a pót-vagyonelszámolásban vizsgált táblák eredményei:

1. Az MSZP az *ingatlanokra vonatkozó elszámolási adatokat* egy csaknem 1500 oldal terjedelmű dokumentum formájában nyújtotta be. A közölt adatok szerint az állampárt 1988. december 31-én 2641 ingatlannal rendelkezett. Az állományváltozások következtében 1990. augusztus 31-ére az ingatlanok száma 365-re csökkent. A törvény 6. §. (2) bekezdésében előírt kötelezettsége alapján – az első vagyonelszámoláshoz kapcsolódva – az ÁSZ ellenőrizte az ingatlanállományt tartalmazó táblázatokat. Tekintettel arra, hogy – az ingatlanokra vonatkozó adatokat az MSZP nem a törvény előírásainak megfelelően adta meg – nem volt viszonyítási alap az ingatlanok ellenőrzéséhez, mert csak az MSZP által közölt adatokra lehetett támaszkodni, valamint a telekrendezéseknél, illetve az ingatlan-nyilvántartásban – különböző okok miatti – rendezetlen állapotok voltak tapasztalhatók, nem volt lehetőség az egyértelmű hitelesítésre. Az 1985 előtti időszakra vonatkozó adatok a megsemmisült,

8 Csatolmányként megjegyzésben hozzáfűzték, hogy az elszámolás csak az MSZP helyzétére volt teljes körű és hiteles, az MSZMP-re vonatkozóan 1949-től 1988-ig sok gazdasági adat hiányzott, és ezt a korszakot maradéktalanul nem tudták bemutatni. Az MSZMP-re vonatkozó adatok az utolsó tíz évre azonban csaknem maradéktalanul a rendelkezésükre álltak. Itt az okozott gondot a vagyonelszámolás kapcsán a pártnak, hogy az állam és az MSZMP kapcsolata miatt az MSZMP az általános gazdasági gyakorlattól eltérő módon kapcsolódott az állami költségvetéshez. Így a kért bontásban a rendelkezésre álló adatokból csak részben hiteles elszámolást lehetett készíteni.

eltűnt, illetve beszerezhetetlen dokumentumok, ingatlan-nyilvántartási hiányok stb. miatt nem voltak rekonstruálhatók. A fentiekre figyelemmel az 1990-ben benyújtott vagyonszámolásban az ingatlanokra vonatkozó adatokat az Állami Számvevőszék nem hitelesítette. A párt a benyújtott pót-vagyonszámolásban a V-5-10/1991. sz. ÁSZ jelentésben az ingatlanok körében kifogásolt nyilvántartási pontatlanságokat kijavította, az arról készült kiegészítő táblázatot megküldte. Megerősítette korábbi nyilatkozatát, miszerint a volt MSZMP nyilvántartásában 1980 előttről nem találtak olyan átfogó nyilvántartást, amely tételesen és hitelesen az elszámolás alapja lehetett volna, amelynek alapján az 1949-től 1980-ig terjedő időszakra adatszolgáltatását el tudta volna készíteni. Pontosította az ingatlanok megszerzése jogcímére és időpontja feltüntetésére vonatkozó nyilatkozatát és az adatszolgáltatását. Az adathiány pótolhatatlanságáról a pót-vagyonszámolás keretében külön nyilatkozatot is csatoltak. Az ÁSZ ellenőrzése során megállapította, hogy a pót-vagyonszámolásban jelzett pótolhatatlan adathiányok valóban fennállnak, mivel a mintavételes ellenőrzésnél az MSZP iratanyagai között 1980. évet megelőző időszakra vonatkozó ingatlan-nyilvántartást a vizsgálatot lefolytatók nem leltek fel. Egy-két kivételtől eltekintve az 1980 előtt szerzett ingatlanok birtokba kerülésének jogcímét nem lehetett megállapítani. A párt ingatlanállományát egységesen a volt MSZMP KB Titkársága 1976. december 6-ai, valamint a Minisztertanács 3339/1977. sz. határozata s a végrehajtására született MÉM 16/b/1977. sz. utasítás alapján jegyezték be úgy, hogy a Magyar Állam tulajdona mellett a volt MSZMP Központi Bizottsága kezelői jogát tüntették fel. Ennek eredményeként a volt MSZMP ingatlanainak telekkönyvi nyilvántartása 1980-ra rendeződött, s ezzel a vonatkozó adatok mind a megszerzés jogcíme, mind időpontja esetében egységessé váltak. Az előzőekben kifejtettekre tekintettel az ÁSZ az ingatlanokra vonatkozó elszámolást a nem pótolható adathiány miatt elfogadottnak tekintette.

2–3. A vagyon *bevételekre és kiadásokra vonatkozó megállapításai* az eredeti vagyonszámolás tekintetében számszaki hibákat és a hitelesítést akadályozó tényeket is megállapított. Az ÁSZ ellenőrzése során feltárta, hogy a pót-vagyonszámolás keretében megküldött mellékletekben a korábban kifogásolt számszaki hibák kijavítása megtörtént. A dokumentumok hitelt érdemlően igazolták, hogy az MSZP a törvény előírásai szerint nem tud adatot szolgáltatni, mivel a volt MSZMP vállalatai költségvetési kapcsolatai eltértek az állami vállalatokétól, a beruházási tevékenység nem épült be a volt MSZMP számvitelébe, továbbá a volt MSZMP-t illetően az állami szervektől eltérő gyakorlat érvényesült az adózásra és az

adatszolgáltatásra. A fentiekre is tekintettel az Állami Számvevőszék az elszámolás ezen adataira vonatkozó táblákat a nem pótolható adathiány miatt elfogadottnak tekinti.

4. A vagyon *egyéb állóeszközökre* vonatkozó vizsgálata megállapításai szerint a benyújtott adatok számszaki hibákat tartalmaztak, továbbá azt is megállapították, hogy az MSZP nem tudott elszámolni több képzőművészeti alkotással. Később az utóbbiak adatsorán lévő pontatlanságot korrigálták, azonban továbbra sem tudott az MSZP teljes körűen alapbizonylatot bemutatni ezek eredetéről, az adathiány pótolhatatlanságáról nyilatkozatot adtak. A vizsgálat megállapítása szerint a meglévő nyilvántartásokból nem volt megállapítható minden üzemkörön kívüli állóeszköz eredete (pl. vétel, ajándék, letét stb.) és egyedi pontos azonosíthatósága. Az előzőekre tekintettel az ÁSZ nyilatkozott, hogy az egyéb állóeszközökre vonatkozó elszámolás nem pótolható adathiány miatt elfogadottnak tekintendő.

5. A vagyon *értékpapír- és pénzforgalom* vonatkozó adatainak pontos feltüntetését a megyei irodák pontatlan adatszolgáltatása és a hiányzó adatok akadályozták. Az MSZP az értékpapír-forgalomra, valamint a pénzforgalomra vonatkozó mellékleteket illetően eleget tett a pót-vagyonelszámolás keretében. Az értékpapírok állományáról a törvényben előírtak szerint az MSZP elkészítette az évenkénti (év végi), valamint a törvény hatálybalépésének időpontjára vonatkozó kimutatásokat. Mindezek figyelembevételével az értékpapírok állományának alakulására vonatkozó adatszolgáltatás az ÁSZ ellenőrzésének megállapításai alapján teljes körűnek és hitelesnek tekintendő. A törvény 6. §. (4) bekezdése alapján benyújtott szerződésekre vonatkozó megállapítások: A törvény 6. §. (4) bekezdésében meghatározott ingatlanok, gépek, berendezések, felszerelések, valamint járművek, továbbá védett műalkotások és az MSZP által alapított gazdálkodó szervezetek és alapítványok állományában 1990. augusztus 31-e és 1990. szeptember 18-a közötti elidegenítésére, illetve megterhelésére az MSZP nyilatkozata szerint nem került sor. A szűrőpróbaszerű ellenőrzés tapasztalatai igazolták, hogy a jelzett időszakban és körben elidegenítés, illetve megterhelés nem fordult elő.

Az MSZP vagyon- és pót-vagyonelszámolásához kapcsolódó Állami Számvevőszéki jelentés összegezve megjeleníti a vagyonelszámolásra vonatkozó tényeket és eredményt:

„Az Országgyűlés az 1991. október 22-i ülés napján elfogadott 1991. évi LI. törvénnyel módosított az elmúlt rendszerhez kötődő egyes társa-

dalmi szervezetek vagyonszámolatásáról szóló 1990. évi LXXIII. törvény értelmében az Állami Számvevőszék a Magyar Szocialista Pártot mint a volt Magyar Szocialista Munkáspárt jogutódját – amely szervezetnek a vagyonszámolása az adatok hiánya miatt nem volt hitelesíthető – felhívta a hiányok pótlására. A pótlás benyújtását követően az ÁSZ ellenőrizte az MSZP pót-vagyonszámolását, amelynek eredményéről az alábbi jelentést tette az Országgyűlésnek:

*Az Állami Számvevőszék az MSZP pót-vagyonszámolását a jelentésben részletezett indokok alapján, figyelemmel a törvény 6. §. (5) bekezdésében biztosított lehetőségre, amely szerint az elszámolás nem pótolható adathiány esetén is elfogadottnak tekintendő – azt elfogadja és az a törvény 6. §. (6) bekezdése alapján »hitelesnek« minősül.*⁹

Az eredmény

Az Állami Számvevőszék elnöke¹⁰ az utódpart elszámoltatása kapcsán a következőket tárta a nyilvánosság elé. Több ponton is nehézségekbe ütközött a vagyonról történő elszámoltatás, nem csatoltak leltárt, nem is volt leltározás. Néhány olyan adatra is rábukkantak a vizsgálók, amelyek arra utaltak, hogy a vagyonteltár nem tartalmazott bizonyos objektumokat, amelyek a vonatkozó dokumentumok alapján mégis az MSZP-hez tartoztak. A kormány álláspontja a vagyonszámolás kapcsán azonban végig állandó maradt.

A népszavazás döntése úgy szólt, hogy elszámoljon-e vagyonával az MSZMP? Az elszámolási kötelezettség a pártra vonatkozott, az elszámoltatás vagy elszámolás módszerére, az ezzel kapcsolatos eljárás rögzítésére a parlament volt jogosult. Olyan parlamenti döntés, amely konkrét feladatokat írt volna elő az elszámolás, illetve az elszámoltatás kérdésében, nem született. Azt is fontos volt leszögezni, hogy az MSZMP nem egy egyszerű párt volt, hanem állampárt, amit az alkotmányban rögzített vezető szerepe is bizonyított. Tehát nem a párttörvényben leírt jogszabályok alapján kellett az elszámoltatást elvégezni. Az Állami Számvevőszék elvégezte azt a munkát, amit a hivatkozott országgyűlési határozat számára

9 JELENTÉS a Magyar Szocialista Párt pót-vagyonszámolása hitelességének ellenőrzéséről az 1991. évi LI. törvénnyel módosított 1990. évi LXXIII. törvény alapján I. sz. Függelék a V-150-6111991/91. sz. jelentéshez. 2.

10 Hagelmayer István

meghatározott. Azaz elvégezte az 1989. szeptember 30-a szerinti vagyonszerűleg vizsgálatát.¹¹

A vizsgálatot követően a párt által elkészített és közzétett pénzügyi beszámoló alapján az MSZP origó büdzsáját a tetemesnek mondható, csaknem félmilliárd forint összeggel regisztrálták.

FELHASZNÁLT IRODALOM

A pártfinanszírozás alapelvei. Budapest, Eötvös Károly Közpolitikai Intézet, 2006. http://ekint.org/ekint_files/File/tanulmanyok/apartfinanszirozasalapelvei.pdf

Bihari Mihály: *Politológia – A politika és a modern állam. Pártok és ideológiák.* Budapest, Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó, 2013.

Blondel, Jean: Party systems and patterns of government in western democracies. *Canadian Journal of Political Science*, 1. (1968), 2. 180–203. <https://doi.org/10.1017/S0008423900036507>

Enyedi Zsolt – Ken Benoit: Kritikus választás 2010. A magyar pártrendszer átrendeződése a bal–jobb dimenzióban. In Enyedi Zsolt – Szabó Andrea – Tardos Róbert (szerk.): *Új képlet. A 2010-es választások Magyarországon.* Budapest, Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány, 2011. 17–42. <https://publications.ceu.edu/sites/default/files/publications/enyedibenoit017042cimlap1.pdf>

Gramsci, Antonio: *Politikai írások (1916–1926).* Vál. Szabó Tibor. Budapest, Kossuth, 1985. 79–83.

Horváth Anett: *Pártpénztárak – A parlamenti pártok éves pénzügyi beszámolóiban közölt záró egyenlegek alakulása a bevételek és kiadások mérlegsorok vizsgálatával (1990–2014).* PhD-értekezés. Budapest, ELTE, 2016.

Horváth Attila – Soós Gábor: Pártok és pártrendszer. In Körösenyi András (szerk.): *A magyar politikai rendszer – Negyedszázad után.* Budapest, Osiris – MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézet, 2015. 249–278.

Körösenyi András – Tóth Csaba – Török Gábor: *A magyar politikai rendszer.* Budapest, Osiris, 2003.

Luther, Kurt Richard – Deschouwer, Kris (szerk.): *Party elites in divided societies: Political parties in consociational democracy.* London, Routledge, 1999. 108–133.

11 Az Állami Számvevőszék beszámolója a pártvagyonszerűleg vizsgálatról az Országgyűlés terv- és költségvetési bizottsága előtt – Jegyzőkönyvkivonat. In: Beszélő, 8. szám, évfolyam 2.

A mindennapjaink 1952-ben

A Rákosi-diktatúra legsötétebb és legkilátástalanabb éve volt az 1952-es. A begyűjtési rendszer miatt éheztek a falvakban. Ez volt az az év, mikor bevezették a munkakönyvet, felszámolták a magánkönyvelői hálózatot és megtiltották a házingatlanok bérbeadását, a gyárakban pedig tombolt a sztahanovista mozgalom, a dolgozók munkaversenye. Az internálótáborok megteltek, a kitelepítettek a számukra kényszerlakhelyül kijelölt falvakban sínylődtek. Ezen írásban részletesebben megismerkedünk sorsukkal. A munkakönyv bevezetése a munkaerő totális ellenőrzését szolgálta. A dolgozók röghöz kötése volt a cél. Aki kilépett munkahelyéről, az ellen „önkényes kilépés” tényállással büntetőeljárást lehetett indítani. Aki nem dolgozott munkahelyen, szintén büntetőjogi szankciókkal volt sújtható „közveszélyes munkakerülés” tényállással. A totális beadási rendszer miatt a lakosság kénytelen volt titokban, feketén disznót vágni, azért, hogy ne éhezzen. Ez volt a Rákosi-diktatúra legsötétebb éve, amikor mindenki attól rettegett, hogy bármikor elviheti koholt váddal a fekete autót.

A kolorádóbogarak elleni harc

Indítsunk rögtön egy rendkívüli kampánnyal: a kolorádóbogarak elleni harccal.

„Átkos kolorádóbogár, krumpliföldön pusztítva jár, / Hátán csíkos takarója, Amerika lobogója, / Telhetetlen rusnya féreg, üssed agyon, ahol éred!” – hangzott az 1950-es évekbeli csasztuska.

A kolorádóbogár név onnan ered, hogy először 1824-ben Coloradóban talált ilyen bogarat Thomas Say entomológus. Európában már jóval a hidegháború előtt is megjelent e kártevő; a második világháborúban terveztek is bevetését (mindkét fél), ami végül elmaradt. Hogy mekkora problémákat okoztak az ízeltlábúak, azt jól mutatja, hogy Magyarországon már 1925-ben törvény született a különféle burgonyakártevők ellen, s e jogszabályban már szerepelt a kolorádóbogár.¹

Magyarországon a második világháború után, 1947-ben Héderváron

1 1925. évi XLIV. törvénycikk a burgonyarák és a kolorádóbogár, valamint a burgonyatermesztést veszélyeztető egyéb betegségek behurcolásának és elterjedésének megakadályozásáról, 1925. december 29.

regisztrálták az első példányt. Az Új Ember katolikus lap írt a bogár felbukkanásáról: „Győr megyei gazda csípte el először. Néhány nappal ezelőtt Hédervár községből beküldött egy bogarat a földművelésügyi minisztérium növényegészségügyi osztályának. 500 forintot kapott a bogárért, mert ő volt az első, aki észrevette burgonyaföldjén a vést hozó jövevényt. Így szemre elég közönséges bogár – egy centiméter hosszú, tojásdad alakú, domború hátú, aranszínű szárnyán tíz hosszanti sáv látható, és nyakpajzsán jellegzetes fekete rajzolatok. [...] Szaporaságára és rettenetes étvágyára jellemző: egyetlen nőstény utódai két év alatt két katasztrális hold burgonyaföldet lephetnek el, s ha nem történik védekezés, teljesen megsemmisítik e két hold krumpliföld várható termését.”²

1948-ban a Zala című lap részletes útmutatót adott arra vonatkozóan, hogyan lehet felismerni a bogarat, és felhívta a figyelmet a gazdák kötelességére, mely szerint a talált rovarot be kell jelenteni a községhez, a rendőrsőn vagy a minisztériumban: „A bogár kisujjköröm nagyságú, kb. 1 cm hosszú, a közismert katicabogárhoz hasonló, de másfélszer akkora, amelyet könnyen fel lehet ismerni az agyagsárga szárnyfedőin látható tíz hosszanti fekete sávról. A nőstények 20–30-as csomókban rakják le petéiket a fiatal burgonyalevelek fonákjára. Burgonyatáblánk vizsgálatakor tehát a leveleket hajtsuk fel, nincs-e pete a levelek fonákjain. A bogarak lárváit feltűnően domború hátukról, körtealakjukról lehet felismerni leginkább.”³

A korabeli propaganda szerint az amerikai imperialisták dobták le nemcsak Magyarországra a kolorádóbogarat, hanem az NDK-ra is, ahol Amikáfernek, vagyis jenkibogárnak nevezték. De ugyanígy harcoltak ellene Csehszlovákiában, Lengyelországban és a Szovjetunióban is. A kolorádóbogarakat permetező- és porozógépekkel irtották. Ezen kívül diákoknak iskolai szervezésben kötelező volt kimenni a burgonyaföldekre és begyűjteni a bogarakat, ami elég sziszifuszi munka volt.

Az Államvédelmi Hatóság is küzdött az imperialistának minősített bogarak ellen, olyannyira, hogy Rákosi Mátyásnak címzett levélben számoltak be egy sikeres akcióról: „Intézkedés történt a jelzőszolgálat felé, hogy fokozottabban figyeljék a léghajléteret, nehogy a szelet kihasználva bogarakat vagy gyűjtőlapokat kis léggömbökön bocsássanak be az ország területére” – ahogyan Katona Csaba forrásközléséből megtudhatjuk.⁴

2 Új Ember, 1947. augusztus 3. 2.

3 Zala, 1948. június 13. 6.

4 Katona Csaba: Az ÁVH elszánt harca a kolorádóbogarak ellen, Archívnet 2003/4.

1953-ban, Sztálin halála után a kolorádóbogarak elleni, antiimperialista küzdelem is véget ért.

Hédervár, ahol az első magyarországi példányt találták, 1997-ben, az ötvenedik évfordulón kolorádóbogár-szobrot avatott.

Kitelepítettek sorsa

Az 1951-ben hiába írt Somlay Artúr színész levelet Rákosi Mátyásnak, hogy vegyék le a kitelepítendő listájáról Déry Sári színésznőt, kérését nem hallgatták meg.⁵ Déry Sári meghalt a kitelepítés alatt, 1952. augusztus 26-án.⁶ Pusztán azért került fel a listára, mert férje gróf Almássy Miklós volt, akivel 1948-ban kötöttek házasságot. Kapcsolatuk romantikus szerelem volt, a színésznő elvált férjétől, Kalmár Gyula hírlapírótól, a Kis Újság szerkesztőjétől, hogy Almássy felesége lehessen.⁷ Almássy gróf nem talált munkahelyet, ezért istállófiú lett a lóversenypályán.⁸ Déry Sarit származása miatt nem telepítették volna ki, de kitartott férje mellett, és vele ment az Isten háta mögé, Mádra, egy kis faluba, ahol hatodmagukkal laktak egy házban. A színésznő a kitelepítés alatt vakbélgyulladást kapott. Szekéren szállították a legközelebbi kórházba, de a vakbele perforálódott, és már nem lehetett megmenteni az életét.⁹ Az ő életútja adta a mintát Bacsó Péternek főhősnője megalkotásához a *Te rongyos élet!* című filmjében. A főszerepet Udvaros Dorottya játszotta, akinek édesanyját, Dévay Camilla színésznőt ugyancsak internálták.¹⁰

Nézzük meg közelebbről, kiket telepítettek ki. Tizsasülyre került a népszerű romantikus regényíró, Claire Kenneth (Költsey Kende Klára) és Bethlen Margit (Bethlen István felesége), a Montenuovo hercegnők: Mimi és Fanny, valamint Csáky István pénzügyminiszter özvegye, Csáky Irma.¹¹ Csendben túrték a sorsukat, nem vágytak nagy dolgokra: Mimi leginkább samponra, ugyanis hajába beleette magát a trágyaszag, nagyon

5 Somlay Artúr ezután öngyilkosságot követett el, mivel mentőakciója sikertelen volt.

6 A kitelepítendő színészek érdekében közbejárt Somlay Artúr Révay Józsefnél, s mivel akciója egy idő után sikertelen volt, ez is szerepet játszhatott öngyilkosságában. Révész, 2016. 90.

7 Halász, 1997. 14.

8 Magyar Nemzet, 1997. április 5. 14.

9 Amerikai Magyar Népszava, 1980. április 25. 9.

10 A filmet 1984-ben mutatták be, ezért különösen érdekes a recepciója. Akkoriban a kitelepítés még tabutémának számított. A film főhősnője Sziráky Luci gyönyörű operettszínésznő, akit volt férje grófi rangja miatt telepítenek ki. Eleinte az arisztokraták is kiközösítik, és szenved a színház hiányától is. Azonban feltalálja magát ebben a környezetben is.

11 Némethy, 2014. 6.

szeretett volna megszabadulni tőle. A két hercegnő zokszó nélkül, szorgalmasan dolgozott, bár arcukat a mocsári szúnyogok dagadtra csípték. A kitelepítettek kölcsönösen segítették egymást.¹²

A diktatúra kegyetlensége és abszurditása is benne van az ő történetükben is. *„Olykor, ha körülnéztem, az volt az érzésem, hogy egy különös karnevál ez, mindenki rongyos ruhát és történelmi nevet visel”* – írta Claire Kenneth, aki az 1956-os forradalom után férjével, Bárdossy Pál testőrparancsnokkal emigrált. Claire Kenneth, azaz Kölcsey Kende Klára édesapja szintén testőrparancsnok volt. Az írónő első kötetei, az *Éjszaka Kairóban* és a *Randevú Rómában* 1946-ban és 1947-ben jelentek meg Budapesten, óriási sikert aratva.¹³ Harmadik regényét, a *Neonfény a Nílus felett* címűt azonban Aczél Tamás író az Irodalmi Szemle 1948. júniusi számában támadta *„Egy bestseller margójára”* címmel. Antikommunistának, lélekrombolónak, reakciónak nevezte.¹⁴

Klára első férje Nonn János tisztviselő volt. Miután elváltak, dr. Bíró Géza gyógyszerészhez ment feleségül, akivel bejárták a világot. Második férjét a Gestapo ölte meg, mert segített egy amerikai repülősnak menekülni, akinek gépét a Velencei-tó feletti légicsatában lőtték le.¹⁵ Harmadik férje Bárdossy Pál¹⁶ testőrfőhadnagy lett.¹⁷

Claire Kenneth így emlékezett vissza kitelepítésük körülményeire: *„Az első transzportban voltam, férjemmel és kisfiammal, mikor 1951 májusában a pribékek elhurcoltak. 98-an voltunk a szerelvényen, és nem tudtuk, hová visznek? ... Attól rettegtünk, hogy Oroszországba, a vagonok már ott álltak Szolnoknál. Tiszasülyre vittek minket, egy Kolop nevű tanyára. Álomban ott vagyok, a romos tanyai házban, fekszem a nyomorult fekhelyemen a földön, a pokrócot a fiamra terítettem, mert kegyetlenül hideg az alföldi tél. A petróleumlámpa gyér fényénél látom, hogy az odvas padlásgerendákról ismét bemerészkedtek a denevérek, némelyik kitárt szárnyakkal suhan el a fejem felett.”*¹⁸ *A rizsföldeken kellett dolgoznunk, napfelkeltétől — estig. [...]*

A kardélességű nád állandóan elvágta a tenyerünket, és a véres, sebes kezeinkkel vakartuk az arcunkat, mert a szúnyogok milliárdjai húztak el

12 Eszes, 2004. 63.

13 Erről részletesen ld: Mátay, 1990. 101–102.

14 Claire Kenneth olvasói levele. 168 óra, 1991. augusztus 6. 38. laccíme volt: 5800 Arlington Ave. Riverdale. New York 10471

15 Sarusi, 2017. 69.

16 Bárdossy Pál 1915. június 20. – 2002, New York. Bárdossy, 2005. 705.

17 Némethy, 2014. 6.

18 Kenneth 1978. 10.

felettünk. [...] Délben egy koszos kondérban valami ételt hoztak, amit a rizsárok szélén ülve ettünk meg. Az ivóvíztől mind betegek voltunk. Különös iszapízű lé volt, mely pillanatok alatt leülepedett a pohár aljában.”¹⁹

Nézzük meg, kik felügyelték a kitelepítetteket: „A hatalmas, oldalkocsis motor félkörívet ír le a díszkert bokrai körül, csikorogva fékez, és megáll a várakozó embercsoport előtt. Nyergéből karcsú, természetes fiatal férfi ugrik le, bőre kreol, haja koromsötét. Lakatos András cigány rizsőr, a Bandi szigorú, következetes ember. A kitelepítettektől éppúgy megköveteli a norma teljesítését, mint a paraszti munkához szokott idénymunkásoktól. Vallyon Pista párttitkár figyelmeztette az eligazításon, nehogy kedvezzen a deportált grófi bagázsznak, mert az állásába kerül. Emlékeztette arra is, hogy az apját ezeknek a nagyuraknak a csahos kutyája, Czakó csendőrnnyomozó kínozza halálra. Mégis különös, most, itt, ahogy előtte állnak, a leghalványabb gyűlöletet sem érzi irántuk.”²⁰ A rizsőr előtt álltak: gróf Bethlen István miniszterelnök felesége, balján és jobbán a két Montenuovo hercegnő, Mimi és Fanny, Fanny mellett gróf Csáky István külügyminiszter felesége, Irma, született osztrák grófnő. A sort Bárdossy Pál testőrszázados felesége, Kenneth Klára, a híres író nő zárta. A hölgyek mögött a férfiak: Bárdossy Pál, gróf Teleki László, gróf Eszterházy Lajos és Ambrózy Gyula, a kabinetiroda főnöke, valamint felesége, Kas Klementina.

1974-ben az Új Világ hasábjain Claire Kenneth így idézte fel a tiszasülyi éveket: „A rizsföldek felett már napok óta szürke volt az ég, de a hóesés még nem indult meg. Kegyetlen hideg volt, a romos házat, amelyben összezsúfoltan éltünk, nem lehetett fűteni. Dideregtünk és éhezünk. Éjjel hiába hagytuk égve a füstölő petróleumlámpát, a denevérek mégis bemelegkedtek és huhogtak a fejünk felett. A fekhelyeink körül mezei egerek futkostak. Reggel kihajtottak minket a rizsgátakra, ahová szalmát hordtunk, vagy trágyát talicskázunk.”²¹

„Nem a munka tette gyötrelmessé éveimet, hanem a megaláztatás, az önkény, a kilátástalan jövő, az, hogy semmi szükségem rám.”²²

Ambrózy Gyula súlyos szívbeteg volt, rosszul lett a júliusi rekkenő hőségben. Ugyanis megposhadt, iszapos vízben kellett a burjánzó gyomtól kitisztítani a rizst, gyakran combig érő ragacsos üledékben.²³ Nem volt még félárnyék sem. Bethlen Margit grófnő itatta Ambrózyt és arcá-

19 New Yorki Magyar Élet, 1974. december 20. 9.

20 Eszes, 2004. 62.

21 Új Világ, 1974. december 20. 10.

22 Új Tükör, 1988. június 19. 42.

23 Eszes, 2004: 63.

ba vizet fröcskölt, gyógyszert adott neki, a vízhordó gyermeket orvosért szalajtotta. Ambrózy felesége zokogott. Az orvos sem tudott segíteni, kórházba nem szállították a beteget, még aznap meghalt. Az egykori államtitkár, az 1944. október 15-i kiugrási kísérlet egyik előkészítője, akit annak sikertelensége után Mauthausenbe deportáltak, 70 éves volt.²⁴

Claire Kenneth férje, Bárdossy Pál megszökött a kitelepítésből gróf Teleki Lászlóval, 1951. augusztus 20-án, azonban a határon elfogták őket és négy év fegyházra ítélték. Claire a fiával együtt maradt a kitelepítésben. *„Több kötetet tudnék írni minderről, de nem akarom feltépni a fájó sebet. Az életem legszebb fiatal éveit rabolták el tőlem.”* Az amnesztiát követően, Budapestről továbbra is kitiltva, egy kis balatoni villában húzta meg magát.²⁵

Az 1956-os forradalom után az USA-ba emigráltak férjével. Férje először takarítóként, Klára modellként dolgozott. Az emigrációs évek után²⁶ 1990-ben újra hatalmas sikert arattak regényei Magyarországon. Az író 1946-ban is tömegeket mozgatott meg, a sajtó akkor is Claire Kenneth-lázzról beszélt. 1990-ben pedig *„[a]z Európa Könyvesbolt előtt az utcán áll a sor, egyesek az eredeti amerikai kiadásért felszámított borsos árat is hajlandók megfizetni”*.²⁷

*„Amerikai állampolgár vagyok, de a szívem magyar. Magyarország csodálatos. Mindig honvágyam van. Gyönyörű és szomorú emlékeim kötnek oda. Soha nem felejttem el, hogy Almádban strandszépségversenyt nyertem, s első könyveim kirobbanó sikereit sem. Persze emlékszem a kitelepítésre s arra is, hogy elvették a házat. Anyám temetésére nem engedtek haza, mert mindig a kommunizmus ellen írtam. Szegénynek már csak a sírját láthattam”*²⁸ – összegezte az író 1992-ben Magyarországhoz fűződő viszonyát.

„Néha betért hozzánk Tizsasülyön sorstársunk, gróf Bethlen Istvánné, Magyarország egykori

miniszterelnökének az özvegye, nekünk csak Margit néni. Csodáltam őt. Benne járt a korban, de tartása volt! Méltósággal viselte balsorsát. Étele, ha szűkösen is, de megvolt, magántulajdonának »luxusdarabjai«: egy körgallér, egy viharlámpa, egy sétatot. Ezeket használva sétálgatott minden este a faluban, nyomában a tanyavilágból hozzászegődött kutya. Soha zokszót nem ejtett a mostoha körülményekről. Azt a kis szobát, mely osz-

24 Eszes, 2004: 63.

25 Új Világ, 1974. december 20. 10.

26 Erről részletesen ld: Mátay, 1990: 101–102.

27 Erről részletesen ld: Mátay, 1990: 101.

28 Kurír, esti kiadás. 1992. december 14. 8.

tályrészéül jutott, függönyökkel négy részre osztotta, így lett »fürdőszobája«, konyhája, hálója és nappalija. Mindennap úszott a Tiszában, meg is őrizte testi tartását is»²⁹ – emlékezett vissza rá Szívós Istvánné.

Bethlen Margitra így emlékezett vissza Claire Kenneth: „Bethlen Margit, aki annak idején első regényem, az ÉJSZAKA KAIRÓBAN megírására biztatott, mindég azt mondta: — Ezt egyszer meg kell írnod! Ezt tudni kell a világnak, hogy mit csinálnak ezek velünk! Bethlen Margit akkoriban 70 éves volt, de egyetlen zokszó nélkül végezte a kínai kuliknak való kegyetlen munkát.”³⁰ Az idős asszony az amnesztia után visszatért Budapestre, ott hunyt el 1970-ben.

Az internált nők sorsa

Az internálás – vagyis rendőrhatalósági felügyelet alá helyezés – intézménye 1945 után is a hatalom valós vagy képzelt ellenségei elleni eszköz volt, gyakran akkor alkalmazták, ha olyanokat akartak kivonni a forgalomból, akiket a diktatúra ellenségeinek vélték – pl. társadalmi helyzetük, származásuk miatt –, de valójában nem tettek semmit a rendszer ellen.³¹

A 81/1945. (II.5.) számú ME-rendelet meghatározta, hogy az internálás legrövidebb időtartama hat hónap lehet főbüntetésként.³² Az azt módosító 1440/1945 (V.1.) ME-rendelet már nem büntetőjogi eszközként, hanem államigazgatási kényszerintézkedésként határozta meg, rendőrségi hatáskörbe utalva.³³

Szabadon bocsátás példás magatartás esetében volt lehetséges, ellenkező esetben még hat hónappal meghosszabbítható volt az internálás ideje, de maximum két évig lehetett az elítélt a felügyelet alatt. 1946-ban 18 ezer fő volt az internáltak száma Magyarországon, ebből eleinte 616, majd később 464 fő Kistarcsán.³⁴ Elég volt hozzá egy rosszindulatú, minden alapot nélkülöző feljelentés, hogy internálótáborba kerüljön valaki.³⁵

29 Szabad Föld. 2000. február 15. 21.

30 Új Világ, 1974. december 20. 10.

31 Bank Barbara: Recsk. Szépmíves, Budapest, 2017. 83.

32 Bank Barbara – Gyarmati György – Palasik Mária: „Állami titkok”. Internáló- és kényszermunkatáborok. 1945–1953. ÁBTI-L’Harmattan, Budapest, 2012. 19.

33 Bank Barbara: Recsk. Szépmíves, Budapest. 2017. 81.

34 Fővárosi Közlöny, 1946. 05. 23., Fővárosi Közlöny, 1946. 07. 06.

35 Például reakciós magatartás, hűtlenség váddal. Bank Barbara – Gyarmati György – Palasik Mária: „Állami titkok”. Internáló- és kényszermunkatáborok. 1945–1953. ÁBTI-L’Harmattan, Budapest, 2012. 21.

A kistarcsai tábor³⁶ 1949-től a központi internálótábor, gyűjtőtábor szerepét töltötte be, 1950-től az Államvédelmi Hatóság alá tartozott.³⁷

1949 tavaszán a Központi Internálótábor megszűnt, illetőleg a kistarcsai internálótáborba költözött, és ekkor a köztörvényes ügyek miatt őrizetben levő személyek a fogház és toloncházi alosztályhoz kerültek. A Központi Internálótáborban, mely később az Államvédelmi Hatóság Állambiztonsági Internálótáborává alakult, csak a politikai okok miatt őrizetben levő személyek maradtak.³⁸

Bank Barbara megállapította, hogy az internálótáborokba a hatalom azokat az embereket száműzte, akiket az érvényben levő törvények szerint és az összegyűjtött bizonyítékok alapján nem ítélték el bírósági ítélettel, a diktatúra mégis a rendszer ellenségeinek tartja őket.³⁹ A kistarcsai internálótábor Kopácsi Sándor visszaemlékezése szerint „*roppant nagy terület, szögesdrótokkal körülkerítve, téglapépületekkel és barakkokkal, amelyek eléggé hasonlítanak ahhoz, amit Szolzsenyicin és más szovjet szakértők írnak le.*”⁴⁰

Az udvar végében álló, egyik egyemeletes épületbe helyezték el a női internáltakat, és magas kőfállal bekerítették.⁴¹ A táborba azokat az őrizeteseket szállították, akik internálási véghatározatot kaptak, illetve azokat, akiket innen szállítottak tovább rabmunkára. Almási Tamás Ítéletlenül című dokumentumfilmjének szereplői bírósági ítélet nélkül raboskodtak itt, internálási határozattal. Az ablakokat bemeszelték, zsúfoltság volt, napközben a priccseken csak ülni lehetett. Elhagyni a szobát kizárólag akkor szabadott, mikor étkezni mentek.⁴² 1953 februárjától 1600 főt tartottak itt fogva. Itt raboskodott többek között Demény Pál felesége és leánya, Justus Pál felesége, Arz Károlyné, Csongor Elemérné, Szálasi Ferenc menyasszonya és Hain Péter felesége is.⁴³ A táborat az 1956-os forradalom után is újra fogolytáboroként használták, 7-8000 embert őriztek benne.⁴⁴

36 Eredetileg az 1930-as években csődbe ment Vas- és Vagongyár lakótelepének építették, majd egy ideig rendőrtanoda lett, a német megszállás alatt zsidó deportáltakat őriztek az épületekben. Magyar Nemzet, 2010. november 27. 24.

37 Például reakciós magatartás, hűtlenség váddal. Bank Barbara – Gyarmati György – Palasik Mária: „Állami titkok”. Internáló- és kényszermunkatáborok. 1945–1953. ÁBTI-L’Harmattan, Budapest, 2012. 25.

38 Feljegyzések a rendőrség történetéről. közli Kajári Erzsébet. Múltunk, 1995/2. 119.

39 Bank Barbara: Recsk. Szépműves, Budapest, 2017. 50.

40 Idézi Bank Barbara. Bank Barbara: Recsk. Szépműves, Budapest, 2017. 102.

41 Bank Barbara – Gyarmati György – Palasik Mária: „Állami titkok”. Internáló- és kényszermunkatáborok. 1945–1953. ÁBTI-L’Harmattan, Budapest, 2012. 25.

42 Uo. 26.

43 Uo. 27., Bank Barbara: Recsk. Szépműves, Budapest, 2017. 21.

44 1957-től tartalékos rendőr kiképző iskola működött itt, és Magyar Néphadsereg speciális

Almási Tamás Ítéletlenül című dokumentumfilmje unikális: ugyanis az egykori kistarcsai internálótáborba utalt nők találkoznak benne parancsnokukkal, Piroskával. Azzal az államvédelmessel, aki őrizte őket.⁴⁵ És nemcsak őrizte, hanem a korabeli jelmondatot magáévá téve gyűlölte is őrizeteseit. *„Olyan ijesztő és félelmetes volt, maga a jelenség. Az a hatalmas nő abban a feszülő egyenruhában a hatalom göggyével. Egy primitív embernek hatalma van. Érti? Egy csomó szellemi ember fölött. Maga nem tudja, hogy az neki milyen erőt adott, hogy ő a senki, itt meg a grófkisasszonyok, hercegkisasszonyok. Írók, művészek és ezeknek ő parancsolhat, ő dirigálhat. És ezek azt csinálják, amit ő mond nekik”* – idézte fel a filmben Dévay Camilla az ávós nő alakját.

A fogvatartottaknak nem volt bűnük, koncepciók eljárások áldozataiként kerültek Kistarcsára. Tettes és áldozatok találkoznak. És Piroska szeretné elfelejteni tetteit, úgy viselkedik, mintha egy osztálytalálkozóra érkeztek volna, ahol örülni fognak neki, az örnek, és majd megpusztilják, megölelik egymást. Ami nem történik meg. Van olyan, aki meg tud bocsátani neki, míg más nem. Az utóbbiak közé tartozik Dévay Camilla színésznő is, akinek a kistarcsai évek kettétörték ígéretesen induló színészi karrierjét. Ezt a rendező is hangsúlyozta: *„Jól példázza ezt Camilla sorsa, aki semmiképp sem foghatta fel szerepnek a táborbeli életet, hiszen ez színészi pályáját derékba törte.”*⁴⁶

Dévay Camilla kisgyermekként a nagybátyja kelenföldi mozijába járt, és már ötévesen elhatározta, olyan szeretne lenni, mint Greta Garbo.⁴⁷ Szülei támogatták színészi ambícióit, balettozott és Lakner bácsi színházában játszott. Színészi pályáját a főiskola elvégzése után a Nemzeti Színházban kezdte. Nem sokkal később koholt vádak alapján letartóztatták. Tragédiáját az okozta, hogy tudott gyors- és gépírni. 1944-ben járt a színiakadémiára. Egy katonai csoport keresett gépírni tudó színésznőket. A tanítás szünetelt, Camillát berendelték, hogy megkínzott emberek vallomásait vegye jegyzőkönyvbe a katonai kémelhárító hatóságnál. Őt magát is zárkában tartották, amíg jegyzőkönyvezett.⁴⁸

A színi akadémiai igazolási eljárásban társai kiálltak mellette. A népbíróági eljárás már irányított volt.⁴⁹ Visszaemlékezése szerint a népbíró-

alakulata. Oktató tantermeket alakítottak ki a rabkörletekből. 1989 után menekülttábor-ként működött egy ideig.

45 Piroska akkor már 21 éve nyugdíjban volt, 16 éve fűtőként dolgozott.

46 168 óra, 1992. február 11. 29.

47 A képe később az íróasztalán volt. Almási Tamás: Ítéletlenül. 12. 56.

48 Párkány László: Térdeplő Thália. 46.

49 Párkány László: Térdeplő Thália. 62–63.

sági tárgyaláson azt kérdezte, miért gondolják róla, hogy annyira buta, hogyha mindezt elkövette volna, amit a fejére olvasnak, itthon marad, és nem disszidál. Egyedül Vitányi Iván állt ki mellette. Miután letöltötte az internálási időt, úgy érezte, kitzasztott lett a saját hazájában. „A kollégák féltek szóba állni velem, aki annyira szerettem és szeretem az embereket”⁵⁰ – emlékezett vissza. Szabadulása után jelentkezett a minisztériumban, hogy színésznőként dolgozhasson, de közölték vele, hogy nem léphet színpadra.⁵¹

Ekkoriban ismerkedett meg Udvaros Béla rendezővel, akivel házasságot kötött. Férje azért, mert „rosszul nősült”, évtizedeken át nem rendezhetett a fővárosban. Megismerkedésük történetéről Udvaros Béla így mesélt 1996-ban: a Déryné Színházban állított össze egy estét, amikor bemutattak neki egy csodálatos szépségű színésznőt, Dévay Camillát. Már a próbák alatt beleszeretett. Lányuk, Udvaros Dorottya színésznő 1954. augusztus 4-én született. Három nap múlva összeházasodtak, Udvaros Béla 1954. szeptember 3-án elveszítette a munkáját – a házasságkötés miatt.⁵² Ezután egy albérleti szobában – az akkori Alpári Gyula, ma Hercegprímás utcában⁵³ – egy baráti családnál éltek. Bevételük abból volt, amit a Népművelési Intézetben keresett Béla megbízásos feladatokkal, gyári színjátszócsoporthoz tanításával.⁵⁴ Élelmiszerral segítették őket a barátok, Pécsi Sándor, Bessenyei Ferenc, Váradi Hédi.⁵⁵ Camilla 1956-ban öthónapos terhesként elvetélt, és többet nem lehetett gyermeke.⁵⁶

1957-ben, mikor Békéscsabán először színpadra lépett, könnyek gördültek le az arcán és elmondta a miatyánkot.⁵⁷

1957–1973 között Kecskeméten a Katona József Színház színésznője volt, ezen kívül játszott Békéscsabán is. 1966-ban Elektrát alakította, melyet a Film Színház Muzsika „érzelemgazdag, nagyszerű” alakításaként jellemezte.⁵⁸ „A színésznő vibrálóan izgalmas, sorsot feltáró alakításában a fájdalom, a gyűlölet és a bosszú színei váltakoznak, a pillanatokra felde-rengő reménnyel.”⁵⁹

Így lett ő a kecskeméti Greta Garbo: a színház jelmeztervezője nevezte így el. Szeretett volna a fővárosban játszani, filmekben szerepelni. Egy

50 Kurír, reggeli kiadás, 1996. szeptember 22. 11.

51 Párkány László: Térdeplő Thália. 47.

52 Kurír, reggeli kiadás, 1996. szeptember 22. 11.

53 Magyar Nemzet, 2015. február 7. 28.

54 Párkány László: Térdeplő Thália. 53.

55 Párkány László: Térdeplő Thália. 62–63.

56 Uo. 54.

57 Uo. 62–63.

58 Sírkövén is szerepel. Uo. 44.

59 Film Színház Muzsika, 1966. november 4. 10.

szabadnapján felutazott Budapestre, és elment Aczél Györgyhez, beszélni szeretett volna vele, de nem jutott be hozzá, így a helyzete sem változott.⁶⁰ Csak Makk Károly adott neki filmszerepet: a *Mit csinált felséged 3-tól fél 5-ig?* című filmben udvarhölgyet játszhatott. 1975-ben rehabilitálták, felmentették a koholt vádak alól.⁶¹

Először hosszabb időre akkor került kórházba, mikor Kecskeméten már nem Radó Vilmos volt az igazgató a színházban.⁶² Békéscsabára került a házaspár, ahol nagy terhet jelentett neki Lady Milford szerepe, ekkor már többször került szanatóriumba, és emlékezetkiesései is voltak.⁶³

Kései elégtételt jelentett számára, hogy lányukból, Udvaros Dorottyaból sikeres, méltán elismert színésznő válhatott.⁶⁴ Mikor a lánya felvételizett a Színművészeti Főiskolára, nem tudtak róla a szülei. Amikor kiderült, Camilla azt mondta neki: *„Te akarsz színésznő lenni?! Hiszen motyogsz és úgy jársz, mint egy trampli! Tudod mit, én foglalkozom veled, felkészítelek a felvételire, de nagyon megkínózlak.”* Lánya sikereire nagyon büszke volt, de továbbra is kitaszítottnak érezte magát.⁶⁵ Amikor Dorottyát kérdezték arról, mit jelent édesanyjának, hogy ő sikeres, így válaszolt: *„Hogy elégtétel-e...? Nem tudom. Talán néha úgy gondolja, hogy az, máskor pedig úgy véli, az elveszett éveit semmi nem kárpótolhatja. Borzasztóan örül a sikereimnek. Saját életének rendbetételéhez ez csak egy icipici segítség.”*⁶⁶

Egyszer játszottak együtt, a *Játékszín Janika* című darabjában Dorottya édesanyját játszotta tizenhat alkalommal Camilla, de betegsége miatt le kellett mondania a szereplésről.⁶⁷ *„Beleivódott az érzékszerveimbe, ahogy anyám festette magát, sertepergelt körülötte az öltöztetőnő, ahogy tele volt az öltöző mindenféle számomra rettenetesen misztikus dolgokkal”* – mesélt Udvaros Dorottya gyermekkoráról.⁶⁸

Camilla szerette volna megírni emlékiratait, bele is kezdett, de félbehagyta, azzal indokolva, hogy olyan szerencsétlen a természete, hogy ha nincs közönsége, aki hallgatná, akkor megáll az agya. Ha társaságban mesélt, hamar kifulladt. Tanulmányozta a buddhizmust, harminc év alatt elolvasott róla mindent, amit lehetett, és megismerkedett dr. Hetényi

60 Kurír, reggeli kiadás, 1996. szeptember 22. 11.

61 Párkány László: *Térdeplő Thália*. 89.

62 Uo. 82.

63 Uo. 89.

64 A *Te rongyos életben a főszerepet, egy kitelepített színésznőt alakított Magyar Nemzet* 2014. december 6. 19.

65 Kurír, reggeli kiadás, 1996. szeptember 22. 11.

66 *Szabad Föld*, 1997. augusztus 5. 21.

67 Kurír, reggeli kiadás, 1992. május 24. 11.

68 Aranykor. 45. rész. <https://www.youtube.com/watch?v=pxLounPz5Bk>

Ernövel, a magyar lámával, akitől sokat tanult.⁶⁹ Azt a titkot halálíg megőrizte, hogy ki volt, aki feljelentette. Férje, Udvaros Béla visszaemlékezésében beszélt arról, hogy első adriai útjukon mesélt neki a kistarcsai évekről, azonban arra a kérdésre, ki volt a feljelentője, bezárult.⁷⁰

1991-ben, amikor Almási Tamás filmrendező megkereste Camillát, hogy szerepeljen a dokumentumfilmjében, először nemet mondott.⁷¹ „Mindig ilyen voltál” – mondta neki Piroska parancsnok, miután szembesítette bűneivel. A következőket mondta a filmben: „Beszélőre mentem, és kicsit papírral kipirosítottam a számat meg cipőpasztával a szempillám kifestettem. Maga ott állt és nézte, kik mennek beszélőre, igen szigorú szemekkel. Észrevette, hogy ki vagyok festve. Nincs beszélő, vissza [kellett jönnöm], és fölmosatta velem a szobát büntetésből. [...] Elég büntetés volt az is, mikor maga bejött terebélyesen, pisztolytáskával, és megállt, és minden este rettegtünk, kit szólít meg, kinek kell kihallgatásra menni. Piroska, magának fogalma sincs, ha maga bejött, a pusztá létével félelmet gerjesztett bennünk. Olyan önhittén és olyan magabiztosan viselte az egyenruháját. És úgy bánt velünk, mint férgekkel, akiknek meg kéne döglöni, nem még itt etetni őket. Piroska, nekünk rettegés volt minden percünk. Amikor éjszaka fellármáztak minket, hogy azonnal összecsomagolni mindenünket, kikergettek minket az udvarra, tíz perc alatt, hányszor csinálták ezt meg velünk? Hányszor jöttek be napközben, föltúrták az ágyat, meg az edényeinket, holminkat széttúrták: és most rakja össze!”

Az internáltak között, mint láthattuk, Dévay Camilla volt az, akin a legmélyebb nyomot hagyták a kitelepítés évei.

1952-ben mindannyian az internálótáborokban sínylődtek még.

1952-ben, a legreménytelenebb évben még nem látszott, hogy 1953. március 5-ével enyhülés fog bekövetkezni, legalábbis a tekintetben, hogy az internálótáborok rabjai kiszabadulnak, a kitelepítettek elhagyhatják kényszerlakhelyeiket, bár Budapestre nem térhetnek vissza. 1953. július 4-i programbeszédében jelentette be Nagy Imre miniszterelnök a kitelepítések megszüntetését. A Minisztertanács 1034/1953. számú határozatával döntött az internálás és a kitelepítések 1953. október 31-i határidővel történő megszüntetéséről, valamint a táborok felosztatásáról.⁷²

1952-ben, mint láthattuk, a teljes reménytelenség uralkodott az élet minden területén.

69 Kurír, reggeli kiadás, 1992. május 24. 11. o.

70 Párkány László: Térdeplő Thália. 82.

71 Uo. 89.

72 Palasik, 2015. 1394.

Uralkodó klánok Magyarországon. A Rényi-dinasztia ismeretlen története

Kevesen tudják, hogy a két világháború között létezett egy „magyar maffiának” nevezett társaság, amely kulcsszerepet játszott a kommunista propagandában, a kommunizmus eszméjének terjesztésében. A kifejezés nem tőlem, hanem az író, egyetemi tanár Stephen Kochtól származik¹. A találóan maffiának nevezett csoport tagjai a Komintern² és a propagandista-vezető Willi Münzenberg³ alá tartoztak, de tágabb értelemben Moszkva irányította őket. Ezek az ágensek a Tanácsköztársaság bukása után mondhatni szétszóródtak a világban. A valaha a szocdemekhez beépített, a vörösteror idején már joggal rettegett Pogány József Amerikában bomlasztott „John Pepper” fedőnéven, Alpári Gyula Berlinbe került, Louis Gibarti pedig – akinek eredeti neve mai tudásunk szerint Dobos László lehetett – a Távol-Keletre.⁴ És persze megkerülhetetlen ebből a szempontból Theodore Maly, azaz Mály Tivadar – a temesvári születésű kém a híres-hírhedt „cambridge-i ötök” mestere volt.⁵

A sort hosszan folytathatnánk. Jelentős részüket Sztálin később eltette láb alól,⁶ kiszolgáltatták őket a náciknak,⁷ vagy furcsa „öngyilkosságot” követtek el⁸ – a bevált bolsevik taktika szerint. A Kominternre és a „Világforradalom” mindenre kapható híveire akkor már nem volt szükség. Ők voltak az első nemzedék, akik jellemzően mind világforradalmat

1 Stephen Koch: Kettős szerepben – Az értelmiség elcsábítása, Terror Háza, Budapest, 2014.

2 A Kommunista Internacionálé, vagy röviden Komintern, más néven Harmadik Internacionálé 1919 márciusában alapított nemzetközi kommunista szervezet volt. 1943-ig működött.

3 Wilhelm „Willi” Münzenberg (1889–1940) német kommunista politikus, aktivista és propagandista.

4 Dobos, Alpári és Pogány életrajzát korábban külön cikkekben feldolgoztam. Részben a kommunista történetírás, részben Koch műve alapján.

5 A cambridge-i ötök (Cambridge Five) szovjet hírszerzők csoportja volt, akik 1934 körül a Cambridge-i Egyetem Trinity College-ában végeztek. Az ügy kulcsfigurája volt a fent említett Theodore Maly, azaz Mály Tivadar.

6 Például a vezetők közé tartozó Karl Radeket vagy Pogány Józsefet.

7 Lásd Alpári Gyula halálát.

8 Münzenberget felakasztva találták egy franciaországi erdőben. Koch „nyomozóként” vizsgálta újra az „öngyilkossággal” kapcsolatos tényeket és információkat, és minimum gyanús a történet. Az tény, hogy Münzenberg ekkor már Sztálin útjában volt.

akartak. *„Theodore Maly és a magyar maffia nagy eredménye volt, hogy Európában és Amerikában az ellenséges kultúra elitjén – és főként az ennek a középpontjában álló modernizmuson – rést találtak. Jóval bonyolultabb ez, mint hogy pusztá árulásnak tekinthetnénk”* – írta róluk Koch.⁹

I.

Tágabb értelemben közéjük tartozott egy ma már ismeretlen vegyész-mérnök, akit Rényi Ervinnek hívtak, és akinek első felesége Gyömrői Edit volt – József Attila későbbi pszichoanalitikusa.¹⁰ A jómódú, művelt családból származó Rényi Karlsruhében szerezte meg a diplomáját, később is német területen dolgozott, majd bevonult katonának az első világháborúban a Monarchia seregébe.¹¹ Nem tudjuk, ott került-e kapcsolatba a marxista vagy bolsevik, kommunista eszmékkel, esetleg később vagy korábban. Az biztos, hogy a Tanácsköztársaság alatt akkori felesége, az említett Gyömrői Edit a közoktatási népbiztosságon dolgozott és Rényi Edit néven forradalmi verseket publikált.¹²

Érdekes, hogy a szintén ismert és hírhedt Komintern-ügynök, Duczynska Ilona önéletírása¹³ szerint éppen Rényi Editnél bújkált a februári letartóztatások alatt – tehát a Tanácsköztársaság „kikiáltása” előtt. *„Az állandó lázakhöz később súlyos »spanyol« szegődött. Ezzel feküdtem a februári letartóztatások idején Rényi Edit Bimbó utcai lakásán, ahonnan Halasi Béla vitt el egy kora reggelen Kunfi Zsigmond miniszter édesanyjának a lakására.”*

A Tanácsköztársaság bukása után a korábban Tisza István miniszterelnök ellen gyilkos merényletet tervező Duczynska¹⁴, Rényi Edit és Rényi Ervin is elhagyta az országot, igaz, nem egy időben. Rényiék – bár született egy fiuk – el is váltak, közös gyermekük 1944-ben meghalt.¹⁵ Gyömrői – Duczynskához hasonlóan – külföldön is mozgalmi ember maradt, tevékenységük viszonylag jól dokumentálható, részben az őket méltató kommunista kiadványok és visszaemlékezések alapján.

9 Stephen Koch: Kettős szerepben – Az értelmiség elcsábítása, Terror Háza, Budapest, 2014.

10 Gyömrői Edit (1896–1987) pszichoanalitikus, ismert kommunista aktivista.

11 N. Horváth Béla: Egy pszichoanalitikusnőről. József Attila és Gyömrői Edit szellemi kapcsolatához. Irodalomtörténet, 2003. 34/84.

12 Lásd Borbándi Gyula megkerülhetetlen művét (Nyugati magyar irodalmi lexikon és bibliográfia).

13 Kritika, 1978/8. szám Duczynska Ilona önéletrajza

14 <https://pestisracok.hu/szabo-ervin-baloldali-idol-aki-egy-fiatal-kommunista-ugynokkel-akarta-megoletni-tisza-istvant/>

15 Magyar Hírlap, 1988. október 22.

Gyömrőiről – valamiért még mindig Rényi Edit néven – így írtak 1980-ban a magyar sajtóban:¹⁶

„Vékony füzetnyi forradalmi verset jelentetett meg 1919-ben egy fiatal nő, Rényi Edit. Részt vett a mozgalomban, a Vasárnapi Körnek is tagja volt, s a Tanácsköztársaság megdöntése után el kellett hagynia az országot. Nemcsak itthon, fiatal korában volt mozgalmi ember, külföldi élete is mozgalmas volt: Bécsben, Kolozsváron, Berlinben, majd Ceylonban és végül Angliában is a szellemi élet sűrűjében élt.

Ma 83 éves Rényi Edit, London mellett lakik, nemrég itthon is járt. s hat évtized után újra itthon jelent meg ezúttal egy regénye. Az ötvenes években írta; németül, s magyar változata a Magvető Téli könyvvásári meglepetései közé tartozott. »Csemege« Rényi Edit Megbékélése, mert a szerző azonos azzal a Gyömrői Edittel, aki valaha József Attila pszichoanalitikusa volt.»

Rényi Ervin szinte rögtön újracházasodott, a temesvári Schönheim Ilát vette el,¹⁷ híressé vált fia is ott született meg 1920-ban, de szinte rögtön Berlinbe költöztek, majd Hamburgban éltek. A harmincas években jöttek vissza Magyarországra – nyilván az éppen „megszülető” Harmadik Birodalom elől menekültek, de messze nem elképzelhetetlen, hogy ebben a Kominternnek is szerepe volt. Rényi Ervin a szovjet irodalom és propaganda fordítója volt, olyan anyagoké mint Mihajlov *A Szovjetunió* című munkája¹⁸ és hasonló népművelő, kommunista műveké. Fordításait Rákosiék alatt a Szikra Kiadó jelentette meg¹⁹ (van, amit újra kiadott), az a kommunista vállalat, ahol fia, Rényi Péter dolgozott.

Persze a Szikra több volt ennél: Borvendég Zsuzsanna kutatása szerint ennek elődje volt a Vörös Hadsereg első Magyarországon alapított cége. *„1944. november 7-én Szegeden hívták életre, ez volt a későbbi hírhedt Szikra Kiadó, amely ekkor még elsősorban csempészésre és más illegális gazdasági ügyletekre szakosodott. A cég gazdasági és pénzügyeinek irányításával Vas Zoltánt és a szintén moszkovita későbbi miniszterelnököt, Nagy Imrét bízták meg, a pénztárosi funkciót ideiglenesen Háy László látta el.»²⁰*

16 Könyvvilág, 1980/3.

17 <https://www.nevpont.hu/palyakep/renyi-peter-2eff4>

18 <https://moly.hu/alkotok/renyi-ervin>

19 Uo.

20 <https://pestisracok.hu/borvendeg-sorozata-a-voros-hadsereg-vedte-azt-a-szovjet-magyar-elitalakulatot-amely-felepitette-az-orszagot-kirablo-kulkereskedelmi-halozatot/>

II.

Rényi Péter a németországi általános iskolában a későbbi kancellár, Helmut Schmidt iskolatársa volt.²¹ A második világháború után Rényi gyorsan felemelkedett Rákosiék alatt. A nyomdász végzettségű káder a Párttörténeti Közleményekben megjelent tanulmány szerint 1946 őszétől dolgozott a Szikra Kiadónál. Egyik legjelentősebb munkáját így mutatták be:

„A kommunista kiáltványának ez az ünnepi kiadása – egyike ez időszak igen kevés számú bibliofil kiadványának – valóban nagyon szépre sikerült. Tervezője, tipográfusa: Rényi Péter, grafikai kivitelezője: Csillag Vera (mindketten a Szikra könyvkiadó Gortvai Tivadar által vezetett műszaki osztályának munkatársai voltak).” Ugyanezen írás szerint 1948-ban került át „mint nyomdai összekötő” „az MDP²² propagandaosztálynak állományába”.²³ Ahol a bolsevik párt Központi Agitációs Osztályának a munkatársa lett.²⁴ Azaz valamiféle magyar „mini-Münzenberg”.

Később, 1954-től a rettegett Szabad Nép titkárságvezetője volt, hogy a forradalom után komolyabb ismertséget jelentő pozícióba kerüljön: a Népszabadsággá átnevezett pártlap „örökös főszerkesztő-helyettese” lett.²⁵ De valójában ő irányított

Rényi Péter, természetesen a maga eszközeivel, részt vett az ötvenhatot követő megtorlásban: több kemény, sötét cikket írt. Nem véletlen, hogy 1981-ben ő volt a szerkesztője és társszerzője a Népszabadság hírhedt cikksorozatának, az „Ez történt”-nek.²⁶ A könyvben is megjelentetett propagandakiadvány szerzői („Pintér István, Sólyom József, Szabó László, Szántó Jenő, Várnai Ferenc, Vértes Imre”²⁷) lejáratták, bemocskolták ötvenhatot. Persze korábban is írt az „ellenforradalomról”: „Szabad földről üzenik” című „riportkönyvében”²⁸ a disszidensek lejáratásával foglalkozott. Egy akkori – 1957-es – „kritika” szerint:²⁹ „November, december hónapokban mint valami szörnyű újfajta népvándorlás, emberek ezrei indultak nyugatnak. [...] Hazát, szülőt, gyermeket, házastársat hagy-

21 Lásd: Népszabadság, 2002. október (60. évfolyam, 229–254. szám), 2002. 10. 09. 236.

22 A Magyar Dolgozók Pártja – a sztálinista vonalat követő kommunista párt (1948–1956)

23 Párttörténeti Közlemények, 1988. június. Varga Sándor: A Szikra könyvkiadó 1948-ban.

24 Pártmunkás, 1949. március 20.

25 Kovács Emőke: *Gondolatok a Kádár-korszak filmcenzúrájáról*. Valóság, 2007/7.

26 Népszabadság, 1981. október 25.

27 <https://www.lira.hu/hu/antikvar/irodalomtortenet/ez-tortent-antikvar-2>

28 <https://www.antikvarium.hu/konyv/renyi-peter-szabad-foldrol-uzenik-87159-0>

29 Hajdú-Bihari Napló, 1957. július 24.

tak el. Vitte őket az a hangulat, melyet mesterségesen szítottak Nyugaton: hisztéria, kishitűség vagy bűn.”³⁰ Ezek alapján könnyedén magunk elé képzelhetjük Rényi Péter könyvét.

Máskor egy „túlságosan puha” kiállításon háborgott: „A Népszabadság május 5-i számában Rényi Péter joggal hiányolta az októberi ellenforradalmi események nyomát a Tavaszi Tárlaton kiállított művekben. A nyoma persze jelen van, abban az értelemben, ami valóban hiányként jelentkezik. Hiányzik a pártos állásfoglalás, az ellenforradalom szocializmusellenes jellegének aktív leleplezése”³¹ – írták 1957-ben.

Ezzel a komoly háttérrel természetesen a BM nem szervezte be Rényit, erre nem is volt szükség, a katonai hírszerzésnek nevezett MNVK-2-höz³² sorolták. Ő is azok közé az állambiztonsági-hálózati fogaskerekek közé tartozott, akiket 1971-ben rá kívántak állítani egy nyugatnémet tanácsosra, Peter Scholzra. Az ügyről magam is írtam³³ – bemutatva és rekonstruálva a különböző ügynököket, MNVK-2-eseket, akik szinte mind ismert újságírók, tévések voltak. De részt vett egy korábbi állambiztonsági akcióban is – ennek célpontja egy másik német diplomata, Hans Joachim Vergau volt. Annak az állambiztonsági játszmának a komolyságára jellemző, hogy Kerényi Máriát, a Magyar Rádió Külföldi Adások Főszerkesztőségének munkatársát le is tartóztatták.³⁴ Ezért is volt kifejezetten érdekes az az interjú, amelyet Nagy Péter készített Vergauval. Főleg, mert Rényiről is mesélt.³⁵

„Ismeri Rényi Péter történetét? – kérdezett vissza a tanácsos a vele készült interjújában. – Balkormányos nyugati autója volt, egy Ford, de nem vagyok benne biztos, lehet, hogy Audi volt, de azt hiszem, inkább mégis Ford. Először is érdeklődött a német történelem iránt, és szeretett volna új könyveket kapni Bismarckról. Csak Bécsből tudtam hozni neki, ez volt az első dolog, amit onnan hoztam neki, aztán nem is tudom. [...] Egyszer Rényiinek szüksége volt alkatrészekre az autójához, amiket lehetetlen volt Magyarországon beszerezni. Nekem csak időbe telt, semmi másba, kiementem Bécsbe a Ford ügynökséghez, megvettem és elhoztam.”³⁶

30 <https://www.antikvarium.hu/konyv/pinter-istvan-solyom-jozsef-ez-tortent-27325-0>

31 Magyarország, 1957. május 15.

32 <https://pestisracok.hu/hajdu-janos-bochkor-jeno-renyi-peter-petho-tibor-es-tarsaik-uj-lista-az-allambiztonsag-foglalkoztatott-ujsgiroiroirol/>

33 Uo.

34 Magyar Nemzet, 1971. február 14.

35 http://www.betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2017_2_nagy_1.pdf

36 http://www.betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2017_2_nagy_1.pdf

Íme egy „szerény”, szabadon utazgató kommunista-cenzor élete.

Ennél is érdekesebb, amire Rényi 1982-ben vállalkozott, amikor kiderült, hogy nem igazán érezte meg az idők változását. Az év decemberében „*Nem babra megy a játék*” címen a Népszabadság hirdette meg a „*honvédő harcot az emberi jogok védői ellen*”³⁷, akik sajtószabadságot és alkotmányosságot követeltek. Lefordítva: Rényi nekiesett a későbbi SZDSZ-nek – személyesen az egyszerre Tiltott és Támogatott Konrád Györgynek. (Tiltott és Támogatott – mondom, hiszen egy pár évig üldözte a rendszer vonalas vezetése, de azért mások számra elképzelhetetlen szabadsággal szervezkedhetett, majd utazhatott külföldre.³⁸)

Rényi, a főszerkesztő-helyettes ezt írta: „*Valamit ideje volna tisztázni a szocializmus belső ellenzékével kapcsolatban, elsősorban a »státusukat« illetően. [...] Óriási arzenál, rendkívüli hatalom sorakozik mögéjük: gazdasági és politikai, katonai és propagandaapparátusával a Nyugat minden szocializmusellenes, antikommunista potenciálja és tartaléka. Az imperialista központok régen stratégiává emelték, hogy a szocializmuson belül különféle módon támogatni kell az eróziós, bomlasztó elemeket, az ellenzéki csoportokat és szervezeteket. [...] Ezt kereken ki kell egyszer mondani, hogy világos legyen: nem babra megy a játék.*”

A csavar az egészben, hogy Rényinek tulajdonképpen részben igaza volt. Érdekes, hogy az ügyben egy másik „klántag”, a szintén nagy hatalmú és szintén kommunista, posztkommunista Eörsi család képviselője, Eörsi István³⁹ írt felháborodott nyílt levelet a Beszélőben.

Valószínű, hogy a korábban keményvonalas Rényi ekkor még nem sejtette, hogy sok-sok évvel később, 1994-ben éppen ezzel a körrel, az SZDSZ-szel fog összeállni az MSZMP utódpartja, az MSZP. Vagy átlátta a közös célt és csak a színpalak előtt keménykedett? Ki tudja...

Tény, hogy ez a cikke lett a leghírhedtebb, hiszen itt a későbbi liberális elitet támadta meg. Ezzel együtt természetesen könnyedén, sértetlenül túlélte a rendszerváltozást, 1988-ban nyugdíjazták, majd különböző posztkommunista, újonnan alakított kiadóknak dolgozott. A kisebbik fiával együtt. De folytassuk a nagyobbikkal, Rényi Gáborral.

37 Népszabadság, 1982. december 11.

38 Konrád György (1933–2019) író, politikus. A hetvenes évek végén Berlinben, majd az Egyesült Államokban élt ösztöndíjjal.

39 Eörsi István (1931–2005) sztálinista, majd „Nagy Imré-s” író. Eörsi Mátyás (1954–) politikus nagybátyja, Eörsi László (1955–) történész apja, Eörsi Gyula (1922–1992) jogász testvére. Utóbbi az ötvenhatot követő megtorlás egyik kulcsjogtudósa.

III.

Rényi Gábor az említett bolsevik-kommunista hálózat harmadik generációjához tartozik. Ő már az üzletemberek, a külkeresek elitvilágának tagja volt. Rényi Gábor, ma már elvileg visszavonult, gazdag és befolyásos ember, akkor lett ismert, amikor a Novotrade vezérigazgatója lett⁴⁰. S közben „Kékesi Péter” fedőnéven⁴¹ bedolgozott az állambiztonságnak is. Rényi Gábor nyilván az apja kapcsolatrendszerének is köszönhetően lett az első 1950 után alapított magyar részvénytársaság vezetője a nyolcvanas években, de azért természetesen az állambiztonsági háttér is kellett ahhoz, hogy elvégezhesse a munkát.

A Novotrade és Rényi történetét Borvendég Zsuzsanna kutatásaiból ismerjük,⁴² tény, hogy a cég hihetetlen iramban száguldott felfelé, és első kelet-európai vállalatként megjelent a bécsi értéktőzsdén. Kevésbé szívdérintő, hogy az első tőzsdebotrány is az övéké volt.⁴³

Kár lenne finomkodni: Rényit bűnsegédként tiltott értékpapír-kereskedelemmel vádolták. A Pesti Központi Kerületi Bíróság első fokon bűnösnek találta őt⁴⁴ és a már teljesen ismeretlen Jákó Béla Pétert. Rényit ekkor még tizennégy hónap fogházbüntetésre ítélték – felfüggesztve. A Népszabadság ezt írta: „A bíróság nem fogadta el azt a védekezést, amely szerint a Rényi lakásán talált és a részvény-mozgásról szóló feljegyzések az ügylet lebonyolítása után keletkeztek volna. Bizonyítotttnak látta, hogy a manővereket a másodrendű vádlott tervezte meg és rögzítette írásban a jegyzetei között.”

Később a Fővárosi Bíróság is elmarasztalta őket,⁴⁵ igaz, mérsékelte a büntetést. Rényiék végül hat hónap felfüggesztett fogházi elzárást és csekély pénzbüntetést kaptak. Ugyanakkor – és ez a lényeg – mentesítették őket a büntetett előélet jogi következményei alól.⁴⁶ Az is sokatmondó, hogy Rényi Gábort első fokon még felbujtóként, másodfokon már csak bűnsegédként nevesítették.⁴⁷

De térjünk vissza a rendszerváltást megelőző időkre: ha először még a BM segítsége is kellett talán az üzlethez, később Rényi – az üzlet

40 Borvendég Zsuzsanna: *Az impexek kora (második, bővített kiadás)*, Kárpátia Stúdió Kft., Megjelenés: 2020.

41 Uo.

42 Uo.

43 Lásd: Borvendég Zsuzsanna cikkét. Magyar Idők, 2018. szeptember 22.

44 Népszabadság, 1995. október 17.

45 Figyelő, 2009. január 22.

46 Uo.

47 Uo.

során kiépített nyugati kapcsolatoknak is köszönhetően – „túlnőhetett” a belügyi szervén. *„Rényi Gábor dossziéjában egy 1985 tavaszán készült jelentés az utolsó. Ekkorra az ügynöknek már kevésbé volt szüksége a belügyi támogatásra, kiterjedt kapcsolatrendszerének köszönhetően saját maga is képes volt irányítani cége ügyeit. Ráadásul sok esetben nyilván nem is lett volna előnyös, ha az operatív tisztek belelátnak ezekbe az ügyekbe. Így fordulhatott elő, hogy a katonai felderítés figyelmeztette a BM-et a nyugatnémet hadsereg számára megrendelt szoftverfejlesztésre. Az átirat következménye az lett, hogy külön objektumdossziét nyitottak a Novotrade megfigyelési anyagainak összegyűjtésére, vagyis fordult a kocka: az ügynökből célszemély lett. Az adatgyűjtés azonban rendkívül következtelen volt, láthatóan vagy nem volt érdekük a Novotrade kapcsolatrendszerének mélyebb feltárása, vagy felsőbb érdekek megakadályozták ebben a kémelhárítást, de az is lehet, hogy egyszerűen csak nem tudták követni egykori hálózati emberük lépéseit.”*⁴⁸

A lényeg, hogy zavartalanul átmentette magát és kapcsolatrendszerét a finoman szólva is felemás rendszerváltás során.

Rényi Péter másik fia, Rényi Gábor öccse, Rényi András is ismert közéleti személy. Befolyásos művészettörténész és elszánt kultúrharcos, aki igazából a Fidesz első kétharmados győzelme után lépett ki a fényre. Ennek felemlítése nem véletlen – ez a politikai váltás rengette meg anyagilag először azt a hálózatot (és azon belül a narratívát addig meghatározó belső értelmiséget) annyira, hogy ez már válaszlépéseket igényelt. Rényi András addig afféle háttérember volt – a posztkommunista-liberális kulturális hálózat jórészt ismeretlen arca. A 2010-es választás viszont elindított valamit: szervezője volt a mára már régen kipukkadt, egykor nagyon megfuttatott, *„Egymillióan a magyar sajtószabadságért”* nevű csoportnak, azaz a Millának⁴⁹, amely az Orbán-kormány megbuktatására jött létre. Sőt, a Népszabadságban – hol máshol? – hatalmas nyílt levelet írt Bauer Tamásnak, hogy ne „duzzogjon”, csatlakozzon.⁵⁰

Később ő lett annak a „civil” Eleven Emlékműnek az ötletgazdája.⁵¹ amellyel a Szabadság téri német megszállási emlékmű ellen tiltakoztak. Nyilvánvalóan politikai tőkét kovácsolva egy emlékezetpolitikai ellentétből.

48 Borvendég Zsuzsanna cikke. Magyar Idők, 2018. szeptember 22.

49 [https://hu.wikipedia.org/wiki/Milla_\(politika\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Milla_(politika))

50 Népszabadság, 2012. október 22.

51 <https://magyarnarancs.hu/belpol/renyi-andras-az-eleven-emlekmuro-ol-es-schmidt-maria-vadjairol-91410>

A Magyar Narancsnak adott 2014-es interjújában⁵² családi háttéréről egészen átlátszóan tódított. Apját, az ismert kommunista Rényi Pétert „liberálisnak” festette le, magáról meg a következőket mondta: „Amivel utólag nekem a leginkább el kell számolnom magammal, az a lojalitásom fenntartása a rendszer iránt azt követően is, hogy a 70-es évek végétől fiatal, kritikus egyetemi értelmiségiként már világosan láttam annak tartahatatlanágát, belső szétszűllését, és közvetlen szemtanúja voltam generációm legjobbjai lázadásának is. Ezzel akkor is szembe kell nézmem, ha önkéntes passzivitásom következtében a 80-as években nem is csináltam meg azt a fényes karriert, amit sok pályatársam – privilegizált helyzetem következményeként – már előre borítékolt nekem. Miért történt így? Apám polgári-értelmiségi családból származott. Idegen nyelveket beszélő, széles műveltségű és – alapjában, a gyereknevelés tekintetében pedig biztosan – liberális beállítódású ember volt, egyáltalán nem volt tipikus pártkader.”⁵³

Megdöbbentő sorok. Felmerülhet az olvasóban a kérdés, hogy egyáltalán, mire gondolt a „fényes karrierrel” kapcsolatban? Hogy nem lett politikus vagy milliárdos, vagy igazán ismert művész? Szóval csak önkéntes passzivitása miatt nem lett az, hiszen „privilegizált helyzetben” volt? Valahol ijesztő mondatok ezek – és nagyon sokat elmondanak a poszt-kommunista hálózat működéséről, amely tagjainak fényes jelent és jövőt ígér. („Már előre borítékolt nekem.”)

De koncentráljunk csak arra, amit a passzivitásáról mondott. Valójában Rényi Péternek és kisebb fiának, Rényi Andrásnak közös cége volt (PPS Kft.⁵⁴), a rendszerváltozás idején mindketten a sajtó és könyvkiadás területén találták meg a helyüket és a pénzüket. Abban az ágazatban (könyvpiac, könyvkiadás), amit amúgy szinte teljesen kisajátított a poszt-kommunista hálózat.⁵⁵ Rényi András 1990-ben elindította az Ikon Kiadót, amely a PPS-hez hasonlóan szintén német–magyar vegyesvállalat volt.⁵⁶ Többek között kötelező olvasmányokat jelentettek meg – így komoly forgalmuk lehetett. És még a propagandában, az ifjúság népszerűlésében is részt vettek.

A kiadók közötti üzletelésben András bátyja, Rényi Gábor tűnt fel. 2009-ben pereskedés lett a vége az egyik ügynek. „Törököt fogott a magyar könyvkiadás egyik moguljaként emlegetett Kolosi Tamás társadalom-

52 Uo.

53 <https://magyarnarancs.hu/belpol/renyi-andras-az-eleven-emlekmurorol-es-schmidt-maria-vadjairol-91410>

54 <https://www.opten.hu/cegtar/cegtortenet/0109073359>

55 Érdeemes ebből a szempontból a többi állami kiadó privatizálásának történetét.

56 Pesti Hírlap, 1992. július 4.

tudós-üzletember Rényi Gábor vállalkozóval” – írta a sajtó.⁵⁷ Az ügy arról szólt, hogy az említett Kolosi Tamás Lírája megvette Rényi Sun Books Kft.-jét, ami szerinte rosszabb állapotban volt, mint ahogy Rényi feltüntette.

IV.

Ezzel elérkeztünk a bolsevik-kommunista-liberális hálózat negyedik generációjához, Rényi András fiához, Rényi Pál Dánielhez. A fiatal újságíró a szélliberális vagy neoliborális 444.hu prominens, ismert munkatársa, akit a fiataloknak nemigen kell bemutatni. Rényi Pál Dániel egyik legismertebb cikke az, amiben nagyapja egykori lapját, a Népszabadságot elsíratta, megírva az utolsó idők közismert háttérét.⁵⁸ Már önmagában is szurreális, hogy az egykori főcenzor, főpropagandista unokája emlegeti a Népszabadság soha nem létezett „függetlenségét” és siratja az egykori propagandalapot – bár inkább sors-, illetve rendszerszerű.

A 444-ről persze hamar kiderült, hogy a „Nyílt Társadalmak” atyja, Soros György pénzeli.⁵⁹ Szélsőségesen liberális portál, kimutathatóan politikai célból alakult. Az meg csak látszólag furcsa, hogy éppen azt a szellemiséget képviseli, amely ellen az újságíró nagyapja, Rényi Péter 1982-ben még nyilvánosan kiállt. Akiről fia – az újságíró apja – megírta, hogy végül is mindig liberális volt.

A Rényi család, vagy inkább klán, történetéből pontosan látni, hogyan lett polgári családból bolsevik, majd kommunista, hogy végül neoliborálissá „fejlődjön”. Ezért nem önmaga miatt, hanem önmagán túlmutatva igazán érdekes. Számptalan ma is befolyásos família története hasonló, hosszan lehetne sorolni a neveket. Tény, hogy a diktatúra hírhedt lakájaként ismert Rényi Péter leszármazottaira fényes karrier várt, apja fordításait meg éppen ő jelentette meg. Rényi egyik fia beszervezett állambiztonsági ügynök és nagyon gazdag ember lett. Másik fia kultúrharcos, kormánybuktatónak tervezett tüntetések szervezője, kiadójából adódóan nyilván szintén vagyonos, de mindenképpen befolyásos ember. Unokája pedig a Nyílt Társadalmak propagandagépezetének fontos láncszeme. Hölgyeim és Uraim, íme a saját farkába harapó kígyó. Maga a hálózat.

57 https://hvg.hu/kultura/200904_PERESKEDES_A_LIRACSoPoRTBAN_Konyv_erteken

58 <https://444.hu/2016/10/08/orban-ugy-szerzi-meg-a-nepszabadsag-kiadojat-hogy-mas-sal-vegezteti-el-a-piszkos-munkat>

59 <https://www.origo.hu/itthon/20170418-a-444-hu-foszerkesztoje-szerint-soros-gyorgy-egyenlo-a-fuggetlenseggel.html>

Választási csalásokkal a totális hatalomhoz

A népképviselési választások története Magyarországon 1848 óta íródik. Volt hosszabb szünet (1849–1861) és volt olyan hosszú időszak is, amikor a választás csak korlátozottan (1861–1918 és 1920–1944), vagy egyáltalán nem (1919 és 1949–1989) fejezte ki a népakaratot. E tanulmány arról a rövid időszokról szól, amely a második világháború után magában hordozta a demokratikus kibontakozás esélyét éppúgy, mint a diktatórikus végkifejletet. Nem kétséges, hogy az előbbi alternatívának kevesebb esélye volt a megvalósulásra, amit – miként a végkifejletet is – a szovjet katonai megszállás révén a birodalmi politikai akarat érvényesítése okozott. De mégsem gondoljuk, hogy semmi esélye ne lett volna a parlamentáris demokráciának 1945 után Magyarországon. Sőt! E tekintetben Magyarországot Csehszlovákiával és Ausztriával együtt olyan zónának tekintjük, amelyet a Szovjetunió – ellentétben minden más általa „felszabadított” és megszállt állammal – mintegy talonban tartott a megoldandó nagyobb horderejű kérdésekről folyó alkudozások idejére.¹

Ismerjük azokat a dokumentumokat, utalásokat és gesztusokat, amelyek azt támasztják alá, hogy a szovjet vezetésben meg volt a szándék arra, hogy Magyarországot (és Csehszlovákiát) eleve a birodalomba beillesztendő területnek tekintsék. Ezek közül a felületes irodalomban sokat idézett hírhedt Sztálin-idézetet, amelyet Milovan Dilas jegyzett le(?), azonban semmiképpen sem fogadjuk el perdöntőnek.² Sokkal inkább a megvalósult tények visszavetítésének. Hiszen például Dilas szerint Sztálin azt is kijelentette, hogy „Romániának Magyarországgal, Lengyelországnak pedig Csehszlovákiával kell föderációt alkotnia”.³ Ugyanígy nem tulajdonítunk döntő jelentőséget a Churchill és Sztálin közötti hírhedt „százalékos megállapodásnak” sem, amely szerint a „nyugat” és a Szovjetunió

1 Mindenekelőtt Németország jövőbeni státuszáról volt szó, de Lengyelország, Görögország, Irán, Japán, Kína kérdése is döntő fontosságú volt a Szovjetunió számára.

2 „Ez a háború eltér a múltbéli háborúktól; ha valaki területeket foglal el, ezekre a területekre rákényszeríti a saját társadalmi rendszerét. Ahová a hadserege eljut, ott a saját rendszerének szerez érvényt. Másképp nem is volna lehetséges.” Dilas, Milovan: Találkozások Sztálinnal. Magvető Kiadó, Budapest, 1989. 105.

3 Dilas i. m. 162.

Magyarországon 50-50%-ban érdekelt.⁴ Akkor sem, ha azt később a külügyminiszterek valóban módosították 20-80% arányra. Hiszen Churchill maga írta le, hogy ez a megállapodás „csak rövid távú és a háború idejére szóló rendezés” volt. Még pontosabban: „A százalékos rendszer nem arra való, hogy különféle balkáni országokkal foglalkozó bizottságok taglétszámát szabja meg, hanem inkább, hogy megmutassa, milyen érdeklődést és érzelmeket tanúsít a brit és a szovjet kormány az illető országok problémái iránt... Csak afféle vezérfonalnak szántuk, amely természetesen semmilyen kötelezettséget nem jelent az Egyesült Államokra nézve és nem akarunk vele merev befolyási övezeteket létesíteni.”⁵

Mindezeknél sokkal fontosabbnak tartjuk, hogy a Moszkvából Magyarországra érkező kommunisták azzal a határozott utasítással érkeztek, hogy az ország szovjetizálására (egyelőre) nem kerülhet sor. Ennek dokumentumai is közismertek, de legjobban talán maga Rákosi Mátyás foglalta össze elvtársaihoz küldött üzenetében (utasításában): „Fel kell használni minden erőt, amely hajlandó a nemzeti összefogást szolgálni... Egyetlen kezdet sem szabad ellökni, mely becsületesen nyúl a nemzet újjáépítésének munkájához.”⁶ E szavakat természetesen az akkori kommunista retorika ismeretében kell értelmeznünk. A végcél nem lehetett más, mint a kommunista diktatúra, a „becsületos” csakis a kommunista párt vezető szerepét elismerő tényező vagy személy lehetett⁷, a „nemzeti összefogás” pedig igencsak hézagos volt. De azt a magyar kommunisták, Rákosi sem tudhatta, hogy a nagy alkudozásban, a világháború végjátékában Magyarországnak milyen lesz a pozíciója. Az bizonyos volt, hogy „oroszbárát és náciellenes”⁸ kell hogy legyen. Vagyis a Szovjetunióval szoros gazdasági és lojális politikai kapcsolatokat ápoljon,

4 Az ominózus cetlit Churchill el akarta égetni, de Sztálin állítólag azt mondta: „Ne, tartsa csak meg.” A számadatokat maga Churchill közli emlékirataiban, és fotokópiája is közismert. Lásd: Churchill, Winston S.: A második világháború 1-2. Európa Kiadó, Budapest, 1989. 2. kötet. 476–477.

5 Churchill id. mű. 479–480. old. A brit miniszterelnök október 9-én érkezett Moszkvába. Ezt a táviratot 1944. október 12-én küldte el kollégáinak Londonba. Tudnia kellett(?), hogy a magyar fegyverszüneti delegáció már Moszkvában van, sőt, Faraghó Gábor, annak vezetője a kormányzó jóváhagyásával a fegyverszünetet már alá is írta. Emlékirataiban erről egyetlen szó sem esik. A Magyarország számára oly sorsdöntő 1944. október 15–16-ról, a „kiugrási”, valójában átállási kísérletről, a nyilas hatalomátvételtől stb. egyetlen mondat szerepel: „Október 17-én este tartottuk az utolsó találkozót. Akkor érkezett meg a hír, hogy mivel Magyarországon felbomlóban van az egész német arcvonal, a németek elővigyázatosságból letartóztatták Horthy tengeragyot.” (485.)

6 Rákosi Mátyás: Visszaemlékezések. 1940–1956. Napvilág Kiadó, Budapest, 1997. 1. kötet, 151.

7 „Tudatosítani kell, hogy az ország vezető pártja vagyunk.” Rákosi i. m. 151.

8 Churchill kifejezései.

és kiírta a nemzeti szocialista (nyilas stb.) ideológiát. Ezzel mindenki tisztában volt, s a túlnyomó többség egyet is értett. Miként a szükséges társadalmi és politikai változásokkal is. Ezek közé tartozott többek közt pl. a földreform, ha nem is olyan kivitelezéssel, ahogy az történt. És ezek közé tartozott a parlamentarizmus alapjainak kiszélesítése az általános, titkos, egyenlő és közvetlen választójog és választási rendszer irányába.

A szóban forgó korszaknak mind a kezdete, mind a vége nehezen határozható meg, hiszen a történelem a történések időben és térben megjelenő folyamata, de hozzávetőlegesen négy és fél évről van szó: 1944 őszétől 1949 tavaszáig. A történet a rettenetes háborús vereség és pusztulás idején kezdődik, a magyar nemzet súlyos erkölcsi, anyagi, szellemi tragédiájának idején. Ugyanakkor felöleli azt az időszakot is, amikor újra bizonyítékát adta elképesztő élni akarásának, vitalitásának, megújulási képességének is, amelyről már többször tanúbizonyságot tett történelme során. E néhány évben összesűrűsödött rengeteg remény, kiábrándultság, energia és menekülés, hazafiság és árulás, igaz emberi érzés és hazugság, csalás. E sokrétű folyamatokból most emeljük ki a választásokat, amelyek magukon hordozzák az egész korszak minden pozitív és negatív tulajdonságát a reménytől a bukásig.

E rövid időszak alatt öt fontos választást tartottak az országban. Mindegyik szinte láttelele annak a történelmi pillanatnak, amelyben az ország élt. Az első választást idézőjelbe kellene tenni, mert hiszen alig mutat bárminemű hasonlóságot egy demokratikus, rendezett parlamenti választással. Ezt a választást 1944. december 15-e és 20-a között tartották egy közelebből meg nem határozható területen, amely már szovjet megszállás alatt állott. Sem választójog, sem választási rendszer nem volt rögzítve, nem készültek választási névjegyzékek, nem volt sem titkos szavazás, sem a választásokra vonatkozó bármilyen jogi szabályozás. A választásokat egy tizenhét fős Előkészítő Bizottság szervezte, amelyben a kommunista és szociáldemokrata párt⁹ küldöttei többségben voltak. Viszont elnöke egy elkötelezett nemzeti demokrata, Vásáry István volt, és helyet kapott a Bizottságban a Független Kisgazdapárt, a Nemzeti Parasztpárt, a Polgári Demokrata Párt és négy párton kívüli tag is. Valójában tizenkét „megbízói csoport” bonyolította a választásokat, amelyek teljesen formálisak voltak, a szovjet megszállók felügyelete alatt, „nagygyűlések” formájában, ahol a „nép” jóváhagyta a jelöltek névsorát. Az így összeülő Ideiglenes Nemzetgyűlés legitimitása csak a szövetséges nagyhatalmak – elsősorban a Szovjetunió mint megszálló – akaratán nyugodott.

9 Ezek marxista pártoknak tekinthetők és 1944 októberétől szoros szövetségben működtek.

A nemzetgyűlés összetétele ebből kifolyólag teljesen irreális volt, a Magyar Kommunisták Pártja (MKP) 39,13%-kal „képviseltette” magát, s még kétszeri kiegészítése után is az MKP és a Szociáldemokrata Párt (SZDP) 59%-kal rendelkezett.¹⁰ Az Ideiglenes Nemzetgyűlés a formaságokon kívül (a kormány megválasztása, a kormány rendeleteinek törvényerőre emelése) szinte semmilyen kapcsolatban nem állt a Moszkvában létrehozott Nemzeti Kormányval. Jelképes szerepe volt, mert a decemberi megalkulás után (1944. december 21.) csak 1945 szeptemberében ültetett össze még egyszer, jóváhagyandó a kormány legfontosabb intézkedéseit.¹¹

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány rendeletekkel kormányzott. Így valósította meg a földreformot. Így valósult meg a számonkérés kereteinek felállítása. Az államfői teendők ellátásának szabályozása. A választójogi rendszer megalkotása, a politikai mozgástér kialakítása. (Beleértve a politikai rendőrség pártpolitikai működésének eltűrését.) Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1945. november 15-én lemondott. Elnöke, Miklós Béla úgy fogalmazott, hogy az új kormánynak „a demokratikus rend tereén csupán az a feladata marad, hogy a kiépített demokratikus fegyelmet és berendezkedést továbbfejlessze, és minden irányú támadástól megvédje.”¹² Mint kiderült, ez nem sikerült.

A második választás, amellyel röviden foglalkoznunk kell, az a budapesti törvényhatósági választás, amelyet 1945. október 7-én tartottak meg az Ideiglenes Nemzeti Kormány által alkotott szabályok alapján.¹³ Az önkormányzati választásokat Nagy-Budapesten – és sehol máshol – azért tartották meg, hogy a marxista pártok („munkáspártok”) Rákosiék által remélt nagy győzelme megadja az alaphangulatot a parlamenti választások előtt. Ez reálisnak tűnt, hiszen az egykori kormánypárt nem indulhatott, sem más Budapesten ismert polgári, keresztény párt, a liberálisok az adott történelmi körülmények miatt súlytalanok voltak; a fő ellenfél, a kisgazdapárt pedig eredendően a vidék pártja volt, sohasem indult Budapesten.¹⁴ Az „iránymutató” nagy győzelem érdekében a mar-

10 Az Ideiglenes Nemzetgyűlést 1945. április 2-án és június 24-én egészítették ki. Végső összetétele: MKP 33,5%; FKGP: 24,70%; SZDP:25,30%; NPP: 8,43%; PDP: 4,22%; Pártonkívüli: 3,82%.

11 A két időszak között az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága „helyettesítette” a parlamentet.

12 Dálnoki Miklós Béla kormányának (Ideiglenes Nemzeti Kormány) minisztertanácsi jegyzőkönyvei. Magyar Országos Levéltár, 1997. B. kötet, 564.

13 Ennek alapelvei azonosak voltak az 1945. szeptember 5. és 11-e között törvényerőre emelt választójogi törvény (1945: VIII. tv.) rendelkezéseivel.

14 Igaz, 1943-tól már erőteljesen igyekezett nyitni a polgárság irányába, megalakítva polgári tagozatát, Varga Béla, Sulyok Dezső, Oltványi Imre, Csornoky Viktor, Auer Pál, Pfeiffer Zoltán vezetésével.

xista pártok közös listán indultak, Dolgozók Egységfrontja néven. Az eredmény azonban megdöbbentő volt: a Független Kisgazdapárt abszolút többséget kapott, a Dolgozók Egységfrontja (kommunisták és szociáldemokraták) pedig 42%-ot. Nagyszerű kiállása volt ez Nagy-Budapest népének a demokrácia mellett, bár a marxista 42% figyelmeztető és riasztó is lehetett.

A marxisták kudarcából fakad, hogy a SZEB elnöke, Vorosilov marsall kezdeményezte a kvázi szabad választások elszabotálását. Nincs két-ségünk afelől, hogy ezt Rákosi Mátyással egyeztetve próbálta meg. A dolog annál is érdekesebb, mert nem sikerült. Ha itt, már 1945-ben minden eldőlt volna, akkor a parlamenti választásokat Vorosilov „javaslata” alapján tartják meg, amelynek legfontosabb eleme az volt, hogy a voksolás-nak csak formális szerepe legyen, és a kormányzó pártok eleve egyezze-zenek meg a parlament összetételében. Ennek lényege az lett volna, hogy a kisgazdapárt kisebbségben legyen (47,5%), míg az informálisan már léte-ző Baloldali Blokk abszolút többséget birtokoljon. Ezáltal a parlament semmiféle akadályt ne gördíthessen a marxista pártok törekvései elé. Az egyezmény meg is született, de a gépezetbe homokszemnél nagyobb ka-vicsok kerültek. Az egyik az volt, hogy az országból óriási felháborodást váltott ki, amikor kitudódott a csalás. Mert ez csalás lett volna. A nép-akarát durva megsértése, figyelmen kívül hagyása. Elsősorban a (jobb híján) kisgazda szimpatizánsok hördültek fel, de hasonló hangulat ural-kodott a régi szociáldemokrata tömegekben és a parasztpártban is. Sőt: még a kommunisták közül is sokan nemtetszésüknek adtak hangot, vagy mert kevesellték a kialakult 20%-ot,¹⁵ vagy mert tényleg hittek egy jobb eredményben. Az egész terv erkölcsi tarthatatlansága is nyomasztó volt, hiszen a propaganda minden oldalról az „első szabad választásról” szólt. A másik kavics az volt, hogy az USA és Nagy-Britannia jelezte, hogy ilyen „választásokat” nem ismer el, így a létrejövő parlament és kormány legiti-mitását sem. Utalunk a tanulmány elején vázolt nagyhatalmi együttmű-ködési kényszerre.

Ennek köszönhetően Vorosilov (vagyis Rákosi) visszatáncolt, nyilvánvalóan moszkvai utasításra. E fiaskó végképp megrontotta Rákosi és Vorosilov között a viszonyt, amely amúgy is terhelt volt: ki is a helytar-tó? A visszatáncolásnak köszönhetően¹⁶ tarthatták meg a kvázi szabad

15 A megállapodás szerint az FKGP 47,5%, az MKP és az SZDP 20-20%, a Nemzeti Parasztpárt (NPP) 12,5% erejéig részesült volna a mandátumokból.

16 Jegyezzük azonban meg, hogy ebben kulcsszerepet játszottak a kisgazdapártban politizáló nemzeti demokraták, akik a pártvezetést sarokba szorítva az 1945. október 23-i nagyválasztmányon kikényszerítették a megállapodás felmondását. Lásd erről: Földesi Margit – Szerencsés Károly: A megbélyegzés hatalma. Kairosz Kiadó, Budapest, 2003. 44–46.

választásokat 1945. november 4-én. Itt most nincs hely e választások demokratikus deficitjének értékelésére, alapjaiban azonban helytállóak Pfeiffer Zoltán szavai: „Ez a választás volt a valódi népitélet, mert a nemzet többsége kétségtelenül a nemzeti és polgári gondolat mellett állott ki.”¹⁷ Százalékos arányokban az így nézett ki: FKGP: 57%; SZDP: 17%; MKP:16,9%; NPP: 6%; PDP: 1,6%. A választók tehát egyértelmű választ adtak arra (92%-os részvételi arány mellett!), hogy merre kívánják, hogy elinduljon az ország.¹⁸ Sajnos azonban a kormányalakításnál a népakarat eredménye már alig látszott. Megcsalták. Nem azzal, hogy megmaradt a koalíció – az adott helyzetben, a békeszerződés életbelépéséig, a szovjet megszállás körülményei közepette –, ez elkerülhetetlen volt. Sokkal inkább azért, mert a kisgazdapárt nem irányította a kormányt, bár a miniszterelnök Nagy Ferenc személyében kisgazda lett. A kormányban és az államigazgatásban a Baloldali Blokk¹⁹ túlsúlya egyre nyomasztóbbá vált. Áll ez az egész közigazgatásra (az elszabotált önkormányzati választások miatt); a gazdaságirányításra (ezt több, a kormánytól függetlenedni tudó szerv intézte, köztük a Gazdasági Főtanács és a SZEB Magyar Gazdasági Hivatala, majd a Jótételei Hivatal kommunista vezetéssel); az igazságszolgáltatásra (Népbíróóságok az 1945: VII. tv. alapján, majd még inkább a Népbíróósági Különytanácsok az 1946: VII. tv. alapján); a rendőrség működésére (azon belül kiemelten a politikai rendőrségre: Politikai Rendészeti Osztály, Államvédelmi Osztály); a külkereskedelemre (a Magyarországra kényszerített szovjet-magyar gazdasági egyezmény révén²⁰). A legfőbb oka annak, hogy a kormány nem irányíthatta az országot persze a Szövetséges Ellenőrző Bizottság és a Megszálló Szovjet parancsnokságok mindennapos önkényeskedése volt. Mindez csalás volt: a népakarat megcsalása, „korrigálása”, ahogy ezt Rákosi mondta.

Az 1945. novemberi nemzetgyűlési választás ily módon valódi küldetését, hogy a demokratikus berendezkedést kiépítse, továbbfejlessze és megőrizze, nem tudta betölteni. A támadások már az előtt egyre erőteljesebbek lettek, hogy a nagy nemzetközi alkuk megkötötték volna, vagy nyilvánvalóvá vált volna, hogy nem fognak létrejönni, és a „szövetsége-

17 Kis Újság, 1946. augusztus 11.

18 Tették és tehették ezt egy a korszak viszonyaihoz képest igen demokratikus választójog alapján. (1945: VIII. tc.) A hazai németiség kizárása mellett, amely a kollektív ítélkezés alapján történt, és így elfogadhatatlan, csak a törvény néhány eleme volt antidemokratikus. Alapjában biztosította a népakarat megjelenítését.

19 Formálisan 1946. március 5-én alakult meg az MKP, SZDP, NPP és a szakszervezetek részvételével.

20 Ezt Gerő Ernő önkényesen írta alá Moszkvában, parlamenti jóváhagyása is törvénytelenül történt.

sek”, mindenekelőtt a Szovjetunió és az USA, szembe fordul egymással. Az említett három választás után a legdöntőbb – úgy véljük – egy választás elmaradása volt. Ez pedig az önkormányzati választás volt. A demokrácia e fontos pillérének létrehozását a Baloldali Blokk mindvégig sikerrel elszabotálta. A kisgazdapárt megújuló kezdeményezéseit minden alkalommal megakadályozta, ha kellett, a Szövetséges Ellenőrző Bizottság (SZEB) segítségével. Ez maga volt a csalás,²¹ és – a fent említett körülmények közepette – megkönnyítette a demokráciakísérlet felszámolását.

A demokráciakísérlet felszámolását össze szokták téveszteni a Független Kisgazdapárt szétzilálásával, – népszerű kifejezéssel – a szalámitaktikával, holott ennél sokkal bonyolultabb folyamatról van szó. Kétségkívül ennek leglátványosabb politikai eleme a nagy abszolút többséggel rendelkező kisgazdapárt gúzsba kötése, majd felbomlasztása, végül működésének ellehetetlenítése volt. E folyamat elemzése most nem feladatunk. Megjegyezzük azonban, hogy ez a párt alkalmatlan volt a demokrácia megteremtésére és megszilárdítására. Túl nagy feladatnak bizonyult számára. S hogy éppen ennek a pártnak jutott ez a feladat, abban döntő szerepe van annak, hogy az 1945-ös választások előtt egyedül maradt a politikai palettán a nemzeti, demokrata, keresztény, konzervatív térfélen. Nem véletlenül. Az is igaz azonban, hogy e párt végső felbomlasztását a Baloldali Blokk politikai eszközökkel nem tudta elérni. De ellenálló képességét, lelkét, programját, s így erős bázisát az FKGP már 1946 tavaszán elveszítette. Éppen a szalámi első szeletének leszelésekor. Vagyis a párt jóhiszemű, de nem elég kvalifikált vezetőinek első kapitulálásakor, meghunyászkodásakor, árulásakor. (Nem közéjük tartozik a kollaborálásig „együttműködő” Tildy Zoltán és a kriptokommunisták élén álló Dobi Istvánt.) Az 1946. március 12-én kizárt Sulyok Dezső, Vásáry István és Vásáry József, valamint Nagy Vince már nem volt pótolható. A küldetést a Magyar Szabadság Párt vette át, s meggyőződésünk szerint be is teljesíthette volna – az Európába illeszkedő, parlamentáris demokrácia megszilárdítását –, ha akkor már nem lett volna késő, s a nemzetközi kö-

21 Az önkormányzatok (törvényhatóságok) az 1944-es fiktív „paritás” alapján működtek egészen 1950-ig. Vagyis képviselőket az akkori Magyar Nemzeti Függetlenségi Front öt pártja kaphatott, s ez még abban az esetben is, ha a Polgári Demokrata Párt működött a településen (ilyen nagyon kevés volt), 3:2-es arányt jelentett a Baloldali Blokk javára. Valójában azonban – az idézett egyéb körülmények miatt is – lényegében baloldali önkényuralom volt ezen a téren már 1945 tavaszától. A tarthatatlan helyzetet 1950-ben a tanácsok létrehozásával oldották meg. A „Tanácsválasztásokat” 1950. október 22-én tartották, és a megjelentek 97,8%-a Népfront (azaz a már csak egyedüli Párt) jelöltjeire szavazott.

rülmények nem változnak meg olyan gyökeresen.²² Ugyanakkor szükséges leszögezni, hogy a döntő fordulat előtt megtörtént a még megmaradt magyar középosztály anyagi bázisának likvidálása (infláció és államosítás), a köztisztviselői kar politikai alapú megrostálása (B-lista), a mai szóval „civil szféra” felszámolása (egyesületek betiltása rendeletek hosszú sorával), a jogbiztonság megrendítése (a politikai rendőrség működése által, de az 1946: VII. tv. alapján is), a szólásszabadság alapjaiban történő korlátozása (akkor is léteztek a „politikailag korrekt” határok) stb.²³

A körülmények kedvezőtlen változása, a szabadságpárt „kudarc”, a kisgazdapárt likvidálása, s főként az 1945 novemberében még kvázi szabad választások útján létrejött Nemzetgyűlés felszámolása szoros összefüggésben van a korszakban tartott negyedik választással. Ez az ügynevezett „kékcédulás hadművelet”, amely a magyarországi népképviselési választások során elkövetett csalások tragikus esszenciáját vonultatja fel. Azért érdekes ez, mert 1947. augusztus 31-én a Magyar Kommunista Párt még mindig rá volt kényszerülve, hogy valódi – többpártrendszerű – választások révén próbálja legitimálni és totális irányba eltolni a hatalmát. Mert még mindig voltak Magyarországon, akik nem kapituláltak, hanem – kockáztatva egzisztenciájukat, szabadságukat, sőt életüket is – kiálltak a nézeteik mellett. A politikai küzdőtér rivaldafényében is és szavazóként is. Ezért kényszerültek a kommunisták (majd kényszerítették egyébként eltiprásra szánt „szövetségeseiket” is) olyan mértékű választási csalásra, amely örök mementóként, figyelmeztetésként áll a demokrácia hívei, a parlamentarizmusban, népakaratban óvatlanul bízók okulására.²⁴

E sorok írója számos formában igyekezett felhívni a figyelmet e csalás jelentőségére, feltárva okait, részleteit és következményeit.²⁵ Most csak e választásnak a kommunisták totális hatalmához vezető úton betöltött szerepéről van mód megemlékezni. A választási csalás legfőbb elemei a következők voltak: 1. A (kvázi demokratikus) választási szabályok módosítása (1947: XXII. tv.); 2. Az Összeíró és Választási Bizottságokban a

22 A Magyar Szabadság Párt küzdelmeiről lásd. Szerencsés Károly: A nemzeti demokráciáért. Vadló Kiadó- Pápa Város Önkormányzata, 1997–2007. (Második, bővített kiadás.)

23 Lásd erről: Szerencsés Károly: Hová tűnt a demokrácia? Rubicon, 2010/2.

24 Nem lehet véletlen, hogy a kommunista párt (MKP, MDP, MSZMP) totális hatalma idején e csalásokat megemlíteni sem lehetett a „szakirodalomban”, s ami rémisztőbb, a rendszerváltoztatás után megjelent történelmi összefoglalók, sőt monográfiák sem a kellő súllyal foglalkoznak a témával.

25 Lásd: Szerencsés Károly: A kékcédulás hadművelet. Választások Magyarországon 1947. IKVA Kiadó, Budapest, 1992. És: Földesi Margit – Szerencsés Károly: Halványkék választás. Magyarország. 1947. Tanulmány és válogatott dokumentumok. Kairosz Kiadó, Budapest, 2001.

kommunista és szociáldemokrata túlsúly biztosítása. 3. A választási névjegyzékek megrostálása politikai alapon, s ennek alapján százezrek törvénytelen kizárása a választójogból. 4. Állami (kormányzati) közreműködés (Belügyminisztérium, Politikai Rendőrség, Gazdasági Főtanács stb.) a csalásban. 5. A választás napján kb. 200 ezer hamis szavazat leadása 12 ezer ember által. 6. Manipulációk a szavazatok összesítésénél a kormánypártok javára. 7. A legkarakteresebb ellenzéki párt szavazatainak és mandátumainak megsemmisítése.

Az új választási törvény egészen extrém paródiája volt a jogalkotásnak. A választójogból való kizárás okait „gumifogalmakkal”²⁶ írta körül, így korabeli összesítés szerint 466 ezer embert zártak ki, de a „kifejejtettekkel” együtt ez a szám minimum 600 ezer körül mozgott.²⁷ Ehhez kellett a baloldali (döntően kommunista) vezetésű Összeíró Bizottságok. Ezek alakultak aztán át Választási Bizottságokká, amelyek elbírálták az ajánlásokat és a jelölteket.

A törvény megvonta a passzív választójogot az ellenzék vezéréstől, a Magyar Szabadság Párt elnökétől, Sulyok Dezsőtől.²⁸ Ez olyan égbekiáltó csalás volt, hogy a győzelemre is esélyes párt ennek hatására sem a választójogi vitában, sem a választáson nem vett részt. Be is szüntette működését, bojkottálva a választásokat.²⁹ Ehhez persze az is hozzájárult, hogy a kommunista rohambrigádok az ÁVO segédletével szisztematikusan szétverték a szabadságpárt gyűléseit, megfélemlítették vezetőit, inzultálták szimpatizánsait. A „Lex Sulyokhoz” hasonló paragrafusokba bújtatott csalásra nem tudunk példát a világon.

A törvény bevezette az ajánlási rendszert, de csak az új ellenzéki pártoknak tette kötelezővé! Elképesztő diszkrimináció volt ez is. Az adott körülmények közepette egyetlen új ellenzéki párt sem volt képes minden kerületben összegyűjteni a szükséges ajánlásokat. Országos szinten maximum 48 ezer írásos (név, aláírás, lakcím) ajánlásra volt szükség, amelyeket az említett (kommunista vezetésű) Választási Bizottságok

26 Nyilas, fasiszta, kitelepítésre ítélt, elmebeteg, erkölcstelen magatartású, összeesküvő stb. A felszólamlás ezek ellen a vádak ellen 1947 augusztusában már igencsak nagy bátorságot igényelt.

27 Rákosi Mátyás „körülbelül félmillió fasisztát és reakciót” tartott lehetségesnek kizárni, máskor 12-15% kizárását ígérte. Ezek az 1945-ben „törvényesen” kizártak felett értendők. In.: Moszkvának jelentjük... Titkos dokumentumok 1944–1948. Szerk.: Izsák Lajos, Kun Miklós. Századvég, Budapest, 1994. 224.

28 Azzal az ürüggyel, hogy 1935-ben a Nemzeti Egység Pártjának képviselőjelöltje volt.

29 Sulyok és néhány híve már a választások előtt elhagyta Magyarországot. A párt volt vezetői és támogatói szétszóródtak a Magyar Függetlenségi Párt, Demokrata Néppárt, Független Magyar Demokrata Párt táborába.

bíráltak el. Az ajánlások visszautasításának nagy hagyományai voltak Magyarországon, így minimálisan – a pótlásra – legalább még ennyi ajánlást kellett gyűjteni két hét alatt. Hogy ez nagyon nehezen ment, arról az ÁVO is gondoskodott.

Prémiumos rendszert vezettek be, amelynek értelmében a kormány-pártok választási szövetségének győzelme esetén (és csak az ő győzelmük esetén!) „megjutalmazták” magukat újabb mandátumokkal. Vagyis ha a kormánypártok választási szövetsége eléri a 60%-ot, nem 60%-ban, hanem 80%-ban részesül az országos listán betölthető mandátumokból. Ha eléri a 75%-ot, az összes ilyen mandátum ezt a szövetséget illeti meg. A súlyos csalások révén a kormánykoalíció választási szövetsége elérte a 60%-ot, mindössze 44985 szavazattal átlépve ezt a küszöböt... Ezzel plusz 5%-nyi mandátumhoz jutott.

A törvény lehetővé tette az igénylőknek a névjegyzékkivonattal történő szavazást bármely nem lakóhelyük szerinti szavazóközrzetekben, ha a választás napján nem tartózkodtak a lakóhelyükön. (Pl. ott dolgoztak, üdültek stb.) Ehhez igényelniük kellett egy névjegyzékkivonatot a lakóhelyük szerinti illetékes Választási Bizottságtól. (Pontos adatokkal, a Választási Bizottság elnökének aláírásával, pecséttel.)³⁰ Ez a 15×11,5 cm-es halványkék színű cédula (névjegyzékkivonat) lett a jelképe a sokrétű és döntő fontosságú kommunista választási csalásnak.

A választások (1947. augusztus 31.) előtti manipulációk már bőven kimerítették a csalás kategóriáját, a választás napján viszont – a pontos kommunista terv szerint – 12260 aktivistának 208693 hamis szavazatot kellett leadnia.³¹ Mivel van adat arra, hogy ennél jóval több hamis kékcédulát (névjegyzékkivonatot) nyomtattak³², a szám lehet nagyobb is. Perdöntően ellenőrizni már nem lehet, mert a szavazólapokat (és a felhasznált kékcédulákat is) megsemmisítették. A levéltárakban csak az összesítő listák találhatóak meg. Az egész országból érkező jelentések alapján megalapozottnak tartjuk azt a véleményt, hogy a kommunista párt a

30 Szerepelnie kellett a névjegyzékkivonaton a választókerület nevének, a megyének, járásnak, városnak/ községnek, a szavazóköör számának; az illető családi és utónévének (férjzett nőnél a leánykori családi és utónévének), születési helyének és évének, a lakóhely szerinti névjegyzékben feltüntetett sorszámának, pontos dátumnak és a Választási (Összeíró) Bizottsági elnök aláírásának. Valamint a pecsétnek. Mindezt csak azért írjuk le ilyen részletesen, mert ezeket az adatokat a hamisítóknak ki kellett tölteni, ami több százezer „kékcédula” esetén nem kis logisztikai feladatot jelentett. Egy csalónak ugyanis egy személyi igazolványa volt, s erre a névre legfeljebb 15-20 adatsort használhattak.

31 A terv dokumentuma csak azért nem semmisült meg az idők folyamán, mert egy szemlegesnek vélt dossziéban bújta meg, Farkas Mihály anyagai között. (Politikatörténeti Intézet Levéltára (PIL) 274-9/43)

32 Az Állami Nyomdában is és a szociáldemokraták külön is a Világosság nyomdában.

tervben szerepelt 200 ezer hamis szavazatot le is adta. A szociáldemokrata párt központja azonban az utolsó pillanatban elállt a nagyszámú hamis szavazat leadásától, ennek ellenére több ezer szociáldemokrata kékcédulás szavazat is volt.³³

Az összesítés során a Magyar Függetlenségi Párt és a Demokrata Néppárt szavazatai közül 54321-et egyszerűen átírtak a kormánypártokhoz, első sorban a megdöbbentő vereséget szenvedett kisgazdapárthoz. (Így életbe lépett a prémiumos rendszer.) Erről már a választás másnapján tudtak: „A délelőtt folyamán pedig telefonértesítést nyertünk, hogy a kisgazdapárt és a kommunista párt között tárgyalások indultak meg a tekintetben, hogy az úgynevezett kék cédulával való választási visszaéléseket a kisgazdapárt a maga részéről nem teszi szóvá, ha a Pfeiffer-párt szavazatiból jelentős mennyiséget a kisgazdapárt részére írnak át a belügyminisztériumban.”³⁴ Miért szorgalmazta ezt Rákosi, azon túl, hogy a kisgazdapárt (elnöke már Dobi István...) ne tegye szóvá a csalást? Maga válaszol: „Ha nem a kisgazdapárt marad a legnagyobb párt, azonnal felmerül a szociáldemokrata miniszterelnök lehetősége.”³⁵ Ettől pedig irtózott Rákosi.

Végül, mivel a Baloldali Blokk így sem tudott összekaparni abszolút többséget (45,5%), kommunista kezdeményezésre és a kormánypártok aktív asszisztálásával megsemmisítették a Magyar Függetlenségi Párt 670547 szavazatát és 49 mandátumát.³⁶ Ez egy kéthónapos idegőrlő küzdelem után történt meg, amelynek során a függetlenségi párt vezetőjét, Pfeiffer Zoltánt megvádolták háborús bűntettel is. Végül mentelmi jogának felfüggesztése előtt Pfeiffer illegalitásba, majd emigrációba vonult, és 1947. november 20-án pártját Rajk László belügyminiszter feloszlatta. Ezzel a Baloldali Blokk abszolút többségre jutott a magyar parlamentben, a kommunista párt pedig azon nyomban megkezdte a „szövetségeseinek” felszámolását is. Így leglátványosabban a Szociáldemokrata Párt likvidálását,³⁷ és a kisgazdapárt, valamint a parasztpárt maradványainak „úti-

33 Lásd erről: Földesi Margit – Szerencsés Károly: i. m. 26–31. A szociáldemokraták a kommunista párttól kaptak 60 ezer hamis kékcédulát. A lebukott szociáldemokrata csalókkal szemben az ÁVO nagy ügybuzgalommal járt el. Ezek a jegyzőkönyvek a Politikatörténeti Intézet Levéltárában megtalálhatóak. Sokszor az illetők szociáldemokrata párttagkönyveikkel együtt. Valószínűleg zsarolásra használták fel őket.

34 PIL 283 LO. /233

35 Moszkvának jelentjük... i. m. 225.

36 Ennek az akciónak részleteit lásd: Földesi Margit – Szerencsés Károly. A megbélyegzés hatalma. Kairosz Kiadó, Budapest, 2003. 217–229.

37 Ennek végpontján jött létre a Magyar Dolgozók Pártja 1948. június 12-én. Ezt a mélyütést a magyarországi szociáldemokrácia már soha nem tudta kiheverni.

társá” degradálását. Ezzel a magyar népképviselői parlamentarizmus éppen száz évvel megszületése után meg is szűnt. Ezt az állapotot volt hivatva rögzíteni az ötödik – most tárgyalt – választás.

Valójában az 1949. májusi újabb előrehozott választások már csak arra voltak hivatva, hogy rögzítsék a népképviselői, többpártrendszerű parlamentarizmus felszámolását. Ennek érdekében hozták létre a Magyar Függetlenségi Népfrontot. Rákosi a helyzetet így összegezte: „A mi fejlődésünk, ha jól dolgozunk, odamegy, hogy a többi párt mellőlünk lassan elsatnyul. Ezt mi siettetjük... Szövetségben vagyunk, és ugyanakkor a szövetségeseink likvidálására is irányt kell venni.”³⁸ Ez sikerült is. A nagyreményű Magyar Szabadság Párt felszámolása után a reménytelen helyzetben is becsületesen küzdő Magyar Függetlenségi Párt betiltása után az ellenállás egyre halványult. A szociáldemokrata pártot gleichschaltolták. A kisgazdapárt és a nemzeti parasztpárt elfogadta a Magyar Dolgozók Pártjának vezetésével épülő szocializmus programját. Mindszenty József esztergomi érsek letartóztatása és koncepciók pere a Demokrata Néppárt és a Keresztény Női Tábor működését is ellehetetlenítette.³⁹ Ekkorra már Tildy Zoltán köztársasági elnököt is lemondatták, házi őrizetben volt. Utódja Szakasits Árpád lett. E választás részletei már csalásnak sem tekinthetők. Maga az egész politikai rendszer volt a csalás, a népakarat megcsalása. Ebben a választások – s majd az ismétlődő értelmetlen voksolások 1985-ig – csak elhanyagolható részletek. A cél az volt, hogy minél jobban demonstrálják a nép kiállását a kommunista rendszer mellett. Mivel valódi választási lehetőség nem maradt, az is megfogalmazódott, hogy „minél többen leszavazzanak, még azok közül is, akiktől a szavazati jogot 1947-ben megvontuk”⁴⁰

A kollaboráló jelöltek 1949-ben már párthovatartozás megjelölése nélkül kerülhettek fel a választási listákra. De ez már senkit nem tévesztett meg. Országos szinten az első Rákosi volt, a második Dobi István (FKGP – valójában kommunista), utánuk Gerő Ernő és Rajk László, az ötödik helyen Veres Péter (egykor NPP), a hatodikon Károlyi Mihály, a hetedik a sok szolgálatot tett Balogh István (FMDP), csak a kilencediken az első volt szociáldemokrata, Vajda Imre (valójában kommunista) és a huszonkettediken Harrer Ferenc (egykor Magyar Radikális Párt). Értelmiséginek titulált személyek is szerepeltek a listán, mint Pálffy

38 PIL Film. KV. 93.

39 Slachta Margit még indult volna, de ez már lehetetlennek bizonyult.

40 MOL-M-KS-276.f. 106/11. (A MFNF Országos Tanácsa Végrehajtó Bizottságának alakuló ülésén.)

György (altábornagy), Andics Erzsébet (történész). Mindezt a (szocialista) népfront jegyében. Károlyi már ott sem volt az országgyűlés alakuló ülésén, emigrált. Rajkot és Pálffy-t még abban az évben kivégezték. Vajda életfogytiglani börtönbüntetést kapott, miként Szakasits is.

Az 1949. május 15-én tartott „népfrontválasztás” már nem tekinthető a magyar parlamentarizmus részének. Választási lehetőség nem volt. Amolyan ünnepély, kötelesség volt. Az egyetlen listát tartalmazó szavazólapot változtatlanul kellett bedobni az urnába, akkor érvényes szavazatnak számított a népfront jelöltjeire. Lehetőség legfeljebb arra volt, hogy a lista ellen szavazzon valaki, de a pusztá tagadásért a már kiépült terrorgépezet árnyékában ezt kevesen vállalták. A hivatalos eredmények szerint 96% a népfrontra szavazott. Tisztelet annak a 165 283 embernek, aki ezt nem tette meg. Ezek az eredmények azonban már mindenféle kontroll nélküli adalékok a kiépült diktatúra propagandagépezetének működéséhez.

Visszatérve az alapkérdésre: volt-e esélye Magyarországnak a demokráciára a második világháború után? A válaszom még mindig az: igen. Ellenkező esetben felmentést adnánk azoknak is, akik kollaboránsként elárulták, megtámadták ezt a demokráciát, s azoknak is, akik „realpolitikusként” képtelenek voltak kvalifikáltan és bátran harcolni érte. Ha így tennénk, emberek ezreinek végső erőfeszítéseit, a magyarság millióinak jól artikulált akaratát söpörnénk a szőnyeg alá azzal az idejétmúlt gondolattal, hogy minden csak „szükségszerűen” úgy történhetett, ahogy történt. Ha így tennénk, sokak, egy egész generáció nagyszerű küzdelmét felejténék el, amelyet 1945 és 1948 között a demokráciáért vívtak. S a diktatúra előkészítőinek és gyakorlóinak felelősségét is összemosnánk a szabadságért harcolók tetteivel.

Tito pokolszigete – Goli Otok

A második világháború befejeződése után a frissiben létrejött titói Jugoszlávia, amely győzelmét nem csekély mértékben a partizánhadserg jelentős nyugati támogatásának is köszönhette, a Közép- és Kelet-Európára ráterpeszkedő szovjet gyarmatbirodalommal szemben rövid időn belül különleges előjogok érvényesítését kezdte megengedni magának. Ügyesen és élelmesen kihasználva a partizánháború által keltett szövetségesi rokonszenvet, a szovjet birodalmi törekvésekkel szemben fokozódó intenzitással és erővel igyekezett fellépni. Ugyanakkor ez a Jugoszlávia a negyvenes évek végére a létező legortodoxabb kommunista módszerekkel, egy antisztálinistává lett rendszer klasszikusan sztálinista, vagyis egypárti zsarnokságának politikai gyakorlatával vált a Szovjetunió egyik leggyűlöltebb ellenségévé. Közben pedig a hidegháborús nyugatiak szemében annak legelszántabb, „hősiesen kitartó”, „önállóságát bátran védő” kihívójává. A kommunista pártok egyik nagy közös információs monopóliumszervezetének, az ún. Tájékoztató Irodának 1948. júniusi hirtelen és látványos szembefordulása a főleg gazdasági kérdésekben kissé rakoncátlankodó, némileg önérzetesebb szövetségesi alapállást mutató Jugoszláviával azt eredményezte, hogy a bős ellenséggé vált korábbi eszmetársak éppen egymás politikáját korábban, alig néhány hónapja még támogató embereiket tekinthették rezsimjük legelszántabb, leginkább megsemmisítendő ellenségeinek. („Az imperializmus láncos kutyájának”, Titónak politikáját akár a legcsekélyebb gyanú szerint is támogatók, azzal szimpatizálók egyfelől – a moszkovita vonalhoz húnek maradók, a sztálini kommunista modellt és szovjet dominanciát pártoló, a Moszkva vezette „táborhoz” húzók másfelől: ez az alapállás a két, lényegét tekintve teljesen azonos terror-rezsim módszereinek szinte karikatúraszerű párhuzomosságait mutatta.) A Jugoszláviában „kominformosnak” nevezett, szovjetbarátnak maradt vagy annak bélyegzett elemek nemsokára a rendszer legüldözöttebb ellenségeivé lettek – a „harmadikutas” Jugoszlávia- és Tito-barátok a másik oldalon ugyanígy.

Így és ezért jött létre az 1945 után újra összetákolt Jugoszláviában, nem egészen egy esztendővel a nagy szakítás után, 1949 elején az Adriai-

tenger egyik lakatlan kis szigetén Tito szörnyű, évtizedekig teljes ismeretlenségbe rejtőzött Gulagja: Goli Otok. („Kopár sziget.”) A börtönsziget, amelyet a túlélők csak halálszigetnek neveztek. És ahová rövid időn belül mindenki kerülhetett, aki az úgynevezett másként gondolkodók közé tartozott – vagy akit a hatalom oda sorolt...

A mintegy 4,5 négyzetkilométer területű sziget az Adriai-tenger északkeleti részén, az északi szélesség 44. fokának 50. percénél és a keleti hosszúság 14. fokának 49. percénél fekszik, a Kvarner (Quarnero)-öbölben, Rab (Arbe) szigetétől északkeletre öt, a szárazföldtől hat kilométerre, jelenleg Horvátország területén, Primorsko-Goranska megye részeként. Teljesen lakatlan sziklasziget, talaja terméketlen, erről kapta nevét a környező dalmát szigetek lakóitól : isola calva, goli otok – kopár, csupasz, („meztelen”) sziget. Évszázadokon át csak pásztorok jöttek ide legeltetni, ám mivel a partvonal végig igen tagolt, számos kis öblöcskével, melyek komolyabb vízi jármű kikötésére alkalmatlanok, senki sem telepedett le ide. Goli Otokot egyesek szerint maga Tito, másiek szerint Rankovics belügyminiszter, megint más források szerint a titkosszolgálat, az UDB akkori vezetője, Jovo Kapičić szemelte ki tengeri halálszigetnek – annyi mindenesetre tény, hogy az első ezerháromszáz embert 1949. július 9-én tette partra az elítéltek és ellátmányuk fuvarozására rendszeresített, Punat nevű hajó. Ekkor még csupán néhány barakk állt a szigeten, amit később valóságos településsé fejlesztettek – a fegyencek munkájával. Kezdetben a legnagyobb gond az ivóvíz hiánya volt, emiatt a rabokkal nagy kiterjedésű vízgyűjtő medencét építettek, amelynek szénből, homokból, kavicsból összetakolt szűrői tisztították meg az esővizet. Az internáltak fő feladata a rendkívül jó minőségű márvány kitermelése volt, amit télen a száraz, hideg szél, a bóra, nyáron pedig a 35-40 fokos meleg nehezített. Mivel árnyék mutatóba sem volt, a külön büntetést kapott rabokat nyaranta a börtönőrök előszeretettel állították frissen ültetett növények mellé, hogy a testükkel vessenek árnyékot rájuk.

A táborban a becslések szerint minimum tizenöt-tizennyolc, maximum harminc-harmincötezer ember sínylődött. Azonban nemcsak a „Tájékoztató Irodás”, Moszkvához húnek maradt ortodox-sztálinista jugoszláviai kommunisták, de a Tito-rezsim különböző politikai ellenfelei, valamint nem kis számban más nemzetiségek képviselői is tömegével kerültek a Goli Otokra. A délszlávok közül legnagyobb számban horvátok, szlovének és bosnyákok voltak a haláltáborban, más népek közül a legtöbben a dalmát partokat lakó olaszok, de feltűnően sok volt a koszovói albán is. Magyar – délvidéki, túlnyomó részben bácskai-bánsági nemzet-

testvérünk – hivatalosan 544 sínylódott Goli Otokon, de minden valószínűség szerint többen voltak, létszámuk mindenképpen százas nagyságrendű, 600-800 körüli lehetett. (Raboskodtak természetesen szerbek, továbbá kisebb számban – például – bolgárok és görögök is a szigeten.) Az elítéltek száma időszakonként változott, a szovjet Gulaghoz hasonlóan az éppen aktuális politikai „vonalnak” megfelelően hullámzott – ám az 1971-es ún. horvát tavasz, a Tito-rendszerben az első igazán nagy nemzetiségi jellegű mozgolódás után, a hetvenes évek első felében ismét az 1949–1953 közötti „csúcsra járatás” arányait érte el a börtön-szigetlakók létszáma, döntő többségében ezúttal horvátokból... Az ötvenes évek végétől, a hatvanas évek elejétől megszorodtak a koszovói albánok is, a későbbi politikai vezetők közül olyanok töltöttek éveket a Goli Otokon, mint Teki Dervishi és Adem Demaçi. De itt raboskodott a független Bosznia-Hercegovina első elnöke, Alija Izetbegović és a horvát politikus, Dobroslav Paraga is... Ami pedig még a magyarokat illeti: név szerint ismerünk igen sokat a Tito-Gulagot megjártak közül, nem egy közülük szabadulása után (kellőképpen „megnevelve”) a titói kommunista hatalom legkészségesebb, legengedelmesebb szolgálói-végrehajtói közé tartozott, elsősorban a jugoszláviai magyar kultúra, a művelődési élet és a sajtó területén – ám sem az irodalom, sem a kultúra egyéb művelői között nem található egyetlen egy sem, aki haláláig – írásban – szólni próbált volna, emléket mert volna állítani a szörnyűségeknek. (Dési Ábel egész ciklusnyi verset írt Goli Otokon Goli Otokról, élete legvégén el is szánta magát a közzétételre – a sors speciálisan jugoszláviai magyar, igen jellemző ironiája, hogy ezek az alkotások pedig szerkesztői gyávaságból csak szerzőjük halála után láthattak napvilágot...) Egyetlen idős nyomdász, egy munkásember akadt, aki megmentette a magyar becsületet: Mellár Lajos (1914–2009) Csúrogon születtem címmel 2000-ben adta közre memoárját, amelyben mintegy harminc oldalon emlékezetesen szuggesztív képet fest mindarról, amit a Kopár Sziget jelentett...

Az élet a halálszigeten, ha lehetséges, még a náci és szovjet haláltáboroknál is kegyetlenebb-könyörtelenebb volt, nemcsak a rendkívüli időjárás és életkörülmények, de ama „helyi specialitás” miatt is, ami a „mi gradimo otok, otok gradi nas” (mi építjük a szigetet, a sziget épít minket) speciális jelszava jegyében azt rejtette, hogy a különlegesen körmönfont, ördögi „nevelési elvek” és a sajátságos struktúra szerint akkurátusan és következetesen ügyeltek arra, hogy lehetőleg ne az örök verjék a rabokat, hanem olyan helyzetet teremtsenek, amelyben azok esnek egymásnak. Az örök többnyire néma szemlélői voltak azoknak az eseményeknek, amikor

a börtön-sziget lakói egymással leszámoltak. De arra is képesek voltak rávenni a szinte elállatiasított nyomorultakat, hogy azokat a társaikat verjék, akik nem akartak „leleplezni” más, még szabadon lévő, potenciálisan internálható személyeket. Ez a pokoli rendszer egészen különleges rettegést és lélektani torzulássorozatot eredményezett, és alapjaiban határozta meg a rabság végtelennek tűnő hétköznapijait. Alig három kilométerre, a jóval kisebb, de Goli Otoktól szinte semmiben sem különböző Sveti Grgur (Szent Gergely) szigeten női tábor működött – erről a „különleges színpotot” jelentő pokoldarabról kivételesen magyar nyelven is olvasható egy igen szuggesztív, kiváló memoár: a horvát Eva Grlić Emlékezések című, 2001-ben megjelent munkája.

Goli Otok politikai elítéltek lágereként Tito halálának évéig, 1980-ig megmaradt, utána köztörvényes bűnözőket szállítottak ide. A sziget börtönjellege 1988-ban szűnt meg, de alig három esztendő múltán már – a második világhégés óta először Európában – háború dúlt a délszláv világban, és mindenkinek kisebb gondja is nagyobb lett a gyorsan pusztulásnak induló Goli Otoknál. Mostanra a sziget a horvát tengerpart speciális turisztalátványossága lett: Rab szigetéről borsos áron, szervezett programok keretében szállítják a szörnyülködni-rácsodálkozni vágyó turistákat Goli Otokra és Sv. Grgurra is, a szigeten turistakisvontat vár, jó félóraig furikázik a látogatókkal a romos épületek, szörnyűségesen sokatmondó műhelymaradványok, párnázott ajtókkal és díszes üveg lépcsőházakkal hivalkodó-úrhatnám egykori parancsnoki épületek és máig jól olvasható falfeliratok („Živeli družje Tito” – „Éljen Tito elvtárs”, „Švrseno je” – „Vége van”) között...

Goli Otok ma hivatalosan is a horvát kormány tulajdona, tervezték már itt emlékmúzeum, valamilyen emlékhely kialakítását éppúgy, mint művésztelep és „turisztikai célú szálláshelyek” létrehozását, sőt, a bős kapitalizmusban jellemző módon még az az ötlet is felmerült, milyen alkalmas lenne a sziget homoszexuálisok üdülőparadicsomának, hiszen sok az elhagyatott épület, senki sem zavarná a párocskákat... Később úgy döntöttek: hivatalosan nem nyitják meg az idegenforgalom előtt a területet – ám ez természetesen nem jelenti azt, hogy mind a mai napig a börtönturizmus speciális változataként ne járnának a hajók továbbra is sűrűn és rendszeresen Rab és a két pokolsziget között. Ám a horvát gazdaság jelentékeny gondjai között a legkézenfekvőbb megoldás, ami már megkezdődött: a sziget mintegy 4500 négyzetméternyi, romos és rohamosan tovább romló épületegyüttesének áruba bocsátása. (Vagy legalábbis bérbe adása.) Annál is inkább, mert Rab városa és a közeli Lopar

helyi közössége jószerevével még a sziget őrzésének és az állagmegóvásnak a költségeit sem tudja vállalni...

A sziget szakirodalma, az ott történtek kutathatósága ellentmondásosnak nevezhető. Viszonylag tekintélyes számú szépirodalmi és dokumentatív feldolgozás született horvát, szerb és szlovén nyelven, de Szolzsenyicin nagy művéhez is hasonlítható, szintetizáló igénnyel készült munka is napvilágot látott már olaszul és szerbül egyaránt. Több memoárkötet is megjelent a volt jugoszláv utódállamokban és nyugaton. Jelentős segítséget nyújt a kutatásban a volt rabok zágrábi Ante Zemljar Egyesületének munkája és azok a dokumentumgyűjtemények, amelyek a foglyok lajstromát és a szigetre hurcoltak regisztrációit tartalmazzák. Feltehetően a 2016-ban megjelent dokumetum-esszékötetem – *Goli Otok, a Pokol-sziget – Tito Gulágja az Adrián 1949–1980* (Cepoliti-L'Harmattan, Bp., 2016) – az egyetlen összefoglaló igénnyel készült, monografikus jellegű munka, amely magyarul a témában megjelent. (Irodalomjegyzékében a Goli Otok-szakirodalom viszonylag terjedelmes felsorolása megtalálható.)

Gondolatok ötször

ÉLNI ÉS ÉLNI HAGYNI

Úgy tűnik, hogy a független nemzetekből alakult európai unió központosított szövetségi állammá alakul át, ami emlékeztet azokra az orszos állapotokra, amelyekről nemrég szabadultunk meg. S amikor védekezünk, újra ránk húzzák az Ostblock gúnynevet szándékos rosszindulattal a visegrádi négyeket célozva, s államcsínyként emlegetik a lengyeleknek azt a törekvését, hogy az alkotmánybíróság hatáskörét korlátozzák. Mint „ostblockpolgár”, éppen ezért élvezettel figyelem, hogy a nálunk rafináltabb olaszok miképp tiltakoznak a brüsszeli túlsúly ellen, s javasolják a „monarchia” szelídebb formáihoz való visszatérést. Giulio Andreotti, a machiavellizmus nagymesterének még a német egyesítéskor elsütött bonmot-ját egyre többször idézik: „Annyira szeretem Németországot, hogy kettőt is szívesen látnék belőle.” Matteo Renzi, Itália ugyancsak ravasz miniszterelnöke nagy elődjéhez hasonló szellemben nyilatkozik: „Minden tisztelem Angeláé, személyes kapcsolatunk kiváló. De komolyra fordítva a szót: Európának 28 országot kéne szolgálnia, nem pedig egyet.” (Renzi demokrata pártjának még így is sülyedőben a tekintélye, amit az euroszeptikusok Öt Csillag Mozgalma egy bankbotrány kapcsán alaposan kihasznál.)

Az olasz kormányfő a december végi EU-csúcson belpolitikai okokból is élesen támadta a szövetségi köztársaságot és Merkelt. Szeretett Angelánknak nem kéne úgy viselkednie, mintha „Németország lenne Európa véradója” – mondta, s utalt arra, hogy a növekedés nélküli megszorítások hová vezették Spanyolországot. Renzi teátrális előadása nagy tetszést keltett Itáliában, hiszen ügyesen keverte össze a magasabb pénzügyi körök elleni kritikát az olaszokban élő németellenes érzelmekkel. A Süddeutsche Zeitung szerint Renzinek hat nyomós oka volt a támadásra. Az első a migránsok kérdése. Érthetetlen, hogy az EU az olaszokat megrója azért, mert a bevándorlókat nem regisztrálták előírás szerűen, amikor ezt a németek sem tették meg, de a pellengért Itáliának tartották fenn. Másodsor mért kéne banki tartalékaikat az EU-államoknak – mint ezt Merkel szeretné – központilag felhalmozni, mikor az olasz

bankrendszer – úgy külön – stabilabb alapokon áll, mint a német? A harmadik a növekedést akadályozó megszorítások politikája, amelyek hatására az állampolgárok politikai gyűléseken és felvonulásokon kezdik kétségbe vonni a kormányzatok isteni bölcsességét. „A populizmust csak egy másik Európával lehet legyőzni”, nem ezzel – így Renzi. Negyedszer Németország brüsszeli dominanciáját mérsékelni kell, mondván: több Itáliát! (Populizmus ez, de megbocsátható, hiszen csak azt fejezi ki, hogy egy miniszterelnöknek joga van egyszer-egyszer a szívére és népére hallgatni.) Az ötödik ok az olaj, a politika legsűrűbb, legfeketébb birodalma. S míg Renzi terve egy déli olajvezetékkel a Krim elcsatolását követő szankciók folytán kútba esett, addig a németek nyugodtan egyezkedhetnek a második északi vezeték megépítéséről az oroszokkal. Kettős mérce, nem? A hatodik ok szentimentálisabb: a szankciók feloldásával az oroszok a biztonsági tanácsban bevonnák a líbiai rendezésbe Olaszországot, az egykori jólelkű gyarmattartót. Élni és élni hagyni lenne jó, ha szeretett Angelánk is úgy gondolná – vélik az olaszok. Vagy jobb lenne, ha ott délen a gazdagok hosszú kormányzási időszakát felváltaná a szegények dühödt kormánya?

LIBERÁLISOK EMBERÁLDOZATAI

Orbán Viktor kijelentése – miszerint az illiberális parlamentarizmus sikerebb a liberálisnál – a nyugati életfelfogás szűrőjén még használat előtt alaposan megtisztítva sem csúszik át. Európát ugyanis azért kell szeretni, mert mindenkit békén hagy. Jó példa erre az ostoba és könnyelmű magatartásra egy észak-angliai város, Rotherham. Mintegy tizenhat évvel ezelőtt a bevándorolt pakisztáni muszlimok fiataljai gengekbe tömörültek, s mára már a belvárost is rettegésben tartják. Amikor 2005 körül végre ismertté vált, hogy mennyi nemi erőszakot követnek el fehér lányokon és gyerekeken, a rendőrök és a szociális munkások meghökentek. S mivel ragaszkodtak a társadalmi béke látszatához, s mert nem akartak a rasszizmus vádja alá esni, inkább mélyen hallgattak a történelekről. Minek gumibotot szorongatva eltűnni a külváros sötét útvesztőiben? A jegyzőkönyvezett áldozatok megnyugtatójának hamar vége lett: a rendőrök tovább is hallgattak és merő kényelemből falaztak a gengeknek, sőt, gúnyolódtak áldozataikon. Hogy történhet, hogy a demokrácia és a liberalizmus szülőföldjén az állam nem védelmezi meg állampolgárait nemcsak Rotherhamban, de másutt sem? – tette fel a kérdést néhány

bátrabb zsurnaliszta. Mért ez a beteges félelem a rasszizmus vádjától? (Komikus, hogy a városban történtek hallatán – mint a Junge Freiheit írja – a németek felsóhajtottak, hogy nemcsak náluk, de az angoloknál is így megy ez. Mint ment mondjuk Berlin egyik kerületében, Weddingben az „Arab fiúk 21” geng jóvoltából.)

Az angliai rejtély megértéséhez régre, az angol gyarmatbirodalom felbomlásának idejére kell visszanyúlnunk. 1948-ban az Egyesült Királyság törvényhozói úgy döntöttek, hogy a brit nemzetközösség, a Commonwealth úgy maradhat erős, ha minden polgárának, briteknek és volt gyarmati lakosoknak egyenlő jogokat biztosít. A politikai elit nagyvonalúsága valójában régi paternalista gyökerekből táplálkozott, s képviselői tökéletesen rosszul ítélték meg országuk jövőjét. Megindult a volt gyarmati népek beáramlása a minden korlátozást feloldó szigetországba. A sötét szín különböző változataiban pompázó idegeneket az egyszerű angol polgár gyanakodva és bizalmatlanul fogadta. Nem vetette meg őket, de igyekezett nem tudomást venni róluk. Hogy ez a fagyos közöny felengedjen, 1968-ban, a vértelen forradalmak és a diáklázadások idejében az angol parlament elfogadta azt az antidiszkriminációs törvényt, amely szerint a borszín sem állásvállaláskor, sem bármilyen más esetben – például lakásbérletnél, üzlet vagy kocsmá nyitásánál – nem jelenthet hátrányt. Úgy vélték, hogy különböző szociális technikákkal és családtámogatással létre jön egyfajta társadalmi egyensúly: ehelyett „párhuzamos társadalmak” (szubkultúrák) alakultak ki, amelyekben eluralkodott az ököljog.

Az állam kis és nagy hivatalnokai a politikai korrektség embertelen logikájának megfelelően sokáig nem láttak, majd nem akartak látni semmit. A kényszerű együttélés fehér áldozatairól csak merészebb újságírók merték megírni, hogy a liberalizmus és a multikulturalizmus oltárán lettek feláldozva, sorsuk egyébként eltűnt a statisztikák és a szociológiai tanulmányok számoszlopaiban. Vagy ahogy egy rotherhami képviselő mondta, ha már kialakult egyfajta „kultúra”, ne borítsuk fel amúgy is hánykolódó ladikját. De mi lesz, ha a tények elhallgatása általánossá lesz, ha Rotherham lesz mindenütt? Nem megnyugtató, ha egy ország már nem olyan, mint amilyennek a nagy elődök elképzelték. Egyáltalán, fenntartható-e kényszerrel és elhallgatással a multikulturalizmus?

A liberális oldal ennek indoklásául azt hirdeti, hogy ez is a totalitáriánus ideológiák, a nácizmus, a kommunizmus és az iszlámizmus elleni harc része. De közben azt tapasztaljuk, hogy a liberális elit is olyan technikákkal dolgozik, ami a totalitáriánus rendszerekre jellemző. Nem

véletlenül mondta Herbert Marcuse a 68-as diáklázadások során, hogy ami az Egyesült Államokban van, az maga a látens fasizmus. A marxizáló filozófus szokott túlzásainak egyike ez a sommás ítélet, de kétségtelen, hogy már az ikertornyok összeomlása előtt sem volt rendben a nyugati világ. Az Egyesült Államokban van a legtöbb ember börtönben (több, mint a kommunista Kínában), s egyre többet hallunk a polgári szabadságjogok eróziójáról, amely oda vezet, hogy a rendőrség bíróként, ítéletvégrehajtóként léphet fel.

Példának most Fergusont hozzák fel, azonban ez megtévesztő: a lényegeltakarja a fekete-fehér ellentét. Ugyanis az elmúlt alig több mint tíz év alatt 2512 fehér amerikai járt ugyanúgy, mint a 18 éves fergusoni afroamerikai fiatal, mégsem tüntetett senki a halálukért. Szép, amit John Stossel mond, hogy „polgári jogaiknak évszázadokra visszamenő semmibe vévése vezetett oda, hogy a feketék (ma is) ellenségesen állnak szemben a rendőrséggel”. De aligha magyarázat, hogy a fehér rendőrök még mindig Buffalo Bill utódainak képzelik magukat. A televíziókat és a köztől egyre inkább elzárkózó hatalmat a sztori, a szenzáció érdekli, nem pedig a történetfilozófia. S a rasszizmus elleni küzdelem jelszavával, összekapcsolva a sportközvetítésekkel, jól lehet irányítani a közgondolkodást. S hinni abban, hogy a dollár mindent túlél, még az ízléstelenséget is.

VÁNDOROK ÉS VÁNDORKÖSZÖNTŐK

Mennyire kell komolyan venni a vándorlást, a migrációt? Szeresd a vándort, mint keresztényhez illik? A számla először csendesen és tapintatosan hull le az égből, s az angyal szemel láthatóan szégyelli a létezését: aztán fizetsz. Nézem a természettudományos műsorokat: az új vadászterületre behatoló hím oroszlánok csak a nőstényeket hagyják életben, a cro-magnoniak megjelenése után a neandervölgyiek eltűnnek Európa térképéről (kannibalizmus is van, mint legutóbb a Gulagon), Jared Diamond pedig A harmadik csimpánz felemelkedése és bukása című ragyogó munkájában megjegyzi, hogy őseinknél már 40 ezer évvel ezelőtt magas fokra jutott a népirtás tudománya. A vadászatról a mezőgazdaságra való tömeges áttérés, a mezőgazdasági forradalom idején – írja – „meghoztuk az emberi történelem egyik legkeservesebb döntését. Választanunk kellett, mi ez utóbbit választottuk, és éhezésre, háborúra és zsarnokságra jutottunk vele.” (Talán ezért is szeretjük annyira az ókori Egyiptomot, amelynek színein e tragédia ősbemutatóját rekonstruálni

tudjuk. Vadászni pedig jobb volt, s a vadászok magasabbak és erősebbek voltak, mint a földművelést választó fellahok.)

„Ma ugyanaz a választás áll előttünk – csakhogy most már meríthetünk a múlt tanulságaiból.” Túlnépesedtünk megint, de bizonyos okokból egyelőre kénytelenek vagyunk ragaszkodni az alkotmányos formásokhoz, a tanulságokat pedig félretesszük. Fogalmunk sincs, milyen társadalom is lesz az, amely a maga nyomorának és alkotmányos rendjének felszámolásának árán fenn fogja tartani a vándorok és bujdosók világát, amelynek mi, európaiak is részei leszünk. A világon élő fekete afrikaiak számát a két világháború közt 120-130 millióra becsülték: ma csak Nigéria népessége több mint 186 millió. A mohamedánok száma földrészünkön 12 millió volt, s mindössze 2,5 százalékát tették ki Európa lakosságának: rózsaszín ködben úsznánk, ha ez az arány megmaradt volna. A helyzet tehát drámaian megváltozott. Az interneten megy egy rövid, agresszív monológ: egy németül, de akcentussal beszélő néger a szemükbe vágja a nézőknek, hogy szarik a németekre s a kultúrájukra is, mert ő az erősebb. (Fő a megvetés. Nem véletlen, hogy a feminista svédeknel a legmagasabb a migránsok által elkövetett nemi erőszak száma.)

A migráció Afrikából és a Közel-Keletről tehát ajtónkhoz hozta a harmadik világot. Friedrich Ratzel német geográfus 1897-ben fogalmazta meg a Lebensraum, az élettér elméletét, miszerint a nyelv és a kultúra mellett a népiség, az etnikum harmadik alapja az a jól meghatározható földterület, amelyen egy nép sajátos életmódját kifejti. S hajtja az ösztön újabb és újabb földterületek megszerzésére: Ratzel elméletét a világ Hitler Mein Kampfjából ismerhette meg. A tudós geográfus szerint a vándor-ösztön mélyen bennünk él: a kínai kivándorlást tanulmányozva erre igen jó példákat hozott. A németek 1941-ben a keleti hódítást szükségesnek tartották a túlnépesedés és az élelmiszer iránti szükséglet miatt, s a most Európába irányuló és az unió országait meghasonlással fenyegető bevándorlásnak hasonló okai vannak. Nem véletlen, hogy Ukrajnát – amelyet Hitler a birodalom magtárának szeretett volna megszerezni – a mai spekulatív tőke teljesen a markában tartja. Magtár fáraók szemével és tehetetlen fellahok. Ha Európa megtelik migránsokkal, kevert és törzsies népességét azért az éhhalál szintje fölött lehet tartani. Valóban nincs más, csak az elvándorlás egy ideálisan, számítógéppel megtervezett Gulag felé? Ez pedig éppenséggel nem igaz. „A népek csak a legnagyobb szükség kényszere alatt hagyják el hazájukat, sőt görcsösen ragaszkodnak a földjükhöz” – írja Cholnoky Jenő Az ember drámája című könyvében. (A nagy forradalmak, a francia, az orosz és a kínai, mindhárom a föld

körül forgott, s legalább olyan harcos nacionalizmust szültek, mint a náci mozgalom.) „Kétségtelen, hogy sokszor egész népek felkerekednek, de nem a vándorösztön következtében, hanem kénytelenségből, vagy pedig sokkal jobb viszonyok reményében. Amerikába is azok vándorolnak, akik vagy elvesztették idehaza a megélhetés lehetőségét, vagy pedig ígéretések, csábítások alapján sokkal jobb jövőt reménylenek odaát” – írta Ratzel nézeteivel vitatkozva talán legnagyobb földrajztudósunk. „Bebizonyosodik az is ennek a könyvnek az olvasásával, hogy nagyon sokan vagyunk ma a Földön” – teszi hozzá, s mintha jósolna: 1930-at írtunk, s másodpercekkel vagyunk az ukrainai éhhalál, a holodomor előtt. „Túlságosan sokan, s az utolsó évszázadban oly rohamosan növekedett az emberek száma, hogy ezt igen veszedelmes jelenségnek kell tekintenünk. Ez a rettenetes szaporodás elvégre katasztrófához vezet. Nem a Spengler-féle helytelen okoskodás vezet annak felismerésére, hogy az ember katasztrófa felé közeledik, hanem az ember földi életének alapos ismerete” – írja malthusiánus fanyarsággal Cholnoky, s tanulságként hozzáfűzi, hogy a túlnépesedéssel „a kisebb értékűek, a tanulatlanok, a durvák mindig megsemmisítették a műveltek társadalmát”, s hogy 1917-ben „Oroszország a nép műveltségéhez képest túlnépes volt”.

Jean-Baptist Say, a modern közgazdaságtan megteremtője ma is etalon: hívei szerint alaptétele – hogy minden kínálat megteremti a maga keresletét, a felhalmozás pedig biztosítja a keresletet – ma is érvényes. (Ezt vallja Soros, az uzsorás is.) Igaz ez a tétel a migránsra mint munkaerőre? Hogy tömeges keresletet támasztana munkaerejével a nanotechnológia és automatizáció korában? Hogy eladhatók az izmai? Nyilván nem. Lehet, hogy semmit sem tanultunk és minden elfelejtettünk? – teszi föl a kérdést Jared Diamond is, aki Észak-Borneó példáján mutatja be a primitív társadalmaknak az emberi gondolkodás mába nyúló botor logikáját, s a másik leivadászásának már a két idősebb csimpánzágnál is tapasztalt rítusait. Azért mégis érdemes tanulságokat levonni a történelemből – mondja mosolyogva, unokáira gondolva –, hogy jövőnk fényesebb legyen, mint fivéreinké, a másik két csimpánzé.

MERKELLAND, AUSZLENDERLAND

A német tartományi választások előtt szó esik sok mindenről, főképp a német társadalom biztonságáról. A fiatalabb emberek már nem hisznek az olyan szociális vágyak teljesülésében, mint nyugodt, boldog megelé-

gedett öregség, amely a múlt század nyugati országrészét jellemezte, és szüleiknek, nagyszüleiknek a történelem egy különösen szerencsés pillanatában – az atomfenyegetettség védernyője alatt – osztályrészükül jutott. A konzervatívok szerint a boldogságígéretet szolgáló intézményeket auszlenderek, zöldek, antifák és a gyönyörű Saha Wagenknecht újmarxistái ássák alá. (Akár a természetek.) Ám az élen az elbizonytalanodott kancellári hivatal jár, s ez kiérződik a biztonsági szolgálatok és az értük felelős Hans-Georg Maassen és Merkel asszony viszályában is. Kie a német vagy a bajor határ? Szuverén-e még a Német Szövetségi Köztársaság? Az unióval szemben kiobbant viszályunkban nyíltan fel kell tennünk a kérdést, hogy a magyar megoldás – szigorú határ – legerősebb ellenzője, Merkel kancellár képes-e kitölteni hivatali idejét? Az NSZK Európa garantáló hatalma, s míg Merkel vezeti, hatalmi túlsúlyával rá tud nehezedni a migránsügyre, amely a CSU-t kormányzó Seehofer szavaival az összes probléma szülője. Én inkább auszlendert mondanék migráns helyett: nem német illetékességű bevándorló tömeg Németországon belül. Minden harmadik fogvatartott a több mint ötvenezereből a statisztikák szerint auszlander, s akkor még nem is beszéltünk az arab és török származású német állampolgárságú bűnelkövetőkről.

Az alternatívokhoz (AfD) közelálló lap, a Junge Freiheit főszerkesztője, Dieter Stein szerint az, hogy a kancellár asszony legbizalmasabb és legkeményebb embere, Volker Kauder a Bundestagban a CSD-CSU frakció vezetői helyéért folytatott harcot elvesztette, és Brinkhaus személyében egy ötvenéves volt Bundeswehr tiszt vette át a frakciót, a merkeli alternatíva nélküliség és mellébeszélés végét jelenti. A chemnitzi ügy politikai hullámai nem ültek el, a Seehofer és Merkel közti házassági viszonytagságok sem – ez a jogtalanság uralma, mondta Seehofer még a kölni szilveszterén után, és voltak csípős mondásai később is a bajor különállást védelmezve –, s az alkotmányosságához való ragaszkodás határügyekben Maassen részéről a kancellári hivatalban, a kiszivárgott hírek szerint, az ostromlott Führer-bunker hangulatát támasztotta fel. Pedig a szocdemek és az antifák és az anarchisták a végsőkig készek harcolni az „Open Border” zászlaja alatt. Az alaktalan, ám harcoss tömeget Merkel sztoikus nyugalma tartja össze. (Pedig Brinkhaus a Észak-Rajna-Vesztfália tartományi szövetség támogatását is megszerezte, amely eddig a kancellár egyik legbiztosabb támasza volt.)

Stein értékelése szerint a CDU-CSU-koalíció népszerűsége Hessenben és Bajorországban is 30 százalék alá süllyedt: a „Merkel védjegy” tehát eldobható. Ha a tartományi választások gyengén sikerülnek, a kiiz-

zadt győzelmek bizonytalanná tehetik az európai parlamenti választásokon a koalíció sikerét. Merkelnek le kéne mondania már most – véli Stein –, de amilyen makacs, a végsőkig, akár az összeomlásig is ki fog tartani. Úgy látszik, olyan nő áll az állam élén, aki teljesen képtelen az önkritikára, a más irányú értelmi behatások elfogadására, azaz az értelemsüketség állapotában leledzik. (Ilyen volt habitusát tekintve Mária Antoinette francia királynő és Alexandra, az utolsó orosz cárnő is.) A cikkhez érdekes kommentárokat küldtek be az olvasók. Csak kettőt belőlük: az országnak végre egy nemzeti párt kéne, és generálmajor aláírással egyikük azt javasolja, hogy a bűnösöket, akik az országot a káoszba sodorták, bíróság elé kell állítani. Hogy lehet, hogy elhitték, népeket egyik napról a másikra el lehet költöztetni távoli, idegen helyekre, minden megrázkódtatás nélkül? Vagy a cél valóban Európa etnikai átformálása volt?

A brüsszeli történet lényege című írásában Schmidt Mária történészként más következtetésre jut, mint Stein. Szerinte az a szűk hatalmi csoport, amelyet a kancellár asszony képvisel, az unión keresztül próbál meg kísérletet tenni Európa „németizálására”. Ez a harmadik kísérlet lenne erre, a történelem tanítása szerint, hitleri étvággyal. Magyarország és Orbán Viktor megbélyegzése az unióban tehát azért volt fontos, hogy a Merkel fémjelezte hatalmi elit példát statuáljon. Én inkább a Junge Freiheit szerkesztőjének adok igazat: Merkel a bukás felé halad. (A hitleri hasonlat annyiban igaz, hogy Merkel is romokat hagy majd maga után.) Az unió pedig hazánkkal szemben valóban súlyos politikai hibát követett el, hiszen fél rendszabályt hozott, nem gondolva arra, hogy az erőszak kicsiben való alkalmazása ugyanakkora felzúdulást okozhat, mint nagy méretű használata. Az elégtelen erőszak – s ez a merkeli biztonsági politika lényegéhez tartozik – csak étvágyat kelt, ellenállást növel és elmélyíti a drámát.

NÉPOKTATÓ, ÁLLAMSIMOGATÓ PROGRAMOK

Múlt hónapban tartották meg a német történészkonferenciát Münsterben. A helynek szimbolikus jelentősége van: itt és Osnabrückben zárták le a veszfáliai békével a négyszáz évvel ezelőtt kitört harmincéves háborút. A katolikusok és protestánsok közti vallásháborúból valóságos világháború lett, s a Német-római Császárság 18 millió lakosából még a harmada sem érte meg a békét. Ahogy az éles eszű és a történelem útvesztői közt is elbolyongó Freud tanár úr észrevette, a birodalom nagyjából a

római limes mentén vált ketté protestáns és katolikus részre, a győztes és életszínvonalban verhetetlen hollandok mégis öltre mentek a predesztináció, az emberi lény eleve elrendeltetett voltának értelmezésében, Anglia pedig a király lefejezése után a polgárháborút a protestáns szekták közti háborúskodással tette még átláthatatlanabbá. S mindez történt egy olyan békerendszer küszöbét átlépve, amely jogászok és történészek véleménye szerint sokkal tisztességesebb volt, mint a versailles-i, a jaltairól nem is beszélve.

A münsteri konferencián – amelynek polkorrekt menetét „Merkel-land” udvari történésze, a müncheni legújabbkori történelmi tanszék vezetője, Andreas Wirsching végig a kezében tartotta – a professzor a „történelem hamis használata” ellen mennydörgött, sőt, a humanitást és a jogszerűséget védelmezve talán még Sztálint és Honeckert is megidézte volna a bevándorlás történelem adta jogának védelmében, ha megteheti. Szóhasználata a régi tudszocos dogmatikát idézte, s a bevándorlás több évszázados hasznos voltáról úgy beszélt, mintha a történelem célja az európai intézmények ebből fakadó tágra nyitása lenne egészen a vesztfáliai békével kezdődően. (Ám ha neked fáj a migráció, akkor te náci vagy, s mint rasszista huligánt, a Bayern München vezetésével ki fognak tiltani minden focipályáról.) Wirsching professzor meg sem említette, hogy a modern Európa nemzetei és nemzetállamai épp az ott, Münsterben és Oldenburgban kötött szerződések révén léptek ki teljes fegyverzetben a történelem porondjára. A populistáknak odavetette, hogy nem kell mindig a német büntudat hiábavalóságán rágódni, szenvedjenek csak tovább. A történelem értelmezésének áthághatatlan kereteibe – amelyeket még a 2012-ben írott Európa története című nagyívű és kancellárasszony-szagú munkájában fektetett le – az AfD, az alternatívok emberei nem férnek be.

Oktatófilmek is készülnek. A Titanic című szélső liberális gúnylap olyan hülyének mutatja be a „mai nácit”, mintha a sztálini Krokodil gúnyrajzai ihlették volna meg, s egyik szerzőjének filmjében ifjú és kíváncsi migráns férfiak néznek farkasszemet a német rendőrökkel. A szempárbajt mosoly követi, és az egyik szőke rendőrnő elindul, hogy megölelje a jövevényeket. A hátán igazi bravúr: erőteljesen kirajzolódik a POLIZEI felirat. Ám ha dokumentumfilmeket néz az ember Afrikáról, az ottani államokat birtokló törzsi arisztokraták kegyetlensége s a muszlim bandák mohó rablás- és ölésvágya megdöbbeneti. A képek a gyarmatosítás előtti ősi barbárságot idézik, s felvillantják a franciák 18. századi mintagyarmatának, Haitinek a végzetét, amikor a szabadság, egyenlőség és testvériség wudu értelmezése elborzasztó öldöklésekhez vezetett. (Az 1789-es forra-

dalomig Port-au-Prince forgalma New Yorkéval vetekedett.) Tudomásul kéne vennünk, hogy a primitív népeknél a foglalkozásszerű zsákmányolás ma is – lásd Szomáliát, Afganisztánt vagy Nigériát – állandósult életstílus, és minden esetben egy olyan vallásos és politikai hiedelemnek a következménye, amely megveti a kétkezi munkát.

Hír a német jobboldali sajtóból: egy iráni és egy afgán megerőszakoltak egy szellemileg fogyatékos nőt. A németekből mintha hiányozna a józan ész. Elfogadják a migráns- és államsimogató programokat, s népnevelődnek, Wirsching tanár úr pedig megmondja nekik, hogy az antitotalitáriánizmus szellemisége már a múlté. Most megint csak az antifasiszta szemléletet a javasolt, a populisták a nép árulói, éljen Merkel és Honecker! (Mi, magyar történészek tehát leragadtunk a 20. század primitív antitotalitáriánus, azaz a fasizmust és a kommunizmust egyaránt elítélő szemléleténél.) A modern antifaságot még tanulnunk kell. Ferenc pápa is újra meg újra óv minket a populizmustól! Igaz, a Nyugat olyan dogmatikus védelmezői, mint a német történészek, érzik az eluralkodó világvége hangulatot. Közhelyként idézik Róma bukását. Arról is beszélnek, hogy Róma a közjó széles értelmében kormányozta provinciáit, bölcs és üdvös elvek szerint, s Brüsszelre vetik vigyázó szemüket. Igaz, sem Róma, sem a világ egyetlen eddigi birodalma sem kormányozta a gyakorlatban ilyen elvek szerint alattvalóit, s ha az uralom mégis üdvös volt a számukra, az véletlenségből történt. Az uralmon lévők inkább igyekeztek minél nagyobb előnyöket szerezni az alul lévők bőréen, a lehető legkisebb veszéllyel és erőfeszítéssel. A jóléti állam a 20. század második felében csak a véletlen műve volt.

Nekrológ Heinrich Tamáska Péternek

HEINRICH-TAMÁSKA PÉTER 1942. április 11-én született Kassán. A budapesti Toldy gimnáziumban érettségizett, majd 1967-ben az ELTE történelem szakán szerzett diplomát. Dolgozott többek között az Akadémiai Nyomdában, a Magyar Távirati Irodában, majd a Semmelweis Orvostörténeti Múzeumban, az Új Magyar Központi Levéltárban és az Országos Levéltárban. 1988-ban szerezte meg a kandidátusi címet. A rendszerváltozás után komoly publicisztikai tevékenységbe kezdett, mellyel országos hírnevet szerzett magának: a kilencvenes években rendszeresen írt a Világszövetség és a Nyugati Magyarság című lapokba, majd a Demokrata, a Magyar Nemzet és a Trianoni Szemle mellett a Magyar Hírlap egyik törzsszerzőjévé vált. Hosszú időn át kutatta a szovjet hódoltság alatti magyar börtönök történetét. E tárgyban napvilágot látott számos cikke, tanulmánya mellett megjelent a *Márianosztrai panoptikum* (1988), a *Politikai elitélt kerestetik* (2006) és a *Kis magyar börtöntörténelem* (2013) című könyve is. A történelmi esszé műfajában is maradandót alkotott, *Mi, trianonidák* (2019), *Trianon előszele – márciusi vihar* (2020), *Ezerszáz év – nyolc tételben* (2022) című kötetei mellett publicisztikai, helytörténeti és történeti-esszéírói erényeit együttesen megcsillogtatva írta meg az élete utolsó szakaszának lakóhelyét bemutató mini szociográfiáját – *Keszthely – régiségek, furcsaságok, nyáröröm* (2020) címmel –, amely a Kairosz kiadó Féltett kishazák sorozatának egyik legfigyelemreméltóbb darabja volt.

A Kommunizmus Bünei Alapítvány kuratóriumi tagja volt.

Élete 79. évében, 2021. április 21-én adta vissza lelkét Teremtőjének.

Tartalom

<i>Bevezető / Gellért-konferenciák 4.</i>	5
BORVENDÉG ZSUZSANNA	
<i>Híd a vasfüggöny fölött. Kommunisták a globális nagytőke szolgálatában</i>	7
Bolshevik hálózatok	9
A vörös polip Magyarországon	11
A vasfüggöny, ami összeköt	17
A hálózat marad	21
HORVÁTH ATTILA	
<i>Az első szovjet típusú diktatúra Magyarországon</i>	25
A Magyarországi Tanácsköztársaság (1919).....	25
A kommunista hatalomátvétel okai.....	25
Az I. világháború hatása.....	25
A második előzmény: az ún őszirózsás forradalom	28
Harmadik előzmény: a Kommunisták Magyarországi Pártjának megalakulása és agitációja	46
A Magyarországi Tanácsköztársaság kikiáltása.....	49
A Tanácsköztársaság ideiglenes alkotmánya.....	50
A Tanácsköztársaság végleges alkotmánya	50
HORVÁTH ANETT	
<i>A pártok induló büdzséje a rendszerváltoztatást követően. Origo állapot – az utódpárt releváns bukszája</i>	62
Bevezetés	62
Az MSZMP vagyonának sorsa a jogutód MSZP vagyonszámlási és pót-vagyonszámlási beszámolója alapján	63
MSZMP-ből MSZP és az elszámoltatás társadalmi-politikai igénye	64
Az MSZP vagyon és pót-vagyonszámlása	65
Az MSZP vagyon és pót-vagyonszámlásának Állami Számvevőszéki vizsgálata	68
Az eredmény.....	71
TÓTH ESZTER ZSÓFIA	
<i>A mindennapjaink 1952-ben</i>	73
A kolorádóbogarak elleni harc	73
Kitelepítettek sorsa.....	75
Az internált nők sorsa	79

MEZŐ GÁBOR	
<i>Uralkodó klánok Magyarországon.</i>	
<i>A Rényi-dinasztia ismeretlen története</i>	85
SZERENCSÉS KÁROLY	
<i>Választási csalásokkal a totális hatalomhoz.....</i>	95
DOMONKOS LÁSZLÓ	
<i>Tito pokolszigete – Goli Otok.....</i>	108
HEINRICH TAMÁSKA PÉTER	
<i>Gondolatok ötször.....</i>	113
Élni és élni hagyni.....	113
Liberálisok emberáldozatai.....	114
Vándorok és vándorköszöntők.....	116
Merkelland, Auszlenderland	118
Népkatató államsimogató programok	120
<i>Nekrológ Heinrich Tamáska Péternek.....</i>	123

